İSTANBULUM

60

Marmara'da Bir Balık Olarak **Haydarpaşa**

Murat Batmankaya

İstanbul 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

heyamola yayınları

HAYDARPAŞA: MARMARA'DA BİR BALIK

Murat Batmankaya

Heyamola Yayınları - 2010

Murat Batmankaya

1968 yılında Ankara'da doğdu. İlkokulu Turhal'da tamamladı. Almanya'ya gitti. Burada ortaokulu ve meslek lisesini bitirdi. Bir süre tornacılık yaptı. Sonra teknik ressamlık eğitimi gördü. Derken sıkıldı ve Türkiye'ye döndü. Aldığı 4 yıllık eğitimin Türkiye'de karşılığı olmadığından Lise 1'den okumaya başladı. 1988 yılında Üsküdar Anadolu Lisesinden mezun oldu. Aynı yıl Ankara Üniversitesi, Basın Yayın Yüksekokulu, Radyo-Televizyon bölümüne girdi. 1992'de bitirdi. Kısa süre televizyonda (TRT) ve radyoda (TRT Ankara Radyosu) çalıştı. Tekrar Almanya'ya gitti. Pro7 ve RTL'de "yapımcı" unvanıyla uzun soluklu 3 program yaptı. Derken yine sıkıldı ve Türkiye'ye döndü. Sırasıyla Milliyet'te, Hürriyet'te muhabirlik yaptı. 1 Numara Hearst Yayıncılık (Sabah) adına üç dergi çıkardı. Fuarlar düzenledi. Reklam ajansı kurdu. Yayıncılığa merak sardı. Halen bir yayınevinde yayın yönetmenliği görevini yürütmekte...

İlk şiiri Güneş gazetesinde yayımlandı. Şiir, öykü, deneme ve eleştirileri Varlık, Ludingirra, Milliyet Sanat, Hürriyet Gösteri, Yazdı Günler, Kaşgar, Yeni Biçem, E, Uç, Merdivenşiir, Türk Dili, Poetik'us ve Eşikcim gibi dergilerde yayımlandı. Radikal Kitap'a üç yıl boyunca "Geçmiş Zaman Tesellileri" başlığı altında makaleler yazdı.

Takma adlarla 4 kitap yazdı, 100'e yakın kitap çevirdi, bir antoloji derledi. Kendi adıyla yayımlanmış bir şiir kitabı var: Galibala (Mayıs Yayınları). Ve kendi adıyla çevirdiği 30'dan fazla kitap: Böyle Buyurdu Zerdüşt, Sevme Sanatı, vd.

Haydarpaşa Kılçıklı Bir Balıktır Hiçbir Yerde Yetişmeyen!!

Uygurlar kurdukları şehirlere balık adını verirlermiş. Zira balık, İslam öncesinde “sığınak" ve "kale” anlamına gelirmiş. Sığınak ve kale...

Tuhaf!

Sözlüklerin "insanların yaşaması ve ülkenin savaş gücünün devamı için zaruri canlı ve cansız kıymetleri korumak maksadıyla inşa edilen yer" olarak tanımladıkları sığınak, benim nazarımda kuvvet sahiplerini, yani muktedirleri muhtaçlık içindekilere karşı anaçça tutum almaya zorlayan bir mekândır. Kusuru, yaşamak için tasarlanmış yerler olmayışıdır. Ana karakteri 'geçicilik'tir; temel ihtiyaçlara ilişkin noksanlığı tahammül edilebilir kılan da zaten budur. Sığınaklarla kaleleri ayıran şey, mevcut canlı ve nesneleri 'koruma' yahut 'savunma' yaklaşımları değildir. Fark, birinin pasifliğinde, diğerinin doğurganlığında saklıdır. Sığınaklar dişil nitelikler taşısalar da pasiftirler. Beklemek esastır. Beklemek ve sabretmek... Kaleler eril vasıflara sahipse de doğurgandır. Üretim ilişkilerini burada kurmak, dahası bir hayat sürmek kalelerde mümkün, sığınaklarda zordur!

Vaktiyle şehre balık adını verenler, bugün bendenize ilham verdiler: Evet, Haydarpaşa bir balıktır! Ayakları denize değen, kalesiz bir kale, sığınaksız bir sığınak, ama yine de has bir balık!

Ayakları denize değen diyorum; zira kıyısı var. Bir kısrak başı gibi uzanmasa da denize... Boğaz'ın misafirperver ev sahibi sanki... Geçirdikleri, misafir ettiklerinden fazla...

Körler diyarı Kalkedonya'da bir semt Haydarpaşa... Karşı kıyıdakilere nazire yaparcasına yaşayan sakinlerin semti... II. Mehmed'in İstanbul kadısı Hızır Bey'in Kadıköy'ünde... Öyle ki, izi dolaylı bir biçimde hâlâ mevcut: Denizden 28 metre yükseklikteki bir caddede, huzur içinde yaşıyor. Hem de İstanbul çevreyolunu diklemesine kesen Kasrı Ali'yle komşu caddeye paralel, boyları 1-2 kilometreyi geçmeyen 10 adet Sevim Sokağı dikerek... Yazım hatası yok. Birbirlerine uzaklıkları bile neredeyse eşit, caddeyi diklemesine kesen 10 sokak: 1. Sevim Sokağı, 2. Sevim Sokağı, 3. Sevim Sokağı... İyi, ama kim bu Sevim Hanım?

Paris'te, 1907-1913 arasında Posta ve Telgraf İdarisi'nde çalışıp, 1912'de matematik, 1922'de felsefe, 1927'de edebiyat kariyeri yapan, Légion d'honneur (1951) ödülü sahibi Gaston Bachelard'ın Mekânın Poetikası (Aykut Derman, Kesit Yayınları, 1996) adıyla dilimize aktanlan eserinde der ki: "Mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar." İmgelem teorisyeni olarak gördüğüm bu düşünür, "sahip olduğumuz mekânlar"ın, "rakip güçlere karşı savunduğumuz mekânlar"ın, "sevdiğimiz mekânlar"ın insansal değerini belirlemeyi hedefler. Benzer bir yaklaşımla "koruma değerleri" ve "düşsel değerlerinden dem vurarak, mekânları "içtenlik imgeleri" bağlamında inceler.

İnsanı kahreden bir şey yok mu acaba burada? Şu düşsel değerler ve içtenlik imgeleri arasında... Garında, limanında, lisesinde, hastanesinde, fakültesinde mezarında, toprağında ve suyunda zamanı sıkıştınılmış olarak tutan Haydarpaşa'da...

Bir başına var aslında o... Hem de İstanbul'dan önce... Henüz İstanbul yokken...

Fikirtepe'de 1942-1952 yılları arasında yapılan kazılarda bulunan insan ve hayvan iskeletleri (balık, köpek, koyun vs.), taştan çekiç, inci taneleri, firuzuden mürekkep eserler, vazo kırıkları, bronz levhalar, öküz heykelleri, Fenikelilerden kalma kandiller, hepsinden önemlisi pişirilmiş balçıktan sakallı erkek başı, Kadıköy'ün tarihini İÖ 3000 yılına kadar götürürken, Haydarpaşa'da sıkışan zamanı düşünebiliyor musunuz?

Belki o zamanı serbest bıraksak, çeperlerinden kurtarsak, Fikirtepe'deki Karhadon ile Moda Burnu'ndaki Kalkedon kentleri arasındaki iletişimi, paylaşımı, kültürel mirası dillendirmekte nasıl da gönüllü olacaklar kimbilir... Bir başkent olarak Kadıköy'ün paslanmış kulaklarımıza fısıldayacakları, uygarlık tarihindeki hakikatli sayfalara denk düşmeyecek mi dersiniz? Acaba hiç mi nasibini almamıştır, bugün Bahariye'de, Moda'da, Mühürdar'da konuşlanan esnaflar, vaktiyle Haliç-Unkapanı-Eyüp üçgeninde yaşayan Traklarla, İzmit'teki Bitinyalılarla, Bergama Devleti'yle ticaret yapanlardan... Acaba bilirler mi, Kral Periyut'un talen adını verdiği madeni paraları...

Peki, Haydarpaşa Deresi'nin düzlüklerindeki hipodromlara ne demeli? Ya tapınaklara... Nerede şimdi onlar?

Kaynaklar bize cami, mermeri ve altını işlemede pek mahir olduklarını dikte ediyor körler diyarı ustalarının. Şimdi kaç usta vardır acaba, şu

cam, mermer ve altın hususunda ter akıtan? Altıyol'daki kuyumculardan, sarraflardan söz etmiyorum. Yahut Fikirtepe, İçerenköy, Koşuyolu'ndaki camcılardan... Ham bir maddeyi zanaatıyla kullanışlı, sanatıyla estetik kılan ustalar, bahsini ettiklerim. Yoklar değil mi?

Uygarlığın tarihi biraz da inşanın tarihi midir, bilemedim. Yapılanlar yıkılmasa ne olurdu acaba? Yıkılanlar kaybolmasa... Kalkedonyalılar, şehri savunmak, korumak amacıyla yapmasalardı Haydarpaşa Çayırı'yla* Kuşdili Çayını arasına muazzam bir hisar, neyi yıkacaktı Doğulu ve Batılı istilacılar? *["Çayıra ismini veren Haydar Paşa 1952 tarihinde Isparta'nın Gelendost ilçesinde doğmuştur. Kanunî ve 2. Selim devirlerinde kubbe veziri olmuştur. 1595'de isyan ederek Eflák voyvodasına karşı yapılan seferde Bükreş yakınlarındaki Kalugeran denilen yerde şehit düşmüştür (24 Ağustos 1595). Çayır, Kadıköy'ün en büyük çayırıdır. 2. Mahmud'un kızı Adile Sultan'ın düğünü de burada yapılmıştır. Pek çok dükkânın bulunduğu Haydarpaşa Çarşısı bugünkü köprünün altında bulunuyordu. Moda'daki meşhur Bomonti Gazinosu önce burada açılmıştı. Çayırın en acı günleri Balkan Savaşı sonrasıdır. Kızılay yaralı askerler için bir nekahethane ve aşhane kurmuştur. Denize kadar uzanan bu büyük çayır çeşitli kır çiçekleri ve papatyalarla doluydu. Otlarıysa gazetelere verilen ilanlarla satılığa çıkarılırdı." (Alıntı: Hicran Köse, Kadıköylü Yıllarım, Kubbealtı Neşriyatı, 2007) Mehmet Mermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar (Üsküdar Belediyesi, 2001) adlı eserinde Selim döneminde yaşamış Haydar Paşa isimli bir vezirin olmadığından bahseder.]*

Ah, yıkılıp yıkılıp yeniden inşa edilen bir yer bu topraklar... Yakılıp, yağma edilen... Bizans gelip geçmiş üzerinden. Persler gelip geçmiş. Makedonlar... Romalılar... Araplar... Anadolu Selçukluları... Haçlılar... Abbasiler... Hepsi bir şey bırakmış geride:Görünen yahut yalnızca hissedilen... Maharet bu bırakılanları bulmakta.

Bakın ne diyor Bachelard: "Uzun yalnızlıklar sonunda somutlaşmış süre fosillerini mekân sayesinde, mekânın içinde buluruz. Bilinç dışı oturur odada. Anılar devinimsizdir; her biri, yerleştiği ölçüde sağlamca tutunur yerine."

Şifahi bir toplum olmanın kaybını yaşamıyor değiliz bir kez daha. Mekânda tarih geriye gittikçe, artık kişilerin tarihi değil, nesnelerin tarihi konuşur. Ve bu konuşulanları kayıt altına almak, ancak o nesnelerin günümüze kalmasıyla mümkündür. Eğer sıradan bir ılıca olarak küçümsenmese Allianoi mesela, belki de neler anlatacak süre

fosilleri sayesinde... Bir bakan tarafından böylesine yok sayılmasa, kabarmış iştahıyla devinimsiz anılarını dışa vuracak belki de... (Yortanlı) Baraj suları ağzını tıkayacak konuşmaya hevesli mekânın... Ne hazin!

Farklı kültürlerdeki karşıtlıkların doğurduğu mekânsal, kültürel zenginlik, keyfi yönelimlerle gömülebilmekte tarihe... Ki o tarih pek ketumdur, bünyesindekileri ifşa etmekte...

Unutmamalı: Herhangi bir yapı, sokağın; sokak, mahallenin; mahalle de kentin sınıflandırılmış bir parçasıdır. Başka bir deyişle, parçabütün ilişkisi içindedir.

Ancak zaman ve mekân ilişkisinde bir yarılma, bir uzaklaşma, belki de kopma yaşanıyor günümüzde. Zaman mekândan giderek uzaklaşmakta... Sıkışan zaman ve mekân, kimi kültürel ve siyasal tepkileri harekete geçirmekte... İnsanı kışkırtmakta, heyecanlandırmakta, strese düşürmekte, tedirgin etmekte... Sanki dünya kişinin üzerine üzerine gelmekte...

Mermer Sütun-Kadük Kubbe

Kitle iletişim profesörü Joshua Meyrowitz, artık belirli bir mekâna aidiyet duygusunu ve algısını tamamen yitirdiğimizi ve küreselliğin bir parçası olduğumuzu söyler. Bu hiç de çarpıcı bir saptama değilmiş gibi gelebilir insana. Ancak ne zaman okusam kendisini, başımdan kaynar sular dökülür. Düşünün bir; kişi mekânla ilişkisini körelttikçe, zamandan kopardıkça, paylaşımları diğer insanların paylaşımlarıyla ortaklaştıkça, Meyrowitz'in "iç patlama" dediği şeyin tam da kucağına oturuyoruz. İçe doğru göçme olarak görebileceğimiz bu oturma, bir süre sonra merkez-çevre, burası-orası, uzak-yakın, örtük-çıplak gibi ayrımları ortadan kaldırmakla kalmayıp, psişik çöküntüye yol açmaktadır. Aynı içe doğru göçme, bilincin ve hafızanın bölünmüşlüğünü, süreksizliğini de ifade etmektedir.

İstanbul, tüm Türkiye illeri içinde en hızlı olanıdır. Sabit bir kamera konsa Taksim Meydanı'na... 24 saat boyunca açık tutulsa... Görülecektir ki, insanlar daima bir yerlere yetişme telaşı içinde... Pek çok şeyi kendiliğinden, düşünmeksizin yapmakta... Zamanın baskısına boyun eğmiş vaziyette, robot misali hareket etmekte... Üzerine bastığı kaldırım taşını, yanından geçtiği heykeli, hiçbir şeyi fark etmemekte... Hiç kuşkusuz, orada bir simitçi, şurada bir sinema olduğunu bilmekte... Ama o mekânlarla arasında imgesel düzlemde bile bir 'bağ' kuramamakta...

İstanbul'un Anadolu Yakası, bilhassa Kadıköy hız bakımından göreceli bir yavaşlığa sahiptir. Avrupa Yakası'na kaotik yapısı, keşmekeşi, kılık değiştirerek uğrar Kadıköy'üne... İşe yetişme telaşı değil ama, ucuzculara daha çabuk varma hırsı vardır mesela. Dükkanların birinden çıkıp diğerine girme bağımlılığı, burada sevgiliyle buluşma, kalabalık içinde gözlerden ırak olma duygusuna bırakır kendini.

İşin güzeli, yavaşlık, Ankara'yla kıyaslandığında iyice belirginleşir. Zamanın diretmeleri ve egemenliği kalkınca kişinin üstünden, mekânla kurulan duygusal bağ güçlenir. Bundandır ki, yeni doğmuş bebeğini evin eşiğine yatırma geleneği yalnızca Anadolu'da vardır. Ötesi: Mart ortalarında yapılan bir "kış yarısı gezmesi" vardır ki, evlere şenliktir: Evin gençlerinden biri ayı postuna bürünüp (buna ayı donatma denir), kuyruğuna çan takılır. Delikanlı ev ev gezdirilerek oynatılır. Ev sahibi de delikanlının gönlünü almak için para, yağ, pekmez, üzüm falan verir.

Vaktiyle Haydarpaşa Garı'nın arkasındaki koyla İbrahim Paşa Çayını arasında, büyük bir mesire yeri bulunurmuş. Buraya Haydarpaşa Çayırlığı denirmiş. Ortasından bir dere akarmış. Kadıköy esnafı, sakini hafta sonlanı buraya gelir, burada coşup eğlenir, burada âşık olur, burada çocuğuyla komşusuyla oynar, burada yer içermiş. Çayırın deniz tarafında Haydarpaşa Mescidi varmış. Cebeciler Ocağı (Osmanlı ordusunda, silahların temin edilmesi, korunması ve sefer zamanında cepheye götürülmesiyle görevli kapıkulu ocağı) memuru Ömer Efendi adına 1701'de yaptırılan... 1873 yılına değin Boğaz'ın rüzgârlarına, zamanın hoyratlığına direnen mescit, bu tarihte yapımına başlanan demir yolu nedeniyle yıkılmış. 1998 yılındaysa yerine, TCDD tarafından Haydarpaşa Protokol Camisi dikilmiş (TCDD'nin 1982'de girişimlere başladığı söylenir).

Şimdi sormak istiyorum: Kaç kişinin hafızasında bu yöreye ilişkin bir imge vardır? Ve zaman içinde bu imge hangi dönüşümleri geçirmiştir? Duygusal bağın kesilmesine takiben algısal düzlemde ne değişmiştir?

Haydarpaşa Protokol Camisi'nin yapımı uzun sürmüştür her nedense. Ve sonuç, beklentileri tatmin etmekten hayli uzaktır. Et ve Balık Kurumu'nun (ki artık burası da fiziken yoktur) hemen arkasında bu cami, fallik minareleri, kâdük kubbesi, mermer sütunlarla taşınan üst kat duvarlarının sıvasız tuğlalarıyla bir "kitsch" harikasıdır. Ama en güzeli şudur: Bağışlarınız taksitlendirilir!

Cumaları vaazlarda "Halımız yok, kilimimiz yok!", "Şu sıcakta bizi

serinletecek klimamız yok!" yönlü abartılı abartısız taleplere bağışıklık kazanmıştır cemaat; o an içinde bulunduğu halet-i ruhiye doğrultusunda davranır. Kimi cebinden üç-beş kuruş çıkanır, kimi bir küçükbaş bağışlar, kimi klima alıp taktırır. Lakin bağışların taksitlendirildiği nerede görülmüş? Hangi akıl, hangi erdem, böyle bir beklentiyi dile getiren niyeti somutlaştırıp cami avlusuna astırmıştır?

Nakşibendi şeyhlerinden Haydar Dede'nin katkılarıyla yapılan ve mescidin aslına sadık kalma kaygısıyla varılan mimari gövdesi, barok bozması bir garibedir. Ama asıl garibe, caminin etrafını iş yeri edinmiş dilencidir. Dilenci utanır mı? Yoksa bir mizansen midir eylemi? Bilemem. Yüzü daima eliyle örtülü, boynu hafif öne eğik bu zat-ı muhtereme inanmak isterim sadece. Zira protokolün uğramadığı, lakin "protokol" adını almış caminin, bu muhteşem çevreye yakışmadığını bilmekten kaynaklanan bir utanca ulaştığına ilişkin kanaatim, o dilencinin meşguliyetinden utanma olasılığından yüksektir nazarımda.

Yakışıksız bulacaksınız belki. Ancak hakikat algım bu: Dilenci dediğimiz, lakin utanmaya meyilli, ama bunu bağırmayan haliyle eylemine özgünlük katan kişi, o mekâna gönül bağıyla teyellenmiştir. Ekmeğini oradan kazanmaktadır! Zamanının büyük bir bölümünü camiye gelen cemaatle sınırlı ilişkiler kurarak geçirmektedir. Daha ileri gidelim: Cami ve cemaatiyle kurduğu ontolojik ilişkide ruhen ve bedenen beslendiği patolojik bir saplantı mevcuttur: Vermeden alır, doysa da alır. Ne ki hiçbir yerde, orada, o avluda olduğu kadar kendi değildir!

Son yüzyılda kişiler, mekâna ilişkin aidiyetlerini "ev"le sınırlamakta... Sokağı, mahallesi, şehri, ülkesi; hiçbir yerleşke, hiçbir mimari yapi, onda bir yeri "tamamlayan" olduğu hissini vermez, yahut kendisi o sokak, o mahalle, o şehir ve ülkeden "çekildiğinde" orada/oralarda kendisinden bir iz kaldığına inanmak istemekle birlikte, bu inanç tanımlanabilir, önemsenebilir bir noktaya ulaşmaz.

Haydarpaşa'da Üçüncü Liman

Apartman sakinlerinin birbirine yabancılaştığı bilişim çağında, sanal komşular (facebook akrabalıkları) artarken yitirdiğimiz mahallelik duygusunun, çocukları sokağa salamama tedirginliğiyle alışveriş içinde olduğunu düşünmeyiz mesela... Komşu teyzenin oğlunuza/kızınıza göz kulak olacağı inancı yitip gitmiştir artık. En yakındaki dahi bir tehlikedir günümüzde! Zaten çok kalınmayacaktır bu apartmanda, bu sokakta, bu şehirde... Ve hatta bu ülkede... Yalnız göçebelikle açıklamak mümkün değildir bunu. Güven yitimi ve

memnuniyetsizlik temel figür gibidir aslında. Kendine güvenmekten vazgeçme nihai noktadır. Ancak ona gelene kadar güvendiği pek çok şey ellerinin arasından kayıp gitmiştir. Gitmemişse de gidecektir düşüncesindedir. Kendinden memnunluk da keza öyle... Her şey üzerine üzerine gelmektedir ve hiçbir şey kendisini tam anlamıyla hoşnut edememektedir.

Eskiden fikirler çatışırdı. Fikirlerin diyalektiği tarihsel hareketi doğururdu. Fikirlerin çarpışmasında kendini bulmak mümkündü. Her üstyapı bir temel üzerinde yükselirdi zira... Gel gör ki, toplumun gelişmesinde bir aşama olarak görülen ekonomik düzen, bir noktadan sonra üstyapıya sirayet edince, siyasi, dini, hukuki, felsefi yahut estetik fikirlere tekabül eden kurumlar keyfi dönüşümlerle güçlendi. Yığınlanın iktidara taşıdığı sömürücü sınıfların dayanağı yalan, yalnız devleti değil, daha hayati bir şeyi, insan-zaman ve mekân birlikteliğini yıktı.

Bugün bir Haydarpaşa Çayırlığı yok. Haydarpaşa Deresi'nin üzerindeki hipodromlar ve tapınaklar da yok.

Görünüşte değişen bir şey de yok, değil mi?

Ne yanılsama!

Hiçbir uygar ülke/devlet, geçmişle bağını yenilik üzerinden yürütmez. Diyelim ki, yeni bir camiye ihtiyaç var ve tarihsel, kültürel değer taşıyan eskisi kullanılmaz durumda mı; ihtiyacı karşılayan bir yenisi yapılır hemen, lakin yıkıp da değil... O geçmişle bağ korunur. Mekân restore edilir. Koruma altına alınır. Müzeye dönüştürülür vs. vs. Ama kendisine ait sıfatları korumasına müsaade ederek yaşaması mümkün kılınır. Böylelikle mekâna ilişkin bağ kopmaz, buna mukabil yeni mekânla da algı genişler.

İşlevi olmayan muhafaza da mekânsal bağa zarar verir. Örnekleyeyim: Haldun Taner Sahnesi'ni solunuza alın,denize paralel Rıhtım Caddesi üzerinde ilerleyin. Sağ kol üzerinde yan yana dizilmiş şehirlerarası otobüs şirketlerinin bürolarını geçin. Caddenin sağa kıvrıldığı, Haydarpaşa İstasyon Caddesi'yle birleştiği yerde durun. Deniz Otel'in hemen bitişiğinde ahşap, iki katlı bir bina vardır. Binanın önünde de kurumuş, dalları belediye yahut mahalleli tarafından toplanmış, lakin gövdesi bilakis unutulmuş bir ağaç... Ağacın etrafı rüzgârın taşıdığı kâğıt ve naylon poşetlerle doludur. Zaman zaman bu doluluk oradan geçen yolcular tarafından da desteklenir: Kola kutularının, pet şişelerin çokluğu bundandır. O bina yaşayan ölü gibidir. Aslında

hayattan ve hafızalardan çekilip gitmiştir seneler evvel. Şu ya da bu madde müsaade etmediği için de durur orada sadece.

Bir mekânı hayata katmak, o binayı kazanmak bunca zor olmasa gerek.

Tekrarlayalım: Şimdiki Rıhtım'ın denize bakan kısmı vaktiyle çayırlıkmış. Dolmuş ve otobüs duraklarının olduğu yer de çimenlik... Arazinin sahibiyse 16. yüzyılda vezirlik yapmış Haydar Paşa... Eski bir dostumdan dinlemiştim: Caddenin bittiği yerde deniz başladığından, lodoslu havalarda dalgalar caddeden geçen tramvaya vurur, bazen de dükkânlardan içeri girermiş. Ee, o zamanlar üzerinde karabatakların yattığı mendirekler yok tabii...

Ancak küçük bir parantez açmam gerek: Kalkedon'un bilinen iki limanı söz konusu; Üsküdar ve Kuzguncuk... Ne ki Kadıköy'le Haydarpaşa arasında üçüncü bir limandan daha bahsedilir. Lodosa karşı yapılan bir dalgakıranla bu son liman korunmuştur. Anadolu-Bağdat demir yolu yapılırken Haydarpaşa'da denizin içinde rastlanan dalgakıran kalıntısı büyük bir olasılıkla bu limandan kalmadır.

Dönelim mendireğe: Mendirekler, ilginçtir, daha çok okul kıran gençlerin ve akşam vakti başını sokacak yer arayan ayyaşların mekânıdır. J. Deny, bu sözcüğün “işlek ticaret iskelesi" anlamına geldiğini söyler ya, çoğu mendirekler, bilhassa Karadeniz'dekiler, ıssızlıklarıyla bunu yalanlarlar.

Halbuki ben, Yunancadaki anlamlarından birinin "barınak"lığından istifade etmenin buruk heyecanı içinde, 16. yüzyılda "liman girişindeki kale" diye tanımlandığını da unutmadan "balık'tan hareketle ulaştığım "sığınma ve korunma"ya tekrar ulaşmış olmanın mutluluğunu yaşarım.

İşte bundandır ki, Haydarpaşa, kişinin kendini evinde hissettiği nadir mekânlardan biridir.

Çakma Manhattan ya da Himeres'teki Timsahlar

İçindeki Fenerbahçe sevgisini, "Fenerbahçe Cumhuriyeti ortalıkta yoksa, Türkiye yoktur, futbol yoktur, bolluk yoktur, insanlar yoktur, canlılar güç nefes alır ve bu ülke kısa süre sonra yaşayan yer olmaktan çıkıp, mezarlık olur. Fenerbahçe büyüklüğü ne şampiyonluk büyüklüğü, ne kupa büyüklüğüdür. Onun büyüklüğü başka bir büyüklüktür işte, adı konamaz" diyerek özetleyen, futbol bilgisi kadar üslubuyla da dikkat çeken İslam Çupi, 13 Kasım 1994 tarihli Rıhtım isimli makalesinde der ki:

"Yaşlanırken kaybettim İstanbul'umu, buna da şükür..."

Bu hakiki ihtiyar delikanlıyı 2001'de kaybettik. Değişik alanlarda otuza yakın ödül kazanan, kendi tabiriyle "gazetecilikte her türlü yazım serseriliğini, her türlü branş hercailiğini" tadan Çupi, bu paragrafı yazdığında 62 yaşında... Bilenler bilir, ben bilmeyenler için söyleyeyim: Su katılmamış bir İstanbul âşığıydı kendisi. İstiklal Caddesi başta olmak üzere, bilmediği, uzanmadığı, havasını solumadığı bir İstanbul semti yok gibidir. Veliefendi'den Sulukule'ye, Caddebostan'dan Kuruçeşme'ye, Şişhane'den Burgaz'a, Fatih'ten Çapa'ya, Çırpıcı'dan Davutpaşa'ya... Sahiller, lokantalar, sinemalar, manavlar, dolmuş duraklan, tramvaylar, pasajlar, meyhaneler, hanlar, hamamlar... Hayatın aktığı, durduğu her yerde solumuştur İstanbul'u...

Daha o zaman haykırmıştır: "Eğer İstanbul'u 1940'lı yıllarda olduğu gibi, az kalabalık ve etnik özellikler taşıyan saygın insanların şehri olarak tutabilseydik, şayet dünyanın en güzel iç denizi olan Marmara'yı o mavilik ve kalitede koruyabilseydik, tarihi ve turistik büyük potansiyeliyle bu dükalık, senede 40 milyon turisti buralara çeker, her yabancı bin dolar bıraksa, bugün ulaştığımız ihracatın iki misline çıkardık."

Bu hoyratlık, hiç kuşkusuz yalnız bize has değil. Eski Yugoslavya'da da benzerlerine rastlamak mümkün... Afganistan'da yahut Çin'de de... Lakin terk edilmiş, vaktiyle tuz çıkardıkları bir madeni (Salzberg) turistik amaçla restore edip, ziyaretçilerine de küçük poşetler içinde tuz satan Alman zihnidir. Gelenler, giydikleri siyah, çuvalımsı kıyafetten hoşnut, kalın tomruklardan kayarak madene girerler; şu ya

da bu şekilde dökülmüş, tüketilmiş tuz kayalarına hayranlıkla bakıp, kıvrıla kıvrıla çıkılan metal merdivende soluklanıp kendilerini dışarı zor atınca, mutluluktan ayaklanı yerden kesilir.

Yaptıkları basit bir şeydir aslında: Mekânla kurulan bağı, farklı bir bağlamda devam ettirmek!

Bakın Ziya Osman Saba, Değişen İstanbul'daki 'Misafirlikler' başlıklı yazısında, şu benim tarif edemediğim mekân-insan ilişkisini, geçen zamanla harmanlayarak nasıl anlatmış:

"Çiftehavuzlar'daki 'hala'ya yalnız bahar ve yazları, birkaç geceliğine ve hep annemle mi giderdik?.. Oraya gitmek, benim için, vapurla Haydarpaşa'yı geçtiysek, -a... işte- oyuncak trenlerimin sahicisi, ama öyle şimdikiler kadar uzun değil, birkaç büyük vagonlu, ama öyle şimdikiler kadar dolu değil, tenha ve kibar yolculu, en uçta, penceresinden, makinistinin biraz sonra taşıyacağı yolculan sanki görüp tanımak ister gibi güler yüzle eğildiği küçük, şirin hem de sabırsız lokomotifli bir tren, saati gelince birkaç kere çalan kampana, öttürülen bir boru, nihayet o biraz kara ama güler yüzlü makinistin içeri çekilmesiyle lokomotifimizin arka arkaya koyverdiği birkaç sevinç çığlığının akisleri dinmeden, sarsılan vagonumuzla başlayan yolculuk demekti. Benim yüzümden, o vagonun kırmızı kadife kanepelerinden hep sağdakiler tercih edilirdi. Ben yolumuz üzerindeki bir köşkün bahçesinde bulunan upuzun zürafa heykelini görecektim. Çünkü, sık çamlar arasından uzun, beyaz boynunu bana kaç kere uzatmış o zürafa, bir zamanlar, Kızıltoprak istasyonundan sonraki bir köşkün bahçesindeydi. Vagonumuzun camlarında güzel bir ay-yıldız, bütün yol boyunca, içime 'buralanı da bizim' dedirten bir mânayla ve öyle dedirtmek istercesine; değişen manzaralar, açıklı koyulu yeşil, nefti ağaçlar, kırmızı damlı, yeşil panjurlu pembe tahini köşekler üzerinde, vagonun kavislerde eğilmesiyle kâh bahçe duvarlan hizasına kadar alçalıp bir müddet öyle giderek, kâh yükselip gökyüzünde sahiden bir ay-yıldız olarak ilerlerdi. O zamanlar o taraflarda o kadar çok bulunan, kuyulardan su çıkarmaya mahsus yel değirmenleri bütün manzara içine serpiştirilmiş hâlde dönerlerdi. Göztepe istasyonunda, bu sefer camın dışından seyrettiğim ay-yıldızım, 'Ben sana daha başka yerler de gösterirdim ama, ne yapayım sen indin işte!' der gibi bana bakar, sonra biz yürürken kalkan trenle, biri derken öbürü de, indiğimiz vagonun camındaki de, trendeki başkalarına başka yerleri bir an evvel göstermek istercesine gittikçe daha hızlanarak birbiri arkasından, istasyonun tünelinin karanlığında kaybolurlardı.

Amasyalı Strabon ve Geographika

Haydarpaşa'ya çıkacak yerde Kadıköyü'ne geçtiysek, Çiftehavuzlar'a gitmek, benim için, uzun bir araba gezintisi demeye gelirdi. İskele başında bekleyen arabalar arasında elbetteki çift atlı faytonlar da vardı ama ben kendimi hep, yine o zamanların bayram salıncaklarına benzeyen tek atlı arabalardan birinin, hepsine de aynı aynı özenilerek hayvanına varıncaya kadar türlü türlü bezenmiş, parlak boyalı, renk renk perdeli, minik kapılı, yüksek basamaklı bir talikanın diz dize, yüz yüze, hatta burun buruna samimiyeti içinde hatırlıyorum."

Nesnelerle empati kurarak aktardığı bu anısında Saba, hayatlan bir dönem belirli nesnelerle işgal (!) edilen kişilerdeki duygu kaymasını dışavurmaktadır.

Haydarpaşa böyle bir yerdir. Neredeyse tamamı kamu binalarından mürekkeptir. Osmanlı İmparatorluğu, hatrı sayılır miktarda bina hediye etmiştir sakinlerine. Ve ne güzel ki, hâlâ empati kurmaya müsait yapılar ayaktadır: Haydarpaşa Garı, Haydarpaşa Limanı, Haydarpaşa Numune Hastanesi, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Komutanlığı, Siyami Ersek Hastanesi, Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Haydarpaşa Teknik Okulları, Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı, Haydarpaşa Lisesi, Toprak Mahsulleri Ofisi...

Farkında mısınız, yalnız bina... Çoğu kişi için de çimento ve tuğla... Soğuk korunaklar,soğuk eğitim kurumları, soğuk sağlık kurumlan... Sahi, öyle midir bunlar? Bakmasını, görmesini bilene açmazlar mı kendilerini?

Esenler Belediyesi'nde uzun yıllar ebelik yapmış teyzem anlatıyordu. Henüz Boğaziçi Köprüsü'nün olmadığı vakitler... Karşıya geçmek isteyenler için vapur dışında bir tercih: kayık dolmuşlar ya da dolmuş kayıklar... O dönem Haydarpaşa'ya uğrayan vapura bavulla binilmesine müsaade edilmezmiş. Bu yüzden karşıya geçmek isteyen gar yolcuları Karaköy'e bu kayık dolmuşlarla geçerlermiş.

Yalnız kartpostallarda gördüğümüz kayıklı Boğaz görüntüsünü gözlerinizi yummadan hatırlamaya çalışın lütfen!

Bu mümkün! En gencimiz için bile...

Amasyalı Strabon olarak bilinen, ilk dünya haritasını çizdiğine inanılan, Geographika (Coğrafya) adlı çalışmasıyla günümüze kalan, yakın zamanda Amasyalılar tarafından heykeli dikilen ve Prof. Dr.

Celal Şengör tarafından "bilim ruhu"nun bu şekilde çocuklara geçeceği umulan, Antik Çağ'ın Evliya Çelebisi, Kadıköy için şunları demektedir:

"Pontus'un ağzında Megaralılar tarafından kurulmuş olan Khalkedon ve bir köy olan Khryosopolis ve Khalkedonlar tapınağı bulunur ve denizden biraz içerde, içinde küçük timsahlanın beslendiği bir pınar vardır."

İlk Çağ'daki Anadolu hakkında güvenilir coğrafi bilgilerin yer aldığı bu rehber kitaba, siz buna coğrafya felsefesi de diyebilirsiniz, itimat edelim: Kadıköy'de Mısırlılara ait emarelere tesadüf edildiğini, timsahların da onlarla beraber geldiğini ve sonradan kaybolduğunu düşünebiliyor musunuz?

Bu ne yazık ki mümkün değil! Böyle bir şeyi tahayyül edecek imgesel donanıma sahip değiliz. Yine de teşebbüs ederseniz, unutmayınız ki, bunun rüyadan kâbusa dönüşmesi an meselesidir.

Himeres Nehri'ni bileniniz var mı peki?

Yeni öğrendim: Haydarpaşa Deresi olarak bildiğim nehir, meğer Himeres Nehri imiş. Özelleştirme sonrası yerinden olan Et ve Balık Kurumu'nun bulunduğu yerden, denize dökülürmüş. Haydarpaşa Garı'nın yanından ve Haydarpaşa Çayını'nın ortasından geçip de dökülürmüş. Bu derenin üzeri hâlen kapalı... Üzerindeki köprüyüyse bugün görmek mümkün değil...

Küçük bir parantez: Mahalle sakinlerinin eğlence ve piknik yeri olan Haydarpaşa Çayını, mütareke yıllarında (özelde 1918-1923, özde 19001923 arası) İngiliz ve İskoç askerlerinin eğlendikleri bir yer haline gelmiş. Çayıra bakan caddedeyse bu askerlerin devamlı gittiği bir meyhane varmış. Adnan Giz'in yazdığına göre bu meyhanenin İngilizce yazılanı yakın zamana kadar da kalmış. *[Adnan Giz, 1914 yılında Kadıköy'de doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden 1950'de mezun oldu. Tarihe olan merakı küçük yaşlarda başlayan Adnan Giz ilk yazısını '30'lu yıllarda Sedat Simavi'nin Yedigün dergisinde yayımladı. Bunu pek çok mecmua ve gazetede yayımlanan makale ve tarihsel romanlar izledi. Araştırmalarını "Osmanlı Hanedanının Kadın Üyeleri" ve "Belgelerle Sanayi Tarihi" üzerinde yoğunlaştırdı. Ömür Satan Hüsam Çelebi, Küçük Esma Sultan, Sokollu Ne Yapmalıydı? ve Babanın Gorilleri adlı tiyatro eserleri Devlet ve Şehir Tiyatrolan'nda sahnelendi. Adnan Giz tarihsel makalelerine Hayat Tarih mecmuası ve Yıllarboyu Tarih dergisinde devam etti. Tarih ve Toplum dergisinin yanı sıra İletişim Yayınları'nın tarihle ilgili ansiklopedilerine çeşitli madde ve*

çerçeve yazılar yazdı. Ömrünün son yıllarını pek severek yazdığı ve Midhat Sertoğlu merhumun "... bir daha yazılamaz eser..." diye tanımladığı Bir Zamanlar Kadıköy adlı anı kitabına ayırdı. Adnan Giz, 13 Haziran 1989'da İstanbul'da, çok sevdiği Kadıköy'de öldü. (Kaynak: İletişim Yayınları)]

Şimdi 4 Aralık 2004'te Anadolu Ajansı'nın geçtiği bir haberin spotuna bakalım:

"İstanbul'daki Haydarpaşa Garı ve liman alanı, gerçekleştirilecek uluslararası bir projeyle adeta küçük bir Manhattan olacak. Hükümetin Haydarpaşa Garı ve liman alanına New York'ta 11 Eylül saldırılanı sonucu yıkılan ikiz kulelerin benzerlerinin de yer alacağı Dünya ticaret merkezi kurma projesi, 5234 sayılı Kanun'a eklenen geçici bir maddeyle hayata geçiriliyor."

Para, tarihi kovuyor. Para, kültürü boğuyor. Ve para, duygular dâhil her şeyi satın almaya talip...

Şehrin ve Sakinlerinin Ruhu

Bakın şu işe: Bu düzenleme ile mülkiyeti Hazine'ye ait olan İstanbul ili, Üsküdar ilçesi Selimiye ve İhsaniye mahallelerinde bulunan ve Haydarpaşa Limanı olarak kullanılan taşınmazların, üzerlerindeki yapılarla birlikte, ödenmiş sermayesine ilave edilmek üzere Devlet Demiryollanı'na bedelsiz devri için Maliye Bakanı'na yetki verilmiş. Kamulaştırma çalışmalarının ardından, Devlet Demir yolları Genel Müdürlüğü'ne, gar ve liman alanını otel, iş merkezi ve turizm yatırımlanıyla spor alanlanı şeklinde değerlendirmek için yetki verilecek; daha sonra da Haydarpaşa'da kurulacak kompleks için uluslararası proje ihalesine çıkılacakmış. Yap-işlet ya da yap-işlet-devret modeliyle gerçekleştirilmesi düşünülen projede yat limanıyla çeşitli sosyal tesislere yer verilmesi de düşünülüyor. Haydarpaşa Projesi'nin 3,5 ile 5 milyar dolarlık bir yatırımı gerektireceği belirtiliyormuş.

Bir cinayetin resmî tarifi bu olsa gerek...

İhtiras nelere muktedir...

Şehrin ve sakinlerinin ruhu, ihtiyaçları hiçe sayılarak; "Gelin Kız Kulesi'ne bu kulelerden bakın" deniyor. "Çakma Levi's oluyor da çakma Manhattan niye olmasın" deniyor.

Limanın işletmesi çoktan TCDD'ye devredilmiş durumda. Hayata geçmesi ne kadar sürer bilinmez. Ne ki, pasaportla girilecek bir merkezin İstanbul'un göbeğinde, Haydarpaşa'da nasıl karşılanacağını merak etmiyor değilim.

Kişi-mekân ilişkisini kazan-kazan ya da kâr yüzdeleri açısından okumak doğru mudur?

Bu kez bize mi düşüyor, "Yaşlanırken kaybettim İstanbul'u, buna da Şükür!" demek.

Haydarpaşa'da Sandalcılar-Hepsi de Çankırılı!

Şirket-i Hayriye'nin, yani 1854'ten 1945'e kadar Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşımacılığı yapan vapurculuk anonim şirketinin kuruluşundan önce Boğaziçi'nde deniz ulaşımı kayıklarla sağlanırmış. En bilineniyse saltanat kayığıymış. Yaklaşık 30-32 metre boyunda, 3 metre genişliğindeki bu kayıklara yalnız padişah değil, ailesi de binebilirmiş. Kayığın baş tarafında 'köşk' tabir edilen yanı kapalı bir kısım olur, en çok da kürek sayılarıyla dikkat çekermiş. Saltanat kayıklarının "filika" denen cinsleri, donanmayla sefere çıkıldığında kullanılır, padişahın halkın arasına karışacağı zamanlardaysa "tebdil kayıkları" tercih edilirmiş.

Yaklaşık 40 yolcu alabilen pazar kayıklarının gövdeleri ağır ve geniş olur, çoğunlukla eşya ve yük taşınırmış. Her biri 80 kiloluk küreklerle çekilen kayıklar, vakıf adına da çalıştırılıp, elde edilen gelir fakir kişilere yahut muhtaç köylere bağışlanırmış. Bu kayıklar, Evkaf Nezareti'nce, yani Vakıflar Bakanlığı'nca birkaç seneliğine ihale edilmiş ve idareleri 1837'de nezaret merkezindeki Kayıkçılar Kitabeti'ne bağlanmış.

Saltanat kayıkları, pazar kayıkları dışında "ateş kayıkları" denilen kayıklar varmış ki, köprüde bekler, yangın anında tulumbacıları taşırmış daha çok. Balıkçı kayıkları, gagaya benzeyen burunlarıyla dikkat çekermiş. Ancak "futa" denilen bir başka kayık türü varmış ki, İngilizTürk zevkinin karması şeklindeymiş. Pahalı kumaştan oturak, iğneye benzeyen burun... Bir de "piyade" denilen kayıklar dolaşırmış Boğaz'da, zengin yahut orta hallilerin tercih ettiği... Piyadelerden daha hafif, burunları biraz daha yassı "pereme" diye anılan kayıklar da ticari amaçla kullanılan kayık türüymüş.

Aklına esen kayıkçılık yapamazmış o devirde. Siz bakmayın şimdi taksi yahut minibüs şoförlüğü için yalnızca ehliyetin yettiğine... Hele hele İstanbul'da kayıkçılık, katı kuralları olan bir meslekmiş. Her kayığın belirli bir iskeleye bağlı olma zorunluluğu varmış. Öte yandan kefili olmayan kişi kayıkçılıkla meşgul olamazmış. Kayıkçıları denetlemeyi "kayıkçılar kethüdası" adı verilen, çoğunluğu da Yeniçeriler'den seçilen asker kökenli kişiler yaparmış.

Kayıkçıların alacağı ücretse küreklerin sayısına göre tespit edilirmiş. Derken Şirket-i Hayriye vapurları katılmış kayıkçılara. Kiminin ekmeğini elinden almış, kiminin yükünü... Robert White fabrikasına ismarlanan altı vapur (adları: Rumeli, Trakya, Göksu, Beylerbeyi, Tophane, Beşiktaş) 1853 yılında seferlere başlamış. Gördükleri ilgi üzerine 1858'de onlara İstinye, Mirgün ve Anadolu, 1859'da Kandilli, Beykoz ve Sudaver adlı vapurlar katılmış (başlarda vapurları taşlayan kayıkçılar, halkın rağbeti karşısında ister istemez geri çekilmek zorunda kalmışlar).

Altmış beygir gücündeki bu vapurların elektrik ve kaloriferi olmadığından, kamaralar sobayla ısıtılıyormuş. Hepsi de yandan çarklıymış. Şirket-i Hayriye vapurları bir süre sonra kirlilikleriyle nam salmış. "Kulağı Şirket-i Hayriye vapuruna dönmüş, gördün mü?" türü esprilere sebep olmuş. Ve nihayetinde 24 Ocak 1945'te tarihin kalabalık sayfalarından birine sığınmış.

Kadıköy ile Haydarpaşa iskeleleri arasında işleyen sandalcıların hepsi Çankırı'nın Alpsarı köyündenmiş. Hakkı Duran'ın yazısını okuyunca şaşırdım (Çankırı Araştırmaları Sitesi). Nasıl şaşırmayayım ki? Denize kıyısı, etrafında göl dahi (Acıçay ve Tatlıçay'ı saymıyorum) bulunmayan bir köy, sandalcılıkta böylesine söz sahibi olsun... Az şey mi? Ragıp Akyavaş üstadımız, onlar için "Haydarpaşa'ya gelene kadar gemiyi duvarda, suyu bardakta görmüşler" derken, haksız mıdır? Yine Akyavaş üstattan öğreniyoruz ki, pirleri, Üsküdar'a gelene kadar denizi bilmeyen Karaca Ahmed Sultan imiş.

Şirket-i Hayriye ile İdare-i Aziziye adıyla Devlet Deniz Yolları, limanda vapur işletmeye başladığı zamana kadar Kadıköy iskelesi kayıkçıları Rum'muş. Gerisini Çankırılı araştırmacı-yazar Hakkı Duran'dan okuyalım:

"Limanda vapurlar işletip Boğaziçi hattı Şirket-i Hayriye'ye; Adalar, Kadıköy, Yeşilköy ve Pendik hatları da İdare-i Aziziye'ye verilince, Kadıköy-İstanbul arası kayıkcılık büyük bir buhran geçirdi. Vapuru kaçıran müşteriler bile diğer vapuru beklemeyi kayıkla İstanbul'a gitmeye tercih ettiler. Hepsi Kadıköyü'nün ayak takımından şehri (şehirli) oldukları için Rum kayıkçılar da başka sahalarda iş tuttular. Bağdat demiryolu yapılıp Haydarpaşa demiryolunun başlangıç noktası olunca, Kadıköyü ile Haydarpaşa arasında kayıkçılık için yeni bir 'gedik' tesis edildi. Gediği İstanbul'a iş için gelen Çankırılılar elde ettiler.

O zaman İstanbul'a gelen Çankırılılar bilhassa leblebicilik yapardı.

Kadıköy-Haydarpaşa iskeleleri arasındaki kayık gediğini elde eden Çankırılılar, Korgun ve A(l)psarı uşakları oldu.. Bu gedik 48 kayık olarak tesis edildi ve yalnız bu iki iskele arasında değil, Kadıköy ile İstanbul ve Üsküdar arasında da gider gelir oldular. Kayıkçıların yerini sandallar alınca gedik de sandal gediği oldu.

Hicri 1319'da (Miladi 1901-1902) bir zabıta vak'ası, Kadıköy-Haydarpaşa arasında işleyen Çankırılı sandalcılar üzerine, bizim rastladığımız en eski kayıttır.

Kadıköy-Haydarpaşa arasındaki sandalcılık bir müddet sonra yalnız A(l)psarılılara kalmıştır. Gedikleri kalktıktan sonra da an'anesini devam ettirmişlerdir. Bu yazının yazıldığı 1963 yılında da iki iskele arasında 48 sandal işlemektedir. Ekseriya dolmuş usulü tatbik ederler, adam başı 50 kuruş alırlar. Sandallarına azami 4 müşteri alırlar, yani seferi 2 liradır."

Rivayet işte: O yıllarda Alpsarı köyü 120 evmiş. Erkeklerin hepsi 15-16 yaşlarında gurbetçi olurlarmış. İstanbul'a gelenler Kadıköy-Haydarpaşa arasında sandalcı olurmuş. Kışın boğaz tokluğuna çalışırlarmiş. Sandalların yarısından fazlası Kurbağalıdere'de emanetçilere birakılırmış. Çoğu bekâr odalarında yaşarmış. Bir kısmı, yazın iskeleye bağladığı sandalın içinde yatar, öğle yemeklerini sandalının içinde yermiş. Yeni gelen acemi delikanlı, işe babasının yahut büyük kardeşinin sandalında başlarmış. Kendi aralarında nizam olarak altı aylık talim devreleri varmış. Bu altı ay içinde hem kürek çekme, hem sandalı kızağa çekme hem de yüzme öğrenirlermiş. Yüzme öğrenme işi son zamanlarda konulmuş. 1963'te yaşı kırk ve kırkı aşkın olan Çankırı Alpsarı köylü sandalcıların hiçbiri yüzme bilmezmiş. Altı aylık talim devresi içinde genç sandalcılar Kadıköy-Haydarpaşa arasından gayrı hiçbir yere, hatta Salacak'a bile müşteri alıp götüremezlermiş.

Hakkı Duran'dan okumaya devam edelim:

"Bu Çankırılı sandalcılar 15-16 yaşlarında A(l)psarı'dan çıkarlarken, hemen istisnasız evlenip, tâze, körpe güveyken çıkarlar. Kış, sandalcılığın boğaz tokluğuna çalışıldığı mevsimdir. Sandalların yarısından fazlası Kurbağalıdere'ye götürülüp emanetçiye bırakılır; bilhassa genç sandalcılar köye kendilerini iştiyakla bekleyen karılarının yanına dönerler. A(l)psarı'dan bekâr çıkıp da İstanbul'dan kız alıp evlenen Çankırı sandalcıları 30 yıl içinde ancak iki kişi olmuştur.

Sandalcılık Öyle Bir İştir ki

Bekâr odalarında barınırlar. Bir kısmı yazın iskeleye bağladığı sandalının içinde yatar. Öğle yemeklerini sandallarının içinde yerler. Bir olta edinip nöbette olmadıkları sıralar kendi nefisleri için balık tutanlan pek enderdir. Gayet para canlısıdırlar; kazançları da çektikleri mihnetle denk değildir. 1963'te günde en çok 15 lira, ayda 500 lira kadar alabilmekteydiler. Artık gedik usulü olmadığı halde; aralarına bir yabancı karışıp, bu iki iskele arasında sandalcılık yapamaz. Onu barındırmazlar. Aralarından şerir çıkmaz; para canlısı oldukları halde hırsızlık veya herhangi bir edepsizlik yapanları görülmemiştir, sarhoşları yoktur. Çoğu ehli dil, dilbaz, kalender meşrebdir; dinî ibadetlerinde kusursuzdurlar. 1950'de içlerinden Mehmet Pehlivan: 'Sandalcılık öyle bir iştir ki, insan nelerle karşılaşmaz. Adamın başına her şey gelir, ama biz her şeyi hoş görürüz, kimseye kötü gözle bakmayız ve ser verir sır vermeyiz...' diye başlayarak büyük şehir hayatının ruh hekimleri tarafından tahlile değer taraflarını anlatmıştır.

Çankırı'nın A(l)psarı köyü ile Kadıköy-Haydarpaşa arasındaki işler, sandalcıların 1963'te 'nizam ustası' adını verdikleri kâhyalanı İsmail Arslan adındaki sandalcıdaydı.

Kadıköy'deki iskeleleri, denizden bakıldığında, vapur iskelesinin sol tarafında kalan rıhtımdadır. Rıhtımın öbür tarafında, 1963'te Kadiköy Nikah Dairesi olan eski İnci Gazinosu'nun yanında bir sandal çekek yerleri ve kızakları vardır. İstanbul'dan Kadıköyü'ne gelen vapurlardan yolcular çıkarken: 'Haydi Haydarpaşa'ya!.. Haydarpaşa'ya!..' diye bağrışmaları da iskele başının, rıhtım boyunun alışılmış sesi, nağmesidir."

Eskiden Gangra olarak bilinen, denizin yüzeyinden 700-800 metre yükseklikteki Çankırı, sırasıyla Paphlogonia'ya, Pontus'a, Galatia'ya bağlanmış. 10 25 yılında da Roma İmparatorluğu'na katılmış. Bizanslılar zamanında sürgün yeriymiş. Birinci Murat zamanında Osmanlı'ya dâhil olmuş. Timur, 1402'de Çankırı'yı eski sahiplerine verdiyse de, I. Mehmet 1439'da geri almış.

Kimi kaynaklarda anılan Germanikopolis kentinin Gangra olduğu sanılıyor.

Leblebicilikten kayıkçılığa... İstanbul'da ilginç bir seyri var Çankırılıların.

Otuz ikinci Osmanlı padişahı Abdülaziz, sahillere deniz fenerleri diktiren ilk sultandır. Sirkeci Garı'nın temelleri onun zamanında atılmıştır. Donanmayla fazlasıyla ilgilidir. Cirit, güreş ve av sporlarına meraklı... Anlatılır ki, saltanat kayığında çalışan hamlacılardan (kürekçilerden) memnuniyetini ifade etmek amacıyla bir istekleri olup olmadığını sormuş bir gün. Hamlacılar da, kendilerine uygun görülen bir yerde kayık çalıştırmak için ruhsat isteme cesaretini bulmuşlar. Abdülaziz, bu isteği uygun bulup, hamlacıların (Çankırı-Gümüşdöven/ Alpsarı) Haydarpaşa ile Kadıköy arasında kendi vakıf kayıklarında çalışmalarını "kayıkçılar kethüdası" vasıtasıyla irade eylemiş.

Şu meşhur Haydarpaşa-Bağdat demir yolu, kayıkçılık gediği için kıymetli bir ekmek kapısı olmuş. Gedik; Osmanlı'da ticaret yapabilme, bir zanaatı uygulayabilme yetkisine ve ayrıcalığına sahip kişilerin yapılanması, aynı zamanda da bir zanaat ya da üretim uygulamasına ait alet ve araçlara verilen bir addı. İşportacılık bile gedik usulüne bağlıydı. Bu yetkiyi almadan faaliyet gösteren kurumlar kaçak sayılırdı. Gedik usulü 1913'te kaldırıldı.

Kadıköy-Haydarpaşa iskeleleri arasındaki kayık gediğini elde eden Çankırılılar, Korgun ve Gümüşdöven/Alpsarı uşakları 48 kayıkla başladıkları bu yaşam mücadelesinde bir ara 50 kayığa kadar çıkmışlar. Haydarpaşa-Kadıköy arasında başlayan seferlere daha sonra Kadıköy-Üsküdar hattı eklenmiş. Kayıkçıların yerini sandallar alınca gedik de sandal gediği olmuş.

1913'te kaldırılan gedik sistemine rağmen Alpsarılılar, KadıköyHaydarpaşa arasında sandalcılık yapmaya devam etmişler. 1963 yılında, iki iskele arasında işleyen sandal sayısı 48'miş. Çoğunlukla dolmuş usulü tercih edilir, adam başı 50 kuruş alınırmış. Sandallara en çok 4 yolcu aldıklarına göre de sefer başına 2 lira kazanırlarmış. Para canlısı olmalarına rağmen günde kazandıkları para da en çok 15 lira, ayda 500 lira kadarmış.

Vaktiyle Haydarpaşa'dan Kadıköy'e yaya ulaşımı hayli zormuş. Şu an atıl durumdaki Et ve Balık Kurumu ile Haydarpaşa Protokol Camisi önünden Kadıköy'e uzanan yaya yolunun olduğu arazi, TCDD sahası içinde olup, trenden inen yolcular önceleri demir yolu üzerindeki fevkani köprüyle Çayırbaşı'na ulaşırlarmış. 1950'li yıllarda Numune Hastanesi'nin önünden Kadıköy'e uzanan yolda, demir yolu üzerine yapılan çelik köprünün ortasından bir rampa şeklindeki viyadükle Haydarpaşa Gar Çeşmesi'nin bulunduğu köşeye inilirmiş. Sandalı tercih etmeyen yolcular bu yolu kullanarak Kadıköy'e giderlermiş.

Çankırılı sandalcıların Kadıköy'deki iskeleleri, şimdiki vapur iskelesinin sol tarafında kalan, iki tarafındaki merdivenler sayesinde asfalta çıkılan rıhtımdadır. Rıhtımın öbür tarafında, 1963'te Kadıköy Nikah Dairesi olan eski İnci Gazinosu'nun yanında sandal çekek (park) yerleri ve kızakları vardır.

Bu iskeleye ve ulaştıkları/ulaştırdıklarına ilişkin küçük bir anı... Hicran Köse, Kadıköylü Yıllarım'da (Kubbealtı Neşriyatı, 2007) yazmış: "Anneannemin en sık görüştüğü ve samimi olduğu İfakat ablasıydı. Ona gitmek için elimi eliyle sıkıca kavramış bir şekilde, Kadıköy iskelesinin biraz ilerisinde, vapurdan çıkan yolcuları beklemek için sahil boyunca sıralanmış faytonlara doğru yürürdük. Faytona binerek Aluyolağzı'nı geçip Bahariye Caddesi'nden kıvrılarak Şifa'ya gitmek benim için büyük bir sevinç vesilesiydi."

Bakırcılar... Süpürgeciler... Terziler...

Faytonlar! Ben İstanbul'daki son faytonlara yetişemedim. Ancak Tokat'ta, Turhal'da çok binmişliğim vardır. Benzer şeyler mi acaba? Sanmıyorum... Ama biz okumaya devam edelim:

"Faytonlardan sonra çok sevdiğim bir ulaşım vasıtası daha vardı. Kadıköy İskelesi'nin hemen yanı başında bekleşen kayıklar. 'Fış fış kayıkçı' oyununu çok oynamış bir küçük kız olarak o kayıkları o oyunla özdeşleştirirdim."

Kayıkçılar, zamana, zamanın diretmelerine kolay boyun eğmeyen Bakırcılar gibi, süpürgeciler gibi, terziler gibi...

zanaat erbaplarından... Fenerbahçe'nin eski kaptanı Müjdat Yetkiner'i anımsar mısınız? 763 maçta oynayarak kulüp tarihinin en çok forma giyen efsane kaptanını... Miço lakaplı, süpürücü unvanlı, 3 lig şampiyonluğu yaşamış 42 kere milli takıma çağrılmış, şimdilerin teknik direktörünü... Meğer dedesi Tevge Bey'in (yaramaz çocuk), o zamanın (1940'lı yıllar yani) şartlarına göre büyük bir mavna filosu varmış.

Peki, dizi furyasında kendine yer açmayı başarmış bir dizide, Hayat Bilgisi'nde Törpü rolündeki Gökçe Bahadır'ı tanır mısınız? Ya Yaprak Dökümü'ndeki Leyla'yı?.. Müjdat Gezen Sanat Merkezi mezunu, 1981 doğumlu bu hanım hanımcık oyuncunun dedesi Ali Bey de vaktiyle kayıkçılık yapmak için göç edenlerdenmiş meğer.

İstanbul'da bir dönem 5 bin iskele varmış. 1980'li yılların sonuna

kadar kayıkçılık sürmüş.

Üstat Orhan Seyfi Orhon, bir yazısında, Haydarpaşa-Kadıköy hattını mesken tutmuş, adeta ambargo koymuş Alpsarılar için bakın ne diyor:

"Kayıkçılar umumiyetle zeki ve ferâsetli insanlardır. Üstâd-ı edep Orhan Seyfi (Orhon) hepinizin bildiği bir manzumesinde onlardaki seziş kabiliyetini ne tatlı ve müessir, ne hisli ve mânâlı ibârelerle canlandırır: -Sultan İkinci Mahmut şahsiyetini gizleyerek bir derviş kılığında kayıkla gezmeye çıkar. Kayık gelir Topkapı'ya yanaşır. Sultan Mahmut karaya çıkar çıkmaz kayıkçı der ki: Derviş baba, dur hele! Yanlışlıkla bir Osmanlı altını bırakmışsın, yüz para ver, al şunu! Sultan Mahmut için için gülümser, senin olsun bıraktığım altın, der. İşi anlayan zeki ihtiyar kayıkçı der ki: Gitme, sana bir çift sözüm var derviş baba. Hakikaten eğer sen, göründüğün gibi bir dervişsen, bu verdiğin para çoktur al geri, yüz paradır hizmetimin değeri. Yok eğer sen şu sarayda oturan devletliysen iş değişir o zaman. Talih bana her gün böyle yâr olmaz, hakkımı ver bu verdiğin para az!"

İstanbul mutfağının baklalı enginarı, ekmeksiz salık verdiğini anlatan üstat Ragıp Akyavaş'ın tanımlamasıyla Alpsarılı sandalcılara son kez değinelim:

"Hepimizin tanıdığı bu kayıkçılar kendi hallerinde munis insanlardır. Üzerinde çalıştıkları deniz ne kadar hırçın ve sertse, bunlar da o kadar yumuşaktırlar. Derler ki; tabiat sirayet edicidir. Hiç de öyle değil. Toprağın bütün sükûnetine rağmen üstünde çalışan şoförlerin hırçınlıklarından yaka silkmiyor muyuz? Bu kayıkçılar karadaki meslektaşlarının aksine argo da konuşmazlar. Hele yutturmaca nedir bilmezler. Kanaat ehlidirler. Muayyen tarifeden ne bir akçe eksik ne bir akçe fazla istedikleri işitilmemiştir."

Burada sözü Selim İleri'ye vererek, bir başka noktaya temas edelim. O nakış gibi işlediği metinlerden birini (13.09.2010, Zaman), onun küçük, küçücük bir bölümünü paylaşalım:

“Benim gözde taşıtım, yine iskelenin önünden kalkan tramvaylardı. Yaz mevsiminin aynı, kış mevsiminin aynı tramvayları... Yazdakiler püfür püfürdü. Zaten onlarla Fenerbahçe'ye gidilirdi, plaja, kumsala, denize... 'Havalar soğudu, denize girilmez artık' denmesine karşın, yaz tramvayları bir süre daha gezinir durur; nihayet bir gün, menekşe moru camla bezenmiş kış tramvayları tekrar ortaya çıkardı."

İnci Gazinosu dedim. Hatırlayamayanlar için söyleyeyim: Hani deniz

otobüslerinin kalktığı burun var ya Kumluk diye anılan, orada kocaman olmasa da izleyicisi bol bir gazino varmış. Hamiyet Yüceses, Mualla Akçay, Selahattin Pınar adları bu gazinoyla bir anılırmış. Makber, Bakmıyor Çeşm-i Siyah, Sarı Kurdelem Sarı okunurmuş.

Hicran Köse anlatıyor:

"Kumluk aynı zamanda gençlerin şık giyinerek piyasa yaptığı yerdi. Pırıl pırıl üniformalarıyla genç subaylar, tiril tiril beyaz kıyafetleriyle bahriyeliler, Kumluk'un müdavimleri arasındaydı. Bakışmalarla başlayan nice aşklar burada filizlenirdi. Şimdiyse Kumluk dediğimiz o yer, otobüs ve dolmuş duraklarıyla dolu. Kargaşanın hüküm sürdüğü bir mekân halinde..."

Ziya Osman Saba da Kumluk'a çıkanlardan... Çıkmaması beklenir mi hiç! Değil mi ki Afif Yesârî, onun için "Ziya Osman Saba ve Kadıköy, birbirine çok yakışırdı" diye buyurmuştur.

Yine söz Hicran Köse'de:

"Ziya Osman Saba'yı, o efendi insanı sık sık yanında iki oğlu Kumluk'a yürürken görürdüm. O zaman kalbinden hasta olduğunu bilmiyordum. Kumluk, Kadıköylülerin eğlence ve piyasa yeriydi."

Anlaşılan o ki, Kumluk olsun, Haydarpaşa iskelesi olsun, yani kayıkçılar, şarkıcılar, küçük esnaflar ve sokak satıcıları, mesire müdavimleri, akla ne ve kim gelirse, şu meşhur Haydarpaşa-Bağdat demiryolu sayesinde hayatları, varlıkları değişmiş, nihayetlenmiş kişi ve mekânlar... Bunu talih kuşu olarak okumak da mümkün, tersi de...

İyisi mi biz sözü Safiye Erol'a verelim:

"[Üsküdar]...vaktiyle şanlı şöhretli 'Hrisopolis-Altın şehir'di. Bizans'tan eskiydi, çok mâmurdu. İmparator Konstantin'in karşı yakada giriştiği büyük imardan sonra biraz söndü. Yine de Bizans beyleri sayfiyelerini Haydarpaşa'dan Boğaziçi'ne kadar sâhil boyunca dizmeye devam ettiler. Osmanlılar kendi üsluplarında sahil saraylar ve yalılarla aynı geleneği sürdürdüler. Hatırlı beldeydi, öyle olmasa bu kadar şâheser selâtin câmiler, dergâhlar, hanlar, hamamlar kondurulamazdı. Hatırı gözetilmeyi kılıç hakkı kendine sağlayacak derecede zengindi de; Avrupa'dan Asya'ya geçen bütün ticaret kervanlarının baş konağıydı. Sonra ne oldu ki yıldızı söndü?

Ne olacak, fenin gelişmesiyle gemiler garanti bağlayınca ticaret deniz

yolundan işler oldu. Üsküdar da iki eli böğründe kaldı. Haydarpaşa Garı yapılır, demir yolu Bağdat'a kadar uzatılırken bir ümit kapısı açılır gibi görünmüşse de arkası gelmemiş. Piyango Kadıköy'e çıkmış. Eskiden Üsküdar Mutasarrıflığı'na bağlı kadı kariyyesi' denilen ufacık tefecik semt almış yürümüş, sonradan çıkan boynuz, kulağı geçmiş. Bugün Üsküdar adı, İstanbul semtlerinin itibar borsasında kırık fiyatlı değerlendirilir. Tuhaf bir cilve!"

Balık Tavuk Kelle, Bunlar Yenir Elle

İdari olarak Rasimpaşa Mahallesi'ne bağlı Haydarpaşa'da, yerinde yeller esen bir kurum (bina aynı bina da, kurum eski hüviyetinde değil), düzeltiyorum Avrupa'nın en büyük araç filosuna sahip, lojmanları da bulunan kurumun orta ölçekli bir şubesi vardı. Vaktiyle Ankara, İstanbul, Eskişehir, Van, Bursa, Adana, Adapazarı, Şanlıurfa, Elazığ, Diyarbakır, Malatya, Kars, Kastamonu, Erzurum, Sivas, Hakkâri, Gaziantep, Mardin, Ağrı, Tatvan ve Manisa'da tesisleri olup, komşu ülkelere dahi et ve et ürünleri satan bir kurumun şubesi: Et ve Balık Kurumu.

1977'de Süleyman Demirel'in "70 cente muhtacız!" diyerek adeta ülkenin iflasını deklare ettiği, dış borç açığının ve döviz darboğazının ayyuka çıktığı günlerde, memuruna maaş yerine et ve balık verdiği, önünde sabahtan akşama jandarma süngüsü eşliğinde kuyrukta beklenildiği rivayet edilen bu kurumun İstanbul'da iki mühim durağı vardı: Beşiktaş ve Kadıköy. Kadıköy'deki şube, altından Haydarpaşa Deresi'nin geçtiği, arkası denize, cephesi Protokol Camisi ve minibüs durağına bakan yerdeydi. Artık yok. Tekrar 'devlet kasabı' hüviyetine dönse de İstanbul'da yok.

Ancak bu kurumun arazisi TCDD'nin artık. Oraya Kadıköy Yat Limanı ya da marina yapılacak. Böylelikle 150-200 milyon dolar kira gelirine sahip olacak TCDD. Her türlü imar ve ruhsat işlemleriyle ilgili olarak "mekân sahibi" Ulaştırma Bakanlığı'nın yetkili kılındığı projenin, tarihi silueti bozacağı söyleniyor ya - ne gam! Haydarpaşa Garı'nın dev binalar yanında müştemilat gibi kalacağı bas bas bağırılıyor ya - kimin umurunda! Anadolu Yakası'nın trafiğinin kilitleneceği, Haydarpaşa'dan Harem'e kadar bölgenin halka kapanacağıysa cabası...

Halka kapanacağı...

Bunun üzerinde durmak lazım...

70'li yıllarda Et ve Balık Kurumu önünde bir iskele varmış. Ben teyzemden dinledim. Balıkla aram hiç olmadığından çarçabuk unutmuşum. Biraz kurcalayınca anımsadım. İskele terk edilmiş bir iskele... Liman içinde balık avlamak yasak. Ancak meraklıları durur

mu? Çoğunlukla tekirin olduğu bu yere konuşlanır, yakalayana kadar balık tutarlarmış.

Ne tuhaf! Söylentilerin yalancısıyım: 2. Dünya Savaşı döneminde sonbahar oldu mu, deniz kararırmış. Karadeniz'den Marmara'ya göç eden balık sürüleri karartırmış denizi. Kıtlığın yaşandığı o günlerde yarim metreyi bulan toriklerle dönermiş millet eve.

Sonra deniz tükenmemiş tabii, ama bereketi eksilmiş.

Şimdi tam vakti, 1 Ekim 1952 tarihinde canlı hayvan satın alıp kesim sonrası bunları işleyerek satışa hazır hale getirip piyasaya sunmak amacıyla kurulan kurumun Haydarpaşa şubesiyle ilgili anılanı için Erol Büyükmeriç'e kulak vermenin:

"Mahallemizde bir yer altı mağarası keşfetmiş, o mağaranın nereye çıktığını araştırmaya koyulmuştum. Elimde fener saatlerce dolaştım mağaranın derinliklerinde... Tek başıma... Sonradan mahalleliden öğrendim ki, Bizans'tan ya da Osmanlı'dan kalma bir yer altı su yoluymuş bulduğum. Kadıköy'de Haydarpaşa koyundaki Et ve Balık Kurumu'nun yapılışında on iki yaşlarındaydım. Binanın yapılışı sırasında orada büyük bir gölet oluşmuştu. Derin yerleri de vardı. Mantardan yaptığım sallarla üzerinde gezinmeye bayılırdım. Bir gün salım kırılıverdi. Ben de 'cump' denize... Giysilerimle birlikte... Iyi yüzerdim. İşte tüm bu yaşadıklarım yıllar sonra imgelediğim bir kurgu içine girecekti; Yergök'e... Kahramanım 'Ingök Buldön'ün bir kar kuyusuna düşmesiyle, gizemli bir mağara içinde uzun yürüyüşüyle ya da uçsuz bucaksız denizlere ilkel bir salla açılmasıyla, dev dalgalarla boğuşmasıyla..."

Yergök, Erol Büyükmeriç'in 2001'de Logos Yayınevi tarafından yayımlanan 120 sayfalık romanı...

Hayatın içinde bir yer burası... Yalnız iktisadi bir kuruluş değil. Ama şimdi yok. Buna alışalım, derken bir darbe daha: Dünya Ticaret Merkezi ve Kruvaziyer Limanı...

Kuşkusuz kimileri "Şu meşhur tren kazasında bölgeye morg görevi görsün" diye soğutma kamyonu gönderen bir kurum olmazsa olmasın diyecektir ki zaten yok. Mühim olan yokluğunun üzerine kurulacak yeni şey...

Haydarpaşa Garı: Daimi Bir Gam Lekesi

Enis Batur'un "bir gam lekesi" olarak tasvir ettiği mağrur ve mağmum bina, yalnız semtin değil, şehrin mührü, eşiğidir adeta... İstanbul'un Anadolu'ya, Ortadoğu'ya açılan ilk kapısıdır.

Ganın önündeki iskele, vapur iskelesi, Osmanlı'nın son eserlerinden sayılır. Lakin inşa tarihi belli değildir. "Ancak denize bakan cephede bulunan çini panoda 1334 (1915) tarihi geçmektedir. Buradan yola çıkılarak yapının 1917/1918 yıllarında yapılmış olduğu tahmin edilebilir. Üç salondan oluşan yatay dikdörtgen bir plana sahiptir. Ortadaki salon yan salonlardan daha yüksek ve iki kat genişliğinde tutulmuştur. Deniz tarafına üç sivri kemerle açılır. Bunlardan iki yanındakiler kapı, ortadakiyse kitleden hafif dışarı taşan bir gözetleme bölümüdür. Orta salonun önünde, yine kitleden dışarı taşan ve iki yanında birer kapı bulunan sekizgen formlu bir gişe bölümü yer alır. Yolcu inişlerine ayrılan yan salonlar, orta salondan payelerle ayrılmıştır. Bunların kara ve deniz taraflarında birer kapısı bulunur. Yapının dış cephesi çininin yanı sıra, taş işçiliğiyle de bezenmiştir. Ayrıca ön cephede bir vitray çalışması vardır. Yapı, Kütahyalı Mehmet Emin Usta'nın zengin çini süsleme programına sahiptir. Kapı lentolarının üstü, pencere üzerindeki kemerler, kemer aynaları ve alınlıkları, pencere kemer alınlıklarının yan ve üçgen boşlukları çinilerle kaplanmıştır. (Afife Batur, Hakan Arlı)

Bir kenarı kısa U şeklindeki garın inşaatına II. Abdülhamit döneminde başlanmış. Gerisini Mehmet Mermi Haskan'dan (Yüzyıllar Boyunca Üsküdar) okuyalım:

"Şimdiki gar binası Haydarpaşa-İzmit demir yolu hattının işletmeye açılmasından çok sonra inşa olunmuştur. Haydarpaşa-İzmit hattının yapımınaysa, 4 Ağustos 1871'de Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) Ethem Paşa'nın ilk kazmayı vurmasıyla başlanmıştır.4 Haziran 1871'de Nafia Nazını, 5 Şubat 1877'de de sadrazam olan Ethem Paşa, 19 Mart 1893 tarihinde vefat ederek Üsküdar'da, Mihrimah Sultan Camisi avlusundaki türbesine gömülmüştür. Bu işte Türk kurmay subaylarıyla birlikte İngiliz ve Fransız yol ve maden mühendisleri çalışmıştır. Ebüzziya Tevfik Bey, Yeni Osmanlılar Tarihi, adlı eserinde: "1289 senesi Şaban'ın 16. Cuma günü (18 Ekim 1872) Mithat Paşa bazı

vekiller ve özellikle Nafia Nazını (Bayındırlık Bakanı) Ethem Paşa da yanında olduğu halde, bir seneden beri inşa edilmekte ola İzmit demir yolunu muayeneye gitmişti. Fakat bu ‘açılış merasimi' değildi." demektedir. 22 Eylül 1872'de Haydarpaşa'dan başlayarak Anadolu Yakası'nda ilk demir yolu yapımına Haydarpaşa-Pendik arasında başlandı. Bu işletme ertesi yıl İzmit'e kadar uzatıldı ve 9 Ağustos 1873'te İzmit'e varıldı. İlk tren de, 17.01.1873'te Pendik'e hareket etti. 27 Eylül ve 4 Ekim 1888 tarihli iki fermanla hattın işletmesi Deutsche Bank'a verilmiştir. 23 Mart 1889'da Haydarpaşa Garı'nın yapımı için Almanlara imtiyaz verilmişti. Otto Ritter ve Helmuth Conu isimli iki Alman mühendis-mimar Haydarpaşa Garı'nın plan, projesini ve kontrol mühendisliğini de yürütmüştü. Garın yapımı için ilk önce, İngiliz Mezarlığı'nın ön kısmı Et ve Balık Kurumu'nun yanından, Haydar Baba Türbesi'nin önüne kadar olan çok geniş alan doldurulmuş ve bunun için lazım gelen toprak, Haydarpaşa Sahrası'nın sol tarafıyla Behiç Bey Sokağı arasındaki kısımdan temin edilmiştir. Bu ameliye sırasında birçok tarihi eser de yok olmuştur, imtiyazın verilmesinden 10 sene 5 ay sonra, 19 Ağustos 1908 tarihinde işletmeye açılan gar binasının yapımı iki yıl dört ay sürmüştür. Bütün tesislerin tamamlanmasıysa 4 Kasım 1909 tarihinde mümkün olmuştur. 19 Ağustos 1908'de açılan gar binası 1909 senesi başlarında yanmış ve yeniden onarılarak 22 Ekim 1909 günü fırtınalı bir havada yapılan bir törenle hizmete girmiştir. Bu açılış törenine Padişah Sultan Reşat adına Başyaver Hurşit Paşa ile Başmabeyinci Lütfi Bey görevlendirilmiş ve Nafia Nazırı (Bayındırlık Bakanı) Hallacyan Efendi de bir nutuk söylemişti. Şimdiki gar binasının sağ gerisinde ilk istasyon binası bulunuyordu. Bu, Haydarpaşa-İzmit hattının yapımı sırasında, 1873 tarihinde yapılmıştı. 1908 yılına kadar kullanılan bina Haydarpaşa Vapur İskelesi'nin hemen gerisindeydi. Bugün yerinde dört katlı, Yemekli Yataklı Vagonlar Servis Şefliği ile 1. Grup Müdürlüğü binası bulunmaktadır. Et ve Balık Kurumu binasının sol tarafında ve yeni iskele adıyla da anılan bu demir iskelenin sağ tarafında ayrıca bir kayık iskelesi ve onun yanında da Kadıköy'üne doğru uzanan rıhtımın başlangıcında kimi meyhane, kimi aşçı, kimi karpuz kavun sergisi salaş barakalar sıralanır, daha ileride de Marmara'ya karşı, eğri büğrü parmaklıkli, köhne bir kahveye rastlanırdı... Bugünkü görkemli gar binası, 21 metre uzunluğunda 1700 adet meşe kazık üzerine oturtulmuştur. Bu kazıklar, 20 metre yüksekliğinde buharlı ahmerdanlarla çakılarak denizle aynı seviyeye getirildikten sonra üzerine beton dökülmüş ve düz bir zemin elde edilmiştir. Denizden kazanılan arazinin genişliği 70 hektar olup derinliği 8 m.dir. Başlangıçta gar binası 2550 metre karelik bir arsa üzerine kurulmuştur. Bugün kapalı kısımlarla birlikte toplam arazi 3836 metre karedir. Temeline Hereke'den getirilen pembe granit,

cephesine de Lefke civarından getirilen açık nefti, işlemesi kolay, hava tesirlerine dayanaklı bir taş kullanıldı. İlk gar müdürü de E. Hugunen'dir. Gar, 1. Dünya Savaşı sırasında, 6 Eylül 1917 günü büyük bir sabotaja uğradı. Yedi saniye arayla meydana gelen iki büyük patlama sonucunda garda bulunan dolu bir banliyö treni ve bir tabur asker, feci suretle yanarak can vermişti. Bu korkunç olay sonunda gar binasının büyük bir bölümü yanmıştır. Yapılan soruşturmada, 35 tonluk sabit vinci kullanan bir Ermeni'nin kasten cephane sandıklarını yere düşürerek bu patlamaya yol açtığı ve bu sırada diğer cephanenin de infilak ettiği anlaşılmıştır. Patlama sonunda kısmen ve tamamen harap olan ambarlar, silolar, liman binaları ve gar onarılmıştır. 1919 tarihinde liman ve gar İtilaf Devletleri'nce işgal edildi. Gar binasının yapımı sırasında biri 150 metre diğeri 300 metre uzunluğunda iki rıhtım ve 200 m. uzunluğunda da bir dalgakıran yapılmıştır. Hattın işlemeye başlamasından 10 yıl sonra, 1899'da, Haydarpaşa Limanı inşa ve işletme imtiyazı Anadolu Şimendiferler Kumpanyası'na verilmişti. Bir sene sonra başlanan yapım çalışmaları, 1904 tarihinde tamamlanmıştır. Doldurulan gar arsasının hemen gerisinde Bizans imparatorlarının sayfiye sarayı vardı. Bu sahil sarayın, 17 yaşında imparator olan Arcadius'ün (395408) nazır ve hocası, meşhur Rufin'e ait olduğu sanılmaktadır. Bu adam, 397'de Bizans'ta öldürüldükten sonra, çok muhteşem olan bu yapı, imparatorlar tarafından merasim ve sayfiye sarayı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bizans ordularının, Anadolu'ya gidiş ve gelişlerinde yapılan merasimleri imparatorlar bu saraydan takip ederlerdi. Bu sahil sarayın önünde Romalılar zamanından kalma bir liman vardı. Şimdiki dalgakıran, o devirde yapılan dalgakıranın bakiyesi üzerine inşa edilmiştir. Gar binasının önündeki, bir biblo kadar zarif vapur iskelesi binası, yurdumuzun yetiştirdiği nadir mimarlardan biri olan Vedat Tek Bey (1873-1942) tarafından 1335 (1916-17) tarihinde yapılmıştır. Vedat Tek, Şaire Leyla Saz Hanım'ın oğludur. Mir'at-İstanbul adlı eserin yazarı M. Raif Bey, Haydarpaşa Mesiresi'ni anlatırken, 'Anadolu Şimendifer İstasyonu dahi burada olduğundan Haydarpaşa iskelesi namıyla Dare-i Mahsusa'nın bir de vapur iskelesi vardır' der. 1312 (1894) senesinde vuku bulan zelzeleden istasyonun bir çok yeri tamir olunamayacak hale gelmiştir. Dört satır halinde, nefis bir hat ile yazılan kitabenin Arap harfleri dökme pirinçten olup, siyah bir zemin üzerine yerleştirilmiştir. Bu kitabe bugün Ankara Garı'nda ve Demir Yolu Müzesi'ndedir. Bu çok kıymetli yazının Haydarpaşa gar binasının girişine konması arzu edilir. Kitabenin üzerine yeni yazıyla 'II. Abdülhamit'in Haydarpaşa gar binasının yeniden inşası 1896' diye yazılmıştır - ki tarihi yanlıştır.Müzede ayrıca İmparatoriçe Ojeni'nin Abdülaziz'e hediye etmiş olduğu altın kaplama bir vagon maketiyle som altından yapılmış bir masa saati bulunmaktadır."

Daha detaylı bilgiye Haydarpaşa'nın resmi sitesinden ulaşmak mümkün:

"Binanın inşaatında Alman ustalarla birlikte İtalyan taş ustalanı da çalışmış. Gar binası başlangıçta 2525 m^2 alana kurulmuş ve bugünkü kapalı kısımlarıyla birlikte 3836 m^2'lik bir alana yayılmış. Neo-klasik Alman mimarisi stilindeki bina, her biri 21 metre uzunluğunda suya karşı izole edilmiş 1100 adet ahşap kazık üzerine inşa edilmiş. Bu kazıklar buharlı şahmerdanla çakılmıştır. Strüktürü bu kazıklara teşkil eden kazık ızgarası üzerine yapılmış. Taşıyıcı sistemi çelik karkas olup, döşeme sistemiyse putrelli volta döşemedir.

İnşaatta 2500 m^3 Lefke taşı, 13000 m^3 beton, 1140 ton demir, 520 m^3 kereste, 19000 metre sert ağaç ve 6200 m^2 arduvaz çatı kaplaması kullanılmıştır.

15 Kasım 1979 tarihindeyse Haydarpaşa mendireğinin biraz açığında akaryakıt yüklü Independenta adlı tankerin diğer bir gemiyle çarpışması sonucu meydana gelen şiddetli patlama ve hararetten binanin O Linneman usta tarafından gerçekleştirilmiş olan çok değerli kurşunlu vitrayları hasara uğramış ve bu olaydan sonra derhal aslına uygun olarak onarılmıştır.

Haydarpaşa'da İnfilak

Hizmete açılışından beri çok büyük çapta bir restorasyon geçirmemiş olan gar binası Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ilgili yetkililerince eski eserleri koruma ve kurtarma çabasında gösterdikleri teşebbüs sonucu 1976 yılında geniş çapta onarıma alınarak 1983 yılı sonunda dört dış cepheyle iki kulenin restorasyonları tamamlanmıştır."

Sözü edilen yangına tanıklık edenlerden biri Sâmiha Ayverdi... Bağ Bozumu'nda (Kubbealtı Neşriyatı, 1987):

"Büyük dayım Cemal Bey, bir müddetten beri bizde misafir bulunuyordu. Gerçi yaz mevsimlerinin tadını çıkarmak için kimse kimseye gitmez olmuşsa da, dayım hekimlerin hava tebdilinde ısrar etmeleri üzerine birkaç haftadır bizde bulunuyordu.

İşte hep beraber bahçede oturduğumuz bir gün çok şiddetli bir patlamayla sarsıldık. Dayım: 'Çocuklar, bu bir volkanik patlama olabilir' dediyse de, herkes ayrı hava çalıyordu ve her ağızdan bir

başka ihtimal fırlıyordu. Köyde panik başlamış, tepelere çıkanların getirdiği haber doğrultusunda, büyük dumanların çıktığı yer olan Haydarpaşa'da bir infilak olduğu haberi sıhhat kazanmıştı.

Nitekim, ertesi gün rıhtımdaki cephâne yüklü bir geminin infilak edip yanarken Haydarpaşa Garı'nı da sarıp binayı tamamıyla yakmış olduğu öğrenildi. Memleket idaresi, câhil ve tecrübesiz olduğu kadar, siyâsî kifâyetten de mahrum bir iktidarın elinde bulunuyordu. Dirâyetli, politik dehâsı dünyâca kabul edilmiş II. Sultan Abdülhamid'i Yahudi menfaatiyle el ele vererek Osmanlı tahtından indiren İttihatçıların aynı tahta oturttukları Sultan Mehmed Reşad ise iktidarın keyfi idarelerine boyun eğmiş iyi niyet insanıydı. Ne ki bir memleketi çekip çevirmek için yalnız iyi niyetin kafi gelmediği muhakkaktı. Vatanın bütün hudutlarını saran ateş, Türk evlâdını yakıp kavururken bir garın yanıp kül olmasının hiç de büyük bir kayıp olamayacağını anlamak için harbin sonunu beklemeye dahi lüzum yoktu."

Ancak 1925'te işgal kuvvetlerinin elinden kurtulan gar binası, 1100 adet ahşap kazığın üzerine inşa edilmiş olup, yine de koca duvarlarıyla ağırlamış yahut geçirmiştir misafirlerini. Ret ve kabul arasında gidip gelen duygu hali, uzun süre tarihi eser kapsamına alınmasını unutturmuştur adeta. Ne zaman ki (1997 galiba) pencerelerin PVC yapılması düşünülüyor, işte o vakit tarihi eser statüsüne alınıyor.

Ne ki, yanılmış olabilirim tabii, gar binasının denizden görülen cephesinin sağında, ikinci yahut üçüncü katında, dıştan görülen pencerelerin arkasında, başka pencereler de vardır. İki pencere peş peşe... Ahşap ve kararmış pencerenin iç tarafında beyaz ve muhtemelen PVC kaplı pencereler... Ne tuhaf!

Enis Batur söylüyor: "Her gar, gövdesinden kat be kat iri gölgesiyle kendini tamamlar." Ve devam ediyor: "Haydarpaşa Garı, başka hiçbir kardeşine benzemez."

Sanırım benzeseydi, edebiyatımız bu kadar iltifat etmezdi Haydarpaşa'ya... Sait Faik'ten Fakir Baykurt'a, Yaşar Kemal'den Adalet Ağaoğlu'na, Attila İlhan'dan Falih Rıfkı Atay'a, Yahya Kemal'den Aziz Nesin'e, Selim İleri'den Nâzım Hikmet'e, Safiye Erol'dan Sâmiha Ayverdi'ye... Kemal Tahir'den Jaklin Çelik'e... Kaan Arslanoğlu'ndan Vecdi Çıracıoğlu'na... Ülkü Tamer'den Mehmet Açar'a... Altay Öktem'den Tayfun Pirselimoğlu'na... Cemal Süreya'dan Özen Yula'ya... Tuna Kiremitçi'den Muzaffer Buyrukçu'ya... Yeni-eski... Kalemi güçlü,

kalemi zayif... Pek çok yazar kucak açmıştır gara. Kimi ne zaman Haydarpaşa İstasyonu'nu görse, hüzünlü bir kitap okuyası gelir (Selçuk Altun), kimisi için büyük ve karanlık bir lahit gibidir (Tanpınar).

Rivayettir: Paris yıkılsa, Balzac'ın romanlarına bakarak yeniden inşa edilebilir. Ne muazzam bir tahayyül! Yaratma cesaretini göstermiş romancının gerçeği çarpıtma ihtimali göz ardı edilerek savrulmuş aforizma kılıklı bu cümle, aslında bir tür övgü ve yerinmenin gölgesini taşımaktadır.

Doç. Dr. Handan İnci, Eşikcini dergisi için yazdığı makalede benzer bir vurgu yapıp sürdürür: "...bizim edebiyatımız da mekâna az çok ayna tutmuştur. Nasıl bugün siyah-beyaz Türk filmlerini seyrederken gözümüz İstanbul'un tenha sokaklarına, Boğaz'a, Hisarların etrafındaki boşluklara dikiliyse, Reşat Nuri'nin, Halide Edib'in, A.Ş.Hisar'ın, Orhan Kemal'in, Sait Faik'in roman ve öykülerini okurken bilincimiz başka bir heyecanla daha çalışıyor. Yıkılmaya yüz tutmuş evlerin sıralandığı dar sokaklarda, tarihi binaların çevresinde gezen, Köprü'den geçen, şehrin siluetini seyreden roman/öykü kişileriyle birlikte İstanbul'u da görüyoruz.

Değişim kaçınılmazdır ama, yaşadığımız İstanbul ile okuduğumuz, dinlediğimiz, seyrettiğimiz İstanbul arasındaki uçurum gerçekten de korkutucu... Bu uçurum sadece şehri değil, toplumsal belleğimizi yutuyor; bizi yoksullaştırıyor. Kuşkusuz bugün Haydarpaşa Gan ve çevresine zarar gelmemesi için uğraşanların amacı da sadece güzelliği kimilerince tartışılır bir binayı korumak değil, şehrin belleğine sahip çıkmak... Bu yoksullaşmaya karşı durmak...

Haydarpaşa Garı bir 'bellek bina'dır. Gar ile Anadolu arasında gidip gelen her tren, Türkiye'nin toplumsal tarihini, kültürel-ekonomik çözülüş ve yapılanışlarını, yani bir başka yolculuğu da yaşamıştır. Garin saati, Türkiye'nin saatidir bu anlamda. Haydarpaşa Garı'nın toplumsal hayatımıza katıldığı yüzyılı düşünürsek, modernleşme tarihimizin ana duraklarının bu raylar üzerinde yer aldığını görürüz: II. Meşrutiyet yıllarının karmaşasını, İttihatçıların gadrine uğramış siyasi sürgünleri, Birinci Dünya Savaşı'nın cephe yolcularını, Bağımsızlık Savaşı'nın güç koşullarını, Cumhuriyet heyecanını, İstanbul merkezinden Anadolu'ya doğru yola çıkan umutları, İkinci Dünya Savaşı'nın yoksulluklarını, Varlık Vergisi'nin Aşkale'ye sürüklediği talihsiz yolcuları, Anadolu'dan İstanbul'a açılan göç yollarını, bu yoldan şehre akan gurbet kuşlarını, giderek kalabalıklaşan şehirle birlikte yalnızlaşan, hızlı kara yolu araçlarına yenik düşmüş ıssız trenlerle yalnızlıklarını paylaşan modern hayat

yorgunlarını... Hepsini, Haydarpaşa'da karşılayıp, oradan uğurladık bir yüzyıldır.

Zamanın Edebi Kapısı

Peki; edebiyat, şehri görüntülerken Haydarpaşa Garı'nı ve yolcularını nasıl kaydetmiş? Ya da şöyle soralım: Nedir Haydarpaşa Garı yazarlanımız için? Enis Batur'un dediği gibi "bir gam lekesi" mi, Tanpınar'ın öyküsündeki gibi "bir lahit" mi, Yahya Kemal'in gözündeki gibi "müstekreh depo" mu, Ahmet Haşim'in denemelerine yansıdığı gibi ülkenin etnografik haritası mı, yoksa Haydar Ergülen'in dediği gibi "İstanbul'da zamanın edebi kapısı" mı?"

Yahya Kemal, Aziz İstanbul adlı eserinde (Kör Kazma), çok kısa ve derinlikli bir Türk analizi yapıp, mekânlara ilişkin yaklaşımımızı özetler, Handan İnci'nin serimlemelerine örnek oluşturmak ister gibi:

"Lakin biz son devrin Türkleri müceddit kafalı insanlarız. Bu şehri harap görmektense dümdüz görmekten daha çok zevk alırız, bunun için de bir asırdan beri gücümüz ancak harabeleri yıkmaya yetti.

Dört sene evvel bir ecnebi mimarla Haydarpaşa vapurundaydım, vapur denize açıldıktan sonra Anadolu sahili görünür görünmez bu ecnebi mimar 'Ne güzel mimari' dedi. Ben, Haydarpaşa Garı'ndan bahsediyor sandım. 'Son senelerde yeni yapıldı' dedim. Yüzüme hayretle baktı. 'Hayır, o müstekreh ambarı kastetmiyorum. Şu dört köşe kuleli bina güzel' dedi ve Selimiye Kışlası'nı gösterdi. Bütün Türkler bu şehirde herhangi bir binayı bu kışladan fazla beğenir, çünkü beyinleri 'yeni' dedikleri mikropla aşılanmış bir neslin çocuklarıyız."

Haydarpaşa Garı, örnekte olduğu gibi bazen beğenilmemekte... Bilhassa da faaliyete geçtiği ilk 20-25 yıllık dönemde... Sâmiha Ayverdi de garı beğenmeyenlerden... Gerçi o, aracı oluyor başkalarının düşüncelerine:

"Râif'in keyfi yerinde olduğu günler bazı bazı kıra çıkar, daha ziyade ağaçlar altında otururduk. Bâzen köyün çocuklarının Tayyâreler geliyor!..' diye bağrışmalarını duymaya başlayınca, İngilizlerin bombardıman tayyârelerinin İstanbul göklerine geldiği anlaşılmış olurdu. Çamlica onlar için hedef değildi. Köyün perakende beş on binâsı için ne diye bombalarını ziyan etsinlerdi? Ama Haydarpaşa öyle değildi. Orası Alman mimârîsinin meydana getirdiği hantal ve çirkin binaydı ki, yakın hatlardan başka Eskişehir ve Ankara gibi merkezlere

hareket eden ve oradan gelen trenlerin hareket ve muvâsalat merkeziydi." (Râtibe, Kubbealtı Neşriyatı)

Eleştirel bir bakış açısını da Vecdi Çıracıoğlu geliştiriyor, masalcı dede kıvamında:

"Samatya'da otomobili kuytu bir köşeye çektiler. Yanlarına iki battaniye, birkaç ekmek, zeytin ve ceviz almışlardı. Sessizce sokulan bir motor, karanlığı yararak sahile yaklaştı. Motor öyle küçüktü ki, iki polis amiriyle tutuklu ancak sığabildiler.

Haydarpaşa açıklarına geldiklerinde Ali Kemal, İzmit üzerinden Ankara'ya yargılanmaya götürüldüğünü öğrendi. Cadde-i Kebir'in ortasından, İngiliz polisinin gözü önünde Anadolu'ya götürüldüğüne önce şaştı, sonra gerçeği kabul etmek zorunda kaldı: Burası İngilizlerin vatanı değildi." (Nehirler Denize Kavuştuğunda, İthaki Yayınları, 2003)

Enis Batur için "kavuşmaları gölgelerin altında ezen" o ayrılmalar, kopuşlar ve geri dönüşsüz yola çıkışların mekânı Haydarpaşa, Ülkü Tamer için mesela sadece bir vasıtadır:

"Yarıyıl ya da yaz tatili yaklaşınca içimiz içimize sığmaz olurdu. Tatil sabahı doğru Haydarpaşa'ya... Tıklım tıklım posta treni... Antep iki gün iki gece... Adım atılmazdı koridorlarda. Sepetçiler, testiler, yerde yatanlar... Çilesi en çabuk biten Rasin olurdu. Ereğli'de inerdi. Aktan, kafasını pencereden dışarı uzatıp şarkılarla Adana'ya kadar götürürdü bizi." (Yaşamak Hatırlamaktır, Kitap Yayınevi, 2010)

Sözü yine değerli araştırmacı Handan İnci'ye bırakalım:

"Ahmet Haşim ise "Her sabah Haydarpaşa'ya gelen posta trenlerinden çıkan yolcu kafileleri'nde yaşadığımız toprakların etnografik haritasını bulur. Gara yığılan 'eşya tâ ilkel kabile hayatından en son asırlara kadar bütün tarihi merhalelerin ayrı ayrı yaşayış tarzını ibret ve hikmet gözüne nakil ve hikâye eder.' Bazen de gar, siyasi ve bürokrat yolcularla bir Ankara karnavalına dönüşür Haşim'in tanıklığında. Böyle günlerde gar 'garip ve korkunç bir manzara' yansıtır. 'İstasyonun geniş taşlığı devlet adamlarıyla ağzına kadar dolu'dur. 'Kalpaklarının ihtişami, çehrelerinin şiddeti ve bilhassa etraflarında durmaksızın selamlayan ahbaplarının çokluğundan mebus, vekil, müsteşar veya vali oldukları anlaşılan bir çok kişi; saygılı maiyetlerinin ortasında büyük paşalar; çeşitli rütbelerde askerler, polis üniformalı belediye memurları, asker üniformalı polisler ve bütün bunların içinde her

tarafı parıl parıl yanan, vezir kıyafetinde, rugan çizmeli, apoletli, kordonlu, tuğlu, büyük, gösterişli başkomiserler, beş on sivil, köşelerde, hükümete ait bir şey olamamaktan, mahcup gibi duruyorlardır. Garın 'bu sakin sabahında devletin ezici manzarası' Ahmet Haşim'e 'cidden titretici' görünür." (Gurabahane-i Laklakan/ Diğer Yazıları, Yay. Haz.: I. Enginün-Z. Kerman, Dergâh Yayınları, 1991)

Sirkeci Cumhuriyeti'nden Gidenler

Gar, enteresan bir şekilde, üzerinde uzlaşılmak istenmeyen bir cazibe merkezidir sanki. Sevilir yahut nefret edilir. Görkemlidir, ama korkunçtur da... Ağırlar-uğurlar... Kovalar, kovalanır; sarıp, sarmalanır. Sirkeci'deki "kabul"ü burada göremeyiz. İyisi mi gerisini bize Haydar Ergülen anlatsın:

"İstanbul'dan kalkan trenler iki kapıya götürüp bırakıyor yolculanini: Doğu kapısına gidenleri, Haydarpaşa çıkışlılar, hasrete kavuşturuyor; Batı kapısına gidenleri, Sirkeci çıkışlılar, ayrılığa kavuşturuyor. Ece Ayhan'ın deyişiyle 'Sirkeci Cumhuriyeti'nden gidenler, zamanın hiçbir zaman beklemedikleri... Sirkeci Garı ile Haydarpaşa Garı'nı bir karşılaştırın; ilkinde raylar üzerinde bile olsa zamana koşanları göreceksiniz, ikincisindeyse 'bu da geçer yahu' sabrıyla, içine kurulu saatin ayarını başkalarının saatine bakarak yapanları. İstanbul'un tren garlarında bilhassa Haydarpaşa'da yalnızlığı yalnızca Allah'a mahsus bir hâl olarak bilenler, zamanın sınavından bu dünyada da geçmek üzere bekliyorlar. Başkalarıyla beraber ve içlerinde taşıdıkları bir yakınlığa göre biliyorlar ve bekliyorlar 'zamanın vakti'nin gelmesini." ("İstanbul'da Zamanı Bekleme Salonları", İstanbul, Ekim 2004)

Haydarpaşa ve Sirkeci... Aslında ikisi de ayrılma ve kavuşmanın mekânı. Ancak şair ruhu işte... Bazen görülmeyeni, duyulmayanı da hissedip döküveriyor sözcüklere:

eğer sen yine İstanbul'san
kirli dudaklarını bulut bulut dudaklarıma uzatan
Sirkeci Garı'nda tren çığlıklarıyla bıçaklanıp
intihar dumanları içindeki Haydarpaşa'dan
Anadolu üstlerine bakıp bakıp ağlayan

(İstanbul Ağrısı, Ben Sana Mecburum, Bilgi Yayınevi, 1983)

Ne tuhaf değil mi? Trenler, Sirkeci Garı'nda çığlık atarken, Haydarpaşa'da intihar dumanlarına gömülüyor.

bir katar kaybolur Haydarpaşa Garı'ndan
bırakıp gümüş çığlıklarını tel tel ardında

(Söyler, Ayrılık Sevdaya Dahil, Bilgi Yayınevi, 1993)

Prof. Dr. Gürsel Aytaç tarafından 'romantik ironi' olarak değerlendirilen (Hürriyet Gösteri, Ağustos 2005), vaktiyle Ayabakanlar, Akademi ödüllü şiir kitapları yayımlayan Tuna Kiremitçi'nin Git Kendini Çok Sevdirmeden (Doğan Kitap) adlı kitabının kahramanı Arda Akad, Mavi Tren'le İstanbul'a ilk gelişini anlatırken şöyle der:

"...Çantalarımızı sürükleyerek Haydarpaşa Garı'nın çıkışlarından birine doğru yürüdük. Filmlerdeki göçmenlerin hemen önünde durup şehre şaşkın şaşkın baktıkları, geniş merdivenleri olan çıkış değildi bu." Tabii her yaratıcı zekâda farklı bir karşılık bulur Haydarpaşa. Bilhassa da şairlerde... Barış Pirhasan, bugün yalnızca şiirini yazmış gibi duruyor Haydarpaşa'nın, ama yarın filmini çekmeyeceği ne malum!

Kar yağınca
Benek benek rüzgârlar
Haydarpaşa kuşluğunda

Güvertelerden
Bayıltırlar suya bakanı
Karanlık suya

Deniz gökyüzüdür
Kara bulutlar
Dalgalandıkça

Kuşlar alçalıp durur
Çatlayan bir bulutsun
Konuverirler sırtına

(Martılar)

Nurettin Rençber'in bestelediği bir Behçet Aysan şiiri vardır ki anılmadan geçilmemelidir. Kendisi, tarihe kara bir leke olarak geçen 2 Temmuz-Sivas Katliamı'nın mağdurlarındandır. Madımak Oteli'nde düşüncelerinin bedelini canıyla ödemiştir.

ay düşünce denize

seni hatırlarım
ince ince yağan yağmur,
iskeleye yanaşan vapur
Haydarpaşa Garı
seni hatırlarım

ay düşünce denize
kalbim çarpar, telaşlı
bir kuş olur, siyahlar içinde bir kadın
ve yakasında ipiri kırmızı bir gül
seni hatırlarım

(Ay Düşünce)

Altına imza atmaktan mutluluk duyacağım satırları yazmış Handan İnci.. Virgülüne dokunmadan aktarıyorum:

"Dinginliğin ardındaki fırtına gibi, Servet-i Fünun edebiyatının ardından Meşrutiyet'in çılgın temposu ve Birinci Dünya Savaşı'nın ağır yıllarıyla birlikte dış dünyaya açılır edebiyat.

Sakıncalılar Trene...

Haydarpaşa Garı bu süreçte en hüzünlü günlerini yaşar. Bir yanda İstanbul yönetimi 'sakıncalı'ları trenlerle Anadolu'da çeşitli sürgün yerlerine gönderirken bir yandan da katar katar askerler taşınır cephelere. Uğurlananların geri dönmesi çok zordur artık. Gar, bu ayrılışların gizlenmiş acısını bütün ağırlığıyla içinde tutar. Hiçbir savaş günlüğü yoktur ki Haydarpaşa Garı'ndan başlayan yolculuğu anmadan geçsin. Ömer Seyfettin Kaç Yerinden adlı öyküsünde, Haydarpaşa Garı'nda bir cepheden ötekine aktarılan bu gençlerden birine rastlamış, garın geniş merdivenlerinde elini sıkarak kaçınılmaz bir ölüme doğru yolculamıştır onu.

Savaş sonu, İstanbul'un işgal yılları... Anadolu hareketinin başladığı günlerde şehrin kapısı işgal güçleri tarafından sıkı bir denetim altındadır. Haydarpaşa Garı, harekete katılmak için Anadolu'ya geçmeye can atanlara kapatılmıştır. Dönemi anlatan romanlara garın tehlikeli durumu da yansır. Ateşten Gömlek'te İhsan, "İngilizler, Türkler'den kuşkulu gördükleri adamları Haydarpaşa treniyle geziye çıkarmadıkları" için karadan kaçıp gider. Yorgun Savaşçı'da Cemil, garda çalışan işgal memurlarının kaba hareketlerine öfke doludur. Refik Hâlid'in anılarındaysa işgal güçlerinin garda uyguladığı baskı ve sıkıntılı hava yer eder. Giriş çıkışlarda kuş uçurmayan işgal askerleri,

garın ritüellerini bile değiştirirler. Tren kalkışlarında, yıllardır alışıldığı gibi kampana çalıp "tamam" diye bağırılması, nedendir bilinmez, yasaklanır.

Bu yıllarda Anadolu'ya başka kutsal amaçlarla gitmeye çalışanlar da vardır. Vurun Kahpeye'nin talihsiz Aliye'si mesela... "Nihayet hiç kimsenin gitmediği... kasabasının açık bulunan öğretmenliğini kendisine verdikleri zaman" Aliye, bir başka savaşın, bağnazlıkla savaşın, kurbanı olacağı macerasını yaşamak üzere "tek ve eski bir sandıkla Haydarpaşa'dan trene binecektir."

Cephelere asker taşıyan vagonların pek azı dolu dönebilir. Bir zafer duygusu yansıtsa bile bu dönüşte asıl görüntü, savaşın insanlar üzerindeki yıkıcı etkisidir. Eski Hastalık'ta Züleyha babasının "başındaki heybetli kalpak, yakasındaki miralay nişanları, göğsündeki İstiklal Madalyası" ile görkemli dönüşünü hayal ederken, "Haydarpaşa istasyonunda trenden büyük astragan kalpaklı, parlak çizmeli miralay yerine, soluk elbiseli soluk benizli, ak saçlı bir hasta" iner. Savaştan arta kalan yorgun bir beden...

Bu tarihi dönemeçten sonra Haydarpaşa Garı'ndan kalkan trenlerin Anadolu ile kurduğu bağ bambaşka bir anlam yüklenir. Cumhuriyet ilan edilmiştir. Görmüş geçirmiş İstanbul, yüzyıllardır biriktirdiği kazançlarını başta Ankara olmak üzere, Anadolu'yla paylaşacaktır şimdi. Haydarpaşa'dan Ankara'ya, Anadolu'ya kalkan trenler artık sadece yolcu değil, bir misyonu da taşıyordur. Yazılarında simgesel konuşmayı çok seven Yakup Kadri'nin Ankara romanında, Haydarpaşa'dan kalkan treni kervana, Anadolu'yu da çöle benzetmesi çok anlamlıdır bu yüzden... "Haydarpaşa'dan Ankara ve hele Ankara'dan Kayseri-Sivas boyunca seyahat edecek bir insanın kendi bindiği trenin gürültüsünden başka bir ses duyması imkânsız'dır. 'Bu makineli katarların çöl ortasında giden kervanlardan hiç farkı yoktur" çünkü.

İstanbul'dan Anadolu'ya açılan 'medeniyet treni'nin yolcuları çeşit çeşittir. Halide Edip, Zeyno'nun Oğlu romanındaki Haydarpaşa Gan sahnesiyle bu çeşitliliği birkaç çarpıcı detayla aktarır. Yolculardan Mesture Hanım, İstanbul yüksek kesiminin bütün züppeliği ve kibriyle, "Diyarbakır'a medeniyet götürmek" amacıyla yola çıkan bir kaymakam karısıdır. Aynı tendeki Zeyno ise yöre insanıyla kuracağı sıcak ilişkilerle yazarın "ideal kadın"ını temsil eder. Onları uğurlamak için Haydarpaşa Garı'na gelenler de hâl ve tavırları, dilleriyle bambaşka dünyaların insanlarıdır.

Bu yıllarda Haydarpaşa Garı'ndan kalkan trenler İstanbul-Ankara arasında bir bürokrat/politikacı 'servis aracı' gibi işler. Ahmet Haşim'in de dediği gibi garda Ankara yöneticilerinin bütün rütbelerini bir arada görmek olasıdır. Ankara-İstanbul arasında mekik dokuyan bürokratlardan biri Bekir Sıtkı'nın "Yataklı Vagon Yolcusu" adlı öyküsünde işlenir. Garda rastladığı tanıdık bir odacı tarafından dolandırılan bürokratin öfkesini tatlı tatlı anlatan öykü, Haydarpaşa'dan Ankara'ya yol alan bir trende geçer.

Haydarpaşa'da Yoksulluk Fotoğrafları

İstanbul'dan Ankara'ya, oradan Anadolu'ya akması beklenen "medeniyet" bir türlü kendisinden bekleneni gerçekleştirememiş olmalı ki, bir süre sonra trenler aynı hızla Anadolu insanlarını "medeniyet"e, "umut kapısı" İstanbul'a akıtmaya başlayacaktır. Haydarpaşa Garı bir daha asla eskisi gibi olmayacak hayatların kapısıdır artık... Tahta valizli Anadolu'nun İstanbul'la büyük macerası bu eşikte başlar. Denizde boğulmamak için yapışmış gibi sımsıkı tutulur tahta valizler; Haydarpaşa Garı'nın yoksulluk fotoğraflarındaki çarpıcı simge... Şehirle kıran kirana geçecek bir yaşam savaşı kapıdadır. Adapazarı'ndan İstanbul'a giderken parası yetmediği için Pendik'te inmek zorunda kalan bir köylünün dediği gibi; "Tren, adamı Haydarpaşayacak babasının hayrına götürmez" çünkü.

Haydarpaşa trenleri, Bugünün Saraylısı'ndaki Atâ Bey'i de yoksul bir köy çocuğu olarak getirip bırakmıştır İstanbul'un kapısına. Yıllar sonra Atâ Bey, aynı yerde Adapazarı'ndan gelecek yolcusunu beklemektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yoksulluk yıllarıdır. Pahalılık yüzünden garın büfesinde birkaç kadeh atamayan Atâ Bey, sıkıntıyla zamanın geçmesini beklerken yıllar önce aynı trenle şehre gelişini hatırlar; hem kendi çocukluğunun hem garın geçmişinin izini sürer. "Aynı trenle kendisinin geldiği devri düşünüyor. Gar o sırada yeni yapılmıştı; Birinci Harp'te cephaneler patlamış, binanın bir kısmı uçmuştu. Bak, yine orada duruyor; şalvarlı ufak köylü çocuğun yerine kırçıl saçlı, bıyıkları matruş, efendiden bir adam gelmiş; başka bir köy çocuğunu beklemektedir. Ne tuhaf şu dünya..."

Anadolu'dan gelmiş insanların garın denize açılan geniş merdivenlerinden inerek İstanbul'la karşılaştığı an, göç temasını işleyen pek çok romanda bulunabilir. Ancak bu romanların en etkili örneği hiç kuşkusuz Orhan Kemal'in sinemaya da aktarılmış olan Gurbet Kuşları'dır. Roman ve film, çoğumuzun hafızasında Haydarpaşa Garı sahnesiyle yer etmiştir. Kuş,kuşluk treni,gar,gurbet motifleri roman içinde şiirsel bir ritimle tekrarlanırken Haydarpaşa

Garı göç duygusunun yoğunlaştırıldığı bir sahneye dönüşür:

"Taa Kurtalan'dan kalkıp, yolu üzerindeki irili ufaklı istasyonlardan topladığı çeşitli yolcularla tıka basa dolu 'Kuşluk treni' Haydarpaşa Garı'na çığlık çığlığa girdi. Ağırlaştı. Sonra da ıslak fısıltılarla raylarin üzerine upuzun serildi, kaldı.

Koşanlar, koşuşanlar... Koşan, koşuşanlar arasında istasyon görevlilerinden başka gar hamamları, yolcuları karşılamaya gelmiş fötr şapkalılar, mantolu, tayyörlüler... İlk şaşkınlık, ilk heyecandan sonra her şey durulur gibi oldu. Vagonlardan bavul, sepet ve heybeleriyle inenler, öteberilerini vagon pencerelerinden hamallara uzatanlar...

'Gurbet kuşları' katarın en arka vagonlarından iniyorlardı, kara kara, kuru kuru... Ne karşılamaya gelenler vardı ne de çoğunun bavullanyla sepeti, hatta yorganı.. Yorganı olanlar, yorganlarını birer er kaputu gibi dürmüş, kinnapla çeke çeke bağlamışlardı. Bir, beş, on değil, yirmi, otuz, kirk, elli belki de daha çoktular. Anadolu içlerinden kopup gelen her tren, her “Kuşluk treni", her gelişinde gurbet kuşlarını toparlayıp getiriyordu İstanbul'a. (...)

Haydarpaşa Garı o gece, sabahleyin gara çığlık çığlığa girip raylar üzerine serilekalacak bu trenlerden, bu 'Kuşluk trenleri'nden birini bekliyordu. Bundan öncekiler gibi bu da gelecek, raylarda serilip kalacak, fötr şapkalı, tayyörlü, mantolu karşılayıcıları olmayan kara kuru sevimsiz "gurbet kuşları" Haydarpaşa Garı'nın yabancıya çok muhteşem gelen çekinme, hatta korku veren yüksek çatılarıyla büyük yapılarina hayran hayran bakacaklardı.

Büyük şehrin sevmediği, hatta nefret ettiği insanlar bunlar... İstanbul'u kılık kıyafetleri, yaban yaban bakışlarıyla çirkinleştiriyor, hatta kirletiyorlardı. Vatandaş matandaş, zaten nazla niyazla gelen Batılı turistlerin midelerini bulandırmaya hakları yoktu, olamazdı, olmamalıydı. İşi, hükimet önemle ele almalı, kanun çıkarmalı, onları sokmamalıydı büyük şehre! Bu çirkinlik, bu kir, bu pas "milli ayıbımız" olabilirdi; bu ayıbın köylerde kalması, taşınca köylere geri itilmesi 'milli ödev' olmalıydı!

Bütün bunlardan habersiz 'gurbet kuşları', 'Kuşluk trenleriyle', Haydarpaşa'dan İstanbul'a vagon vagon, vapur vapur, kamyon kamyon akıyor, İstanbul'a ilk zamanlar gözleriyle değil, kulakları, burunları ya da ne bileyim belki de enseleriyle baksalar bile, İstanbul'un suyunu içerek, havasını koklayarak, ekmeğini yiyerek gelişiyor, gözleriyle

bakmayı, saç taramayı, okuma yazmayı öğreniyor, İstanbullulara benzemeye çalışıyorlardı."

Tren yıllarca Haydarpaşa Garı'na Anadolu'nun dört bir yanından topladığı 'gurbet kuşları'nı taşır durur... Sait Faik'in kalemine bunlardan bir İstanbul yılgınının geri dönüşü takılmıştır. "Haydarpaşa" adlı öykü/röportajında 'İstanbul nemize gerek?' diye tahta valizi ve çocuklanıyla gara koşan bir aileyi görüntüler.

Yalnız ve Yorgun Bireyler

Haydarpaşa Garı'ndan dolu dolu vagonlarla İstanbul'a giren her tren biraz daha değiştirir şehrin çehresini. Hayatın ritmini arttırması, hızlı kara yolu araçlarının, otobüslerin ağırbaşlı trenlerin yerini almaya başlamasıyla yolcuları da değişir Haydarpaşa Garı'nın. Artık gideceği yere bir an önce ulaşmak isteyenlerin değil, belki daha da çok yolculuk sürecini yaşamak isteyenlerin seçeneğine dönüşür trenler. Yalnız ve yorgun bireylerin...

Bu dönüşümde bir süre şansını polisiye gerilimin mekânı olarak da denedi trenler ve garlar. Pek çok polisiye roman ve filmin zihnimizde tren düdükleriyle belirmesi boşuna değil. Bununla birlikte trenler yalnızlık, kenara itilmişlik, ya da bilinçli bir kaçışın, romaneskini hep korudu. Haydarpaşa ise görkemli binasının suskun yüzüyle nasıl da denk düşer bu kaçışlara. Bulunduğu yere ait değilmiş gibi, tedirgin durmaz mi suyun kenarında. Boğaz'ın dokusuna en aykırı bina da o değil midir? Kendini toplum içinde tedirgin, yalnız duyanların, yerini yadırgayanların dilinden de en iyi o anlayacak, kaçış yollarını o açacaktır.

A.H.Tanpınar'ın Bir Yol öyküsünde olduğu gibi...

Öykünün anlatıcısı, hayatın sıkıştırdığı, kaçış yolu arayan, bireyselliği toplumsal kurumların zorunlulukları içinde örselenmiş bir 'yalnız adam'dır. Sevincini de karamsarlığını da Haydarpaşa Garı'yla paylaşacak kadar binayla özdeşleşmiştir. Kaçışın hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini sezdiği gün gar kendisine bir "lahit" gibi görünür: "Her zaman ayak basar basmaz gündelik üzüntülerimden sıyrıldığım, yalnız kendim olduğum Haydarpaşa Garı bana bu sefer büyük ve karanlık bir lahit gibi geldi. Trene aynı ruh haleti içinde bindim. İzmit'e kadar hep aynı ıslak ve rutubetli hava içinde, tıpkı bir olukta seyahat eder gibi geldik. Hiçbir şey düşünmedim, hiç kimseyi görmedim, sadece vagonlarin üstüne ve pencerelerin camlarına değdikçe yağmurun çıkardığı sesi dinledim. Bir tabutta uyananlar yer

altının mutlak sessizliğinde kendi nabızlarını ancak böyle dinlerler."

Sürat çağının temposundan uzakta, buharlar içinde savrulup giden 'yalnızlar' için garlar ve trenler bambaşka bir anlam yüklenir edebiyatta. Çılgın kalabalıktan kaçan yorgun bedenlerin yavaşlamış yaşam ritmine uygun tekdüze akıp giderler. Selim İleri'nin Hayal ve Istırap romanında, "kendisi için yapabileceği hiçbir şey kalmamış insanın kayıtsızlığıyla" İstanbul'dan Anadolu'ya kaçan Mediha, kırgınlığını, küskünlüğünü Haydarpaşa Garı'nda yolcu uğurlamaya gelmiş insanlara da yansıtır. "Bütün bu kalabalık buruk gülümsemeli, gözü yaşlı, birbirine veda etmekteyken Mediha hepsini "tiksintiyle" seyreder. İkiyüzlülükle suçladığı bu kalabalık karşısında, yalnızlığının, kimsesizliğinin "belki de hiçbir zaman" kendisine acı vermediğini düşünür, avunur.

Hayatından kaçırmak için öykü kişisini trene bindirenlerden biri de Tomris Uyar'dır. Sonuncu Belki'de bütün öykü Haydarpaşa'dan kalkıp Ankara'ya giderken kar yüzünden yolda kalan bir trende geçer. Sonuna doğru fantastik bir havaya bürünen öyküde tren kaçışın simgesidir; rayları tıkayan karsa imkânsızlığın.

Özen Yula'nın Deniz Gören Odalar adlı öyküsü de bütünüyle Haydarpaşa Garı'ndan kalkan bir trende kurgulanmıştır. Kırık dökük insanların, hayata bir yerden tutunma umuduyla bindikleri tren kaza geçirince bütün planlar, niyetler yarım kalır. Uyar'ın öyküsünde olduğu gibi burada da yerine ulaşamayan trenle hayat ve yolculuk arasında paralellik kurulur.

Mekân olarak Haydarpaşa Garı'ndan kalkan treni seçen bu öyküler içinde en ilginci, Jaklin Çelik'in Sevişme adlı öyküsüdür kanımca. Genç bir kadının karşısındaki erkekle diyalogu şeklinde kurgulanmış öykünün sonunda, sıkı bir hesaplaşmaya girişen yolcunun aslında 'tren'le söyleştiğini öğreniriz. Tren, yolcunun kendisiyle yüzleşmesi için yükselen iç sesidir ve onu gitmek,kalmak,bağlanmak,alışkanlıklar, hiçleşme etrafında didikler durur. Öykü bu yönüyle 'trenle kaçanlar'ın da iç portresini çıkarmaktadır sanki.

Bu öykülerin dikkat çeken yönü, tren yolcularının naifliği, içe dönüklüğü, onları ister istemez saran hüzünlü havadır. Neşe ve sevinç hiç bulaşmamış gibidir tren yolculuklarına."

Haydarpaşa Garı'nın unutulmaması gereken bir durağı da bence lokantasıdır. Hele hele edebiyattan hiç uzak düşünülmemesi gereken durağı... Muzaffer Buyrukçu'dan Cemal Süreya'ya nice kişi gelip kadeh

tokuşturmuş, edebi mütalaalarda bulunmuş, dedikodulara bulaşmış; şen kahkahalar, dile getirilmemiş hüzünlerse havada asılı hâlâ.

Bugün bu canlılığından çok uzakta lokanta... Yazarlarla, şairler de eksildi gün geçtikçe.

Eksilmeyen yalnızca şehirden kaçanlar, şehre sığınanlar oldu galiba.

Sormak istiyorum: Haydarpaşa Garı'nı çizen mimarlar nerede kalırlardı acaba?

Hemen söyleyeyim: Eski adı Düz Sokak olan Prof. Macit Erbudak

Sokak'ta solunuza bakarak yürüyün. Çok geçmeden çıkma balkonlu bir ev görürsünüz. Demir korkuluklu... Birkaç adım ötede başka bir ev, 54 numaralı... Bir asırdan fazla hayatın kahrına katlanmış, muazzam güzellikte bir bina... Hem de geçirdiği kötü renovasyona rağmen: Sünget Apartmanı. İşte Haydarpaşa Garı'nı yapan Alman mühendisleri, kendileri için bu binayı yapıp, içinde bir süre kalmışlar.

Şimdi tekrar Haydarpaşa Garı'nın otel olarak değerlendirilme fikrine, civarına konteyner limanı yapılmasına, arkasına gökkafeslerin dikilmesine, kısaca çakma Manhattanlaştırılmasına dönmek istiyorum. Bildiğiniz gibi 22 Mayıs'ta yapılan son Danışma Kurulu ve STK (Sivil Toplum Kuruluşu) toplantısında bu konu tekrar alevlendi.

Günlük Online Gazete turizmdebusabah'ta uzun uzun tartışılan bu toplantıdan bazı bölümleri cımbızlayarak aktarıyorum:

Toplantıda, Denizcilik Müsteşarlığı İstanbul Bölge Müdürü Zafer Satıcı, Haydarpaşa'nın yolcu gemilerine yönelik bir liman haline getirilmesini sonuna kadar desteklediklerini, bölgede ulaşım sorunu olmayacağını, turistlerin yolcu motorlarıyla 10 dakikada denizden tarihi yarımadaya taşınabileceğini savundu.

Denizcilik Müsteşarlığı temsilcisi Ahmet Gücel de, İstanbul'un "homeport" haline getirilmesi durumunda, 6 milyon turist gelmesinin beklendiğini, bunun en iyi örneklerinden birisi olan Miami'nin yılda 17 milyon turisti ağırladığını belirtti.

İstanbul Liman Başkanlığı temsilcisi İbrahim Gül ise limanın yolcu gemileri için kullanılmasında teknik sorunlar olduğunu vurgulayarak, "Zaten bu çözüm geçici olur. En iyisi bu limanı İstanbul'da kaçak demirleyen yatların hizmetine sunalım. Bu arada gelecek yabancı

mega yatlar için barınma olanağı sağlanır" görüşünü öne sürdü.

İstanbul Deniz Ticaret Odası temsilcisi Yılmaz Dağcı, toplantının muhalif seslerinden birisi oldu ve o bölgeye kruvaziyer gemi yanaştırılamayacağını, bir anda 7 bin kişinin şehir içine ulaşımının sağlanamayacağını vurguladı.

Mimarlar Odası temsilcisi Mücella Yapıcı, bu girişimin bölgede yoğun yapılaşmaya neden olacağını, tarihi dokunun ve yapıların korunması konusunda endişesi bulunduğunu belirtti.

Yıldız Teknik Üniversitesi (YTÜ) Şehir Planlama Bölümü temsilcisi Zeynep Enlil, İstanbul'un homeport (başlangıç noktası) olup olamayacağının tartışılması gerektiğini, homeport olmaması durumunda kruvaziyer gemilerin vergi dışında önemli para bırakmayacağını belirtti. Enlil, Yapıcı'ya katıldığını belirterek; "homeport şeklinde düzenlenecek limanın, yoğun inşaata sahne olacağını, bunun da bölgenin tarihi dokusu açısından dikkate alınması gerektiğini" vurguladı.

En ilginç muhalefetse toplantıya Selimiye Mahallesi (Turizme açılması düşünülen bölge içinde kalıyor.) STK temsilcisi olarak katılan gemi inşaatçısı ve Easyjet'in de sahibi olan Stelios Haji-Ioannou'nun Easyhotel grubunun Türkiye partneri Murat Birecik'ten geldi. Birecik, bölgede arazileri olduğunu, bu gelişmeden kârlı çıkabileceğini, ancak Anadolu Yakası'nda turizm olamayacağını savundu. Birecik, "Anadolu Yakası'ndaki bir rıhtıma kruvaziyer gemi getirmeniz mümkün değildir. Geminin Haydarpaşa Limanı'na yanaştırılması kesinlikle mümkün değildir. Kruvaziyer gemilerdeki ticaret, şirket turlarının ekstra satışı üzerine dayanmaktadır. Anadolu Yakası'ndan eski İstanbul'a transferlerin yapılması mümkün değildir. Hayal aleminde yaşamamak lazımdır." görüşünü savundu.

İbrahim Gül (İstanbul Liman Başkanlığı): Biliyorsunuz, Boğaz'daki yatlar kaçak olarak bağlanıyor ve bunlara "Gidin" denildiğinde "Nereye" diye soruyorlar. Belki burası bu şekilde değerlendirilebilir.

Yılmaz Dağcı (İstanbul Deniz Ticaret Odası): Kurvaziyer üzerine ihtisas yapmış bir kişiyim. Haydarpaşa'da kurvaziyer liman olmaz. Şu andaki gemiler mürettebatıyla birlikte 7000 kişi taşıyor. 3 gemi gelse 20.000 kişi eder ve siz bu kadar yolcuyu 8 saatte karşıya götüreceksiniz tekrar geri getireceksiniz, bu olamaz. Bence İstanbul'un en büyük ihtiyacı mega yat limanıdır. Bunlar, boylanı 45 metre civarında 12-20 yolcu kapasiteli son derece lüks ve büyük gelir getiren

yatlardır. Mega yatlar için İstanbul son duraktır, bu da çok önemlidir.

Aynur Artar (Kurul Üyesi): Haydarpaşa Garı ve çevresi "kentsel ve tarihi sit" ilan edildi. Aynı zamanda son yapılan çalışmalar neticesinde bazı eserler de tescillendi bunlara dikkat etmek lazım. Kimse bilmez Haydarpaşa Garı orada olmadan önce muhacir misafirhanesi olarak bilinen yapı şimdiki gardan önce Kadıköy istasyonu olarak faaliyet gösteriyormuş. Bu yapıların dikkatlice fonksiyonlandırılıp kurula sunulması gerekmektedir.

Zeynep Enlil (YTÜ Şehir Planlama Bölümü): Planın yarı danışmanı olarak geç katılmış olmakla birlikte muhalif bir taraftayım. Yeri gelmişken kruvaziyer limana ilişkin düşüncelerimi paylaşmak istedim. Gerçekten burada acele edemeyiz. İstanbul bir defa dünyada benzeri olmayan bir şehir ve iki kıtanın birleşiminde konumlanmıştır. Daha önceki toplantılarda ABD'den Baltimore kentinden örnek vermiştim. 200 yıllık bir geçmişi olan Baltimore Liman'ının gelişimiyle ilgili olarak 25 yıl tartışmışlar. Bir Baltimore bile 25 yıl tartışılıyorsa burada Haydarpaşa için acele karar vermeye hakkımız yoktur. Hem kendimize hem ülkemize hem de dünyaya karşı hakkımız yok. Tabii ki ülkemizin kalkınması adına önemli bir yerdir, ben de yatırımcıların kaygılarını anlıyorum. Ama aceleye gerek yoktur. İstanbul'un kalbi olan bir yerden söz ediyoruz, bir odak noktasındayız. Belediyeye ve Şehir Planlama Müdürlüğü'ne teşekkür ediyorum ve birkaç toplantı daha yararlı olacaktır diye düşünüyorum.

Fikirlerin çeşitliliğini tam olarak yansıtmıyor yaptığım alıntılar. Bu yüzden kendisine yer veremediklerimden affımı rica ediyorum. Ve içinde bulunduğum hâli, oyuncağı elinden alınan bir çocuğun yaşadığı düş kırıklığıyla eş görmelerini umuyorum.

Öte yandan, yakın zamanda öğrendik ki, hükümetin özelleştirme programında '7 gökdelenli rant alanı' olarak pazarlanması gündeme gelen Haydarpaşa alanı "kentsel ve tarihi sit" olarak koruma altına alınıyor. Bölgeye bakan İstanbul 5 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, zaten tescilli eski eser olan Haydarpaşa gar binasıyla birlikte, tüm çevresinin de Türkiye'deki ilk büyük demir yolu tesisleri alanı olduğu için "tarihi sit" alanı olmasını uygun görmüş. Haydarpaşa alanındaki bu yeni tanımlamayla, geçen yıl projeleri ortaya çıkarılan gökdelenli ticaret, turizm ve rant tesisleri artık gerçekleşemeyecek sanırım. Bu alanın, sıradan bir istasyon bölgesi olmadığını; “Anadolu'yu ilk geçen ve Avrupa'yı Asya'ya ilk kez sağlayan Bağdat demir yolunun bu bölgede başlatıldığını; aynı alanın Türkiye'deki demir yolu uygarlığında da ilk büyük tesisleri

barındırdığını; ayrıca deniz taşımacılığıyla demir yolu taşımacılığı ilişkisinin de geçmiş anılarına sahip olduğunu" saptayan Koruma Kurulu, bölgede yapılabilecek tüm uygulamaların bu özellikleri gözeterek planlanabilmesini sağlamak üzere "tarihi ve kentsel sit"statüsünün gerektiğini benimsemiş.

Prof. Dr. Cengiz Eruzun başkanlığında sürdürülen çalışmaların, bu yeni değerlendirme sonucunda, Haydarpaşa-Harem bölgesinde 7 adet gökdeleni de içerecek şekilde yoğun bir rant yapılaşmasını öngören "özelleştirme projeleri"nin gerçekleşmesi yasal olarak artık mümkün değil. Zira sit alanlarındaki uygulamaların "sit gerekçesine uygun" ve bölgedeki "tarihsel kimliğin sürdürülmesi"ne yönelik olması gerekiyor...

Bir Şiir: Memleketimden İnsan Manzaraları

Nâzım Hikmet'in 1908-1945 arasını daha önce kimsenin denemediği bir üslupla şiirleştirdiği 5 ciltlik destanı ilk kez 1966-1967 yıllarında okurla buluşur. Tabii Memet Fuat'ın da yayınevi sayesinde...

Haydarpaşa Garı'nda sokak tiyatrosu olarak da sergilenen şiiri Nâzım Hikmet Bursa'da, cezaevindeyken yazmaya başlamış. Bir Haydarpaşa kitabında kendine yer bulmasaydı, o kitap muhakkak eksik kalırdı. Aşağıya I. bölümden alıntı yapıyorum:

Haydarpaşa Garı'nda
1941 baharında
saat on beş.
Merdivenlerin üstünde güneş
yorgunluk ve telaş

Bir adam
merdivenlerde duruyor
bir şeyler düşünerek.

Zayıf.
Korkak.
Burnu sivri ve uzun
yanaklarının üstü çopur.
Merdivenlerdeki adam

-Galip Usta-
tuhaf şeyler düşünmekle
meşhurdur:
"Kaat helvası yesem her gün" diye düşündü
5 yaşında.
"Mektebe gitsem" diye düşündü
10 yaşında.
"Babamın bıçakçı dükkânından
Akşam ezanından önce çıksam" diye düşündü
"Sani iskarpinlerim olsa
kızlar bana baksalar" diye düşündü
11 yaşında.

15 yaşında.
"Babam neden kapattı dükkânını?"
Ve fabrika benzemiyor babamın dükkânına"
diye düşündü
16 yaşında.
"Gündeliğim artar mı?" diye düşündü
20 yaşında.
"Babam ellisinde öldü,
ben de böyle tez mi öleceğim?"
diye düşündü
21 yaşındayken.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
22 yaşında.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
23 yaşında.
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
24 yaşında.
Ve zaman zaman işsiz kalarak
"İşsiz kalırsam" diye düşündü
50 yaşına kadar.

51 yaşında "İhtiyarladım" dedi,
"babamdan bir yıl fazla yaşadım."

Şimdi 52 yaşındadır. İşsizdir.
Şimdi merdivenlerde durup
kaptırmış kafasını
"Kaç yaşında öleceğim?
düşüncelerin en tuhafına:
Ölürken üzerimde yorganım olacak mı?"
Burnu sivri ve uzun.
Yanaklarının üstü çopur.
Denizde balık kokusuyla
Döşemelerde tahtakurularıyla gelir
diye düşünüyor.
Haydarpaşa garında bahar
Sepetler ve heybeler
merdivenlerden inip
merdivenlerden çıkıp
merdivenlerde duruyorlar.

Yeşilçam'ın Doğal Platosu: Haydarpaşa Garı

Hangi gazetede okudum, anımsamıyorum. Sözcükler bire bir olmasa da, muhtevası aynı şu cümleler yazıyordu: "Yapı sektörüne Mardav, Kalekim ve Dow Chemical tarafından armağan edilen Blue' Safe Mavi Kale, tüm dünyada gittikçe önem kazanan enerji tasarrufu konusunda farkındalık yaratmak için bir kampanya başlatıyor ve İstanbul'un sembol binalanından Galata Kulesi, Haydarpaşa Garı, Sarkuysan Binası, İstanbul Üniversitesi ve Akmerkez'i modacı Ümit Ünal ile birlikte 'manto'luyor."

"İstanbul'u Mantoluyoruz" isimli proje, yalıtımın küresel ısınmanın önlenmesindeki önemini ve ısı yalıtımının beraberinde getirdiği enerji tasarrufunu anlatmak amacıyla düzenleniyormuş. Mantık şu: İstanbul'da mimari özellikleriyle öne çıkan bazı binaların maketleri yapıliyor ve bu maketler modacı/tasarımcı Ümit Ünal'ın yorumuyla mantolanıyor. Mantolamaktan kasıtsa cephenin strafor benzeri bir malzeme ile kaplanması...

Benim ilgimi çeken şunlar: Ümit Ünal. Amerikan Güzeli, Aşkın Alfabesi ve Kuyruk adlı üç kitap yazan, ilk filmi 9'la Türkiye'nin 2003 Yabancı Film Oscar adayı seçilen, senaryosunu yazdığı Anlat İstanbul'u (2004) dört farklı yönetmenle birlikte yöneten, Ara'yla (2008) 27. Uluslararası İstanbul Film Festivali Jüri Özel Ödülü'nü, 15. Altın Koza Film Festivali'nde En lyi Senaryo ve En İyi Kurgu ödüllerini alan Ümit Ünal... Hepsinden de önemlisi, vaktiyle dergilerde horlanan, sonra Türkiye'nin Kafka'sı olarak görülen Hasan Ali Toptaş'ın Gölgesizler'ini senaryolaştırıp çeken Ümit Ünal...

İşte bu ilginç isim Haydarpaşa Garı için diyor ki: "Haydarpaşa Gani unisex benim için... Kadın veya erkek olarak yorumlayamıyorum. Aslında, tarz olarak bütün sanat tanımları içinde neo-klasik Alman tarzında yorumlanmış. Bakıldığında gerçekten de yapının neogotik dediğimiz bir anlatımı olduğunu görüyoruz. Mimarlarının arasında Almanların olması da bu noktada önem taşıyor.

Özellikle gar olmasından dolayı, bu kültürden beklenen bir tasarimcı olarak Yeşilçam'a döndüm. Çoğu Türk filminde İstanbul'a ayak basan herkes Haydarpaşa'ya gelirdi. Galiba Ümit olarak Yeşilçam filmlerine

bir yolculuk yaptım ve kadın erkek tüm oyuncularımızı hatırladim Haydarpaşa Garı'nda. Haydarpaşa Garı'nın kuzeye ve güneye bakan 2 kısmını da ayrı bir cins olarak yorumladım. Güney bölümüne bir palto, kuzeyineyse bir manto yorumu yapmış oldum.

Belki de sadece Haydarpaşa Garı'yla ilgili mantolama işleminin dışında aksesuar kullanımını uygun gördüm. Kadın, erkek ayakkabısı ve Şapkaları olacak. Almanlara ait gotik çıkışlar, üçgen formlar ve kesimler yapıya çok hâkim, bu nedenle de sivri uçlu ayakkabılar ve şapkalar kullanıyorum."

Haydarpaşa Garı'nda böyle bir “ikilik” olabilir mi?

Hiç zorlanmadan eski Türk filmlerini, Yeşilçam klasiklerini anımsiyorum: Merdivenlerden denize, karşı kıyıya, Topkapı Sarayı'na uzanan kamera hareketleri... Kulağa kadar genişlemiş dudaklar... Gözlerde sevinç... Ellerde tahta bavul... Sırtlarda bez çuval yahut iple sarılmiş muhtemelen yün yatak... Ceplerde satılan tarlanın, Sarı Öküz'ün parası...

Böyle okunduğunda, iskelenin de olduğu merdiven kısmı "kucaklayan" mı oluyor?

Diğer cephede ne var peki?

Canına ot tıkayan İstanbul'dan kaçan üniversite öğrencisi... Taşı toprağı altın diye geldiği İstanbul'da tutunamayan köylü, kasabalı... İstanbul'dan uzaklaşacak olmanın hüznüyle yâre duyulan hüznü birleştirip, bunu anne hasretiyle bütünleyen, bıyığı yeni terlemiş asker... Tayini çıkan öğretmen... Ankara'ya bir iş halletmeye giden tüccar...

Hepsinde gönüllü gönülsüz uzaklaşma hissinin sebep olduğu yıkıntı... Çökkünlük...

Böyle okunduğunda, garın iç tarafı, istasyonun olduğu bölüm bir 'umutsavar' mıdır?

Denizin bunda bir rolü olabilir mi?

Bülent Ecevit Hükümeti (1978) döneminde kültür bakanı olarak görev yapan, 12 Eylül sonrasında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde (eskiden Basın Yayın Yüksekokulu'ydu) Siyaset Bilimi dersleri vermeye başlayan, iki yıl boyunca bu hizmetinden yararlandığım sevgili hocam

Ahmet Taner Kışlalı, bir gün demişti ki: "Dikkat ettiniz mi; demokrasi denize kıyısı olan yerlerde gelişmiştir!"

Hatta Siyaset Bilimi adlı kitabında coğrafi özelliklerin siyasal kültür üzerine etkilerini incelediği bir bölüm mevcuttur.

Kışlalı, 21 Ekim 1999 günü, saat 09.40'ta, Ankara'da, evinin önünde uğradığı bombalı saldırı sonucu hayatını kaybetti. Ne tesadüf ki Akit gazetesi, suikastten önce hakkında bir haber yapmış ve Kışlalı'nın üzerine çarpı atılmış fotoğrafını manşetten vermişti.

Haydarpaşa Garı'nı doğal plato olarak kullanan filmler içinde en çarpıcısı, sanırım başrollerini Zeki Alasya, Metin Akpınar, Kemal Sunal ve Halit Akçatepe dörtlüsünün oynadığı Köyden İndim Şehire'dir. Yönetmenliğini Ertem Eğilmez'in yaptığı 1974 yapımı komedi, göç sorununa tezli bir yaklaşım göstermese de, çuvaldızı elinden bırakmaz. Film, Salak Milyoner'in devamı niteliğindedir. Zeki Alasya'nın yüzündeki "Bura nere?"ye denk gelen şaşkınlık ifadesi, sanırım filmin unutulmazları arasındadır.

İstanbul'un, Yeşilçam literatüründe karşılığı gurbettir. Zenginlerin sofrası... Halit Refiğ'in Kemal Tahir'in aynı adlı romanından 1964'te sinemaya uyarladığı Gurbet Kuşları, bu çarpıcı gerçeği somutlayan nitelikli yapımlardan biridir. Ve Köyden İndim Şehire'den tam 10 yıl önce beyaz perdeye yansımıştır.

Cüneyt Arkın'ın ilk filmi olan Gurbet Kuşları'nda Haydarpaşa Tren İstasyonu, Anadolu'dan göçün bir sembolü olarak kullanılır. Maraşlı aile Haydarpaşa'da inip vapurla karşıya geçer. Film boyunca İstanbul kendini adeta teşhir eder: Kadraja zaman zaman Şehir Tiyatrosu Sahnesi, Taksim Meydanı, Haliç; zaman zaman da yol çalışması devam eden Sahil Yolu ve Cihangir girer. Film Antalya Film Festivali'nde En lyi Film ve En lyi Yönetmen ödüllerini alır.

Hiç kaybolmayan umutlarıyla Maraş'a dönen ailesine Kemal'in söyledikleri ilginçtir: "Bu şehri fethetmek hayaline kapılmak hatanın başlangıcı. Sırt sırta verip çalışacağımıza herkes kendi havasına daldı. Kendimizden hiçbir şey katmadan bu şehrin nimetlerinden istifadeye kalktık. İşte bunun için başaramadık."

Maraş-Adana-Kayseri-Ankara istikametinden gelen Güneydoğu Ekspresi, Haydarpaşa Garı'nda 6 kişilik Bakırcıoğlu ailesini İstanbul ile baş başa bırakır. "Dikkat edin, birbirimizi yitirmeyelim. İstanbul'da şakaya gelmez bu iş!" Astığı astık, kestiği kestik bir baba olan Tahir

Efendi, ailesindeki kişileri, isimlerini tek tek sayarak kontrol eder. "Eee, Allah'ın izniyle 'şah' olacağız İstanbul'a şah. Sırt sırta verdik mi, kolay... Dağları bedesten ederiz, vallahi." Vapurla karşıya geçerken 'fethetmeye' geldikleri şehri seyrederler.

Filmin sonundaysa onlar Haydarpaşa'dan Maraş'a dönerlerken, başka aileler İstanbul'u fethetmeye gelirler.

İlk kısa filmini 1966'da çeken Ahmet Soner; Atıf Yılmaz, Şerif Gören, Vedat Türkali, Yılmaz Güney, Lütfi Akad ve Yavuz Özkan gibi yönetmenlerle çalışmış, Genç Sinema hareketinin kurucularındandır. İstanbul İşgaldedir adlı film öyküsü Milliyet Sanat dergisi tarafından ödüllendirilen Soner, 36 Kitap = 13 Cezaevi belgeseliyle İsmail Beşikçi'ye saygı duruşunda bulunmuştur. Bir yazısında der ki: "Haydarpaşa Ganı'nın önemli bir yeri vardır yaşamımda." Sonra da bir İstanbul âşığı olarak eleştirmeden de duramaz: "Son yıllarda çekilen renkli filmlerde Haydarpaşa değil, otobüs terminali ya da Boğaz köprüleri tercih ediliyor nedense. 1978'de yazdığım Hayatım Roman adlı televizyon dizisinin ilk bölümü de Haydarpaşa'da başlıyordu. Yazar olmak amacıyla Malatya'dan kalkıp İstanbul'a gelen İlyas Kudret adlı bir delikanlı, denizi ilk kez görüyordu.

Beş bölümlük Hayatım Roman'ın her bölümünün sonu Enver Gökçe'nin Dost adlı şiirinden alınmış dizelerle bitiyordu.

Alacağın olsun
Seni İstanbul seni
Seni Bursa, Çankırı, Malatya,
Sizlere selam olsun üniversiteler!
Öğretmenleri alınmış kürsüler,
Öğretmenler!
Sizlere selam olsun
Hürriyeti yazan eller!
Sizlere selam olsun makineler
Entertipler, rotatifler, bobinler!
En gülünç, aşağılık,
Namussuz şeyler dışında,
Zincirin, zulmün kâr etmediği,
Kırbacın kar etmediği
Büyük tahammül!

1979 yılının Temmuz ayında yaklaşık bir hafta çekim yaptık Haydarpaşa Garı'nda. Yavuz Özkan'ın yönettiği filmin ilk adı Provokasyon'du, sonra Demiryol oldu, daha sonra Fırtına İnsanları. Bu

filmde Yavuz'a asistanlık yapmıştım. Gar binasının içini dışını neredeyse ezberlemiştim. İzin için üst katlara da birkaç kez çıkmıştım.

23 Şubat 1993'te Derman'ı çekmek için uçakla Erzurum'a gidecektik. Önceki gece çok kar yağdığı için o sabah uçaklar kalkamamıştı. Ekip Yeşilköy'den geri dönmüştü. Acele bir kararla akşam treni için biletler alındı. Saat 22'de Haydarpaşa Garı'nda toplanıp, trene yerleştik ve yola çıktık. 48 saat sürmüştü yolculuk.

1990 yılında yazdığım Müfettiş adlı televizyon dizisi de Haydarpaşa görüntüleriyle başlıyordu:

Sahne 1- Haydarpaşa Garı (Dış-Akşam)
Tarihi gar binası önündeki iskeleye
Vapur yanaşır. Gar merdivenlerinde
telaşla koşuşturan insanlar....
Tanıtma Yazıları Başlar

Sahne 2- Gar (İç-Akşam)
Kurtalan Ekspresi harekete hazır beklemekte,
Bavullu ve sepetli yolcular trene yerleşme
Telaşındadır. Naci de, kendisini yolcu etmeye
gelen kalabalık bir grubun ortasında durmuş,
arkadaşlarıyla öğrencilerinin getirdiği yolluk
paketlerini ve çiçekleri alarak hepsiyle
aynı aynı vedalaşmaktadır.

Anons:
Eskişehir ve Ankara üzerinden Diyarbakır'a gidecek olan Kurtalan Ekspresi hareket etmek üzeredir. Yolcuların yerlerini almaları rica olunur.

Müfettiş'i TRT için yazmıştım. On üç bölümlük bir diziydi. Nedense TRT denetimine takıldı ve çekilemedi.

1992'de Haydarpaşa'dan trene binip Sarıkamış'a gitmiştim. Trende kimseler yoktu nedense. Gündüz saatlerinde tek başıma restoran vagonunda oturup şarap içiyordum. Dönüşte Kars'tan binmiştim trene.

İstanbul'un simgelerinden biridir Haydarpaşa Garı. Tıpkı Ayasofya gibi, Sultanahmet ve Süleymaniye camileri gibi, Boğaziçi'ndeki köşkler ve yalılar gibi, Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları gibi, Perapalas gibi, Galata ve Kız Kulesi gibi... "

Ahmet Soner de doğruluyor Haydarpaşa'nın biricikliğini. Bizzat tecrübe ettiği olaylar üzerinden hem de... Acılarla ve sevinçlerle...

Artık Türk filmleri Haydapaşa Garı'na eskisi kadar iltifat etmiyorsa da, büsbütün vazgeçilmiş değildir. Mehmet Ali Alabora'yı yığınların sevgilisi kılan Yılan Hikâyesi (1999) dizisi bunun örneğidir. Türkücü/şarkıcı-oyuncu Alişan'ın renklendirdiği Aynalı Tahir (1998) dizisi de keza öyle...

Gerçi bir ara birinciliği Beyazıt'taki İstanbul Üniversitesi'nin görkemli giriş kapısına kaptırmadı desek yalan olur, lakin biz üzerinde fazla durmayalım.

Osman Faik Seden'in yönettiği, 1976 yapımı, 80 dakikalık Zeki Alasya-Metin Akpınar güldürüsü Nereye Bakıyor Bu Adamlar'ı anımsar mısınız? Ben hiç unutmam. Ve inanın, bence bu film, meşhur ikilinin değil, Süleyman Turan'ın filmidir aslında. Ve sanırım, filmin girişindeki şu sahne de bir daha benzeri çekilemeyecek tattadır:

Zeki Alasya ile Metin Akpınar, Haydarpaşa'dan İstanbul'a bakar. Gördükleri deniz karşısında şaşırırlar...

Zeki - Ilhhh! İstanbul'u su basmış len galiba...
Metin - Ula cahil; deniz o deniz... Su... Goca su...
Zeki - Goca su mu? Bizim Sarı Göl gibi yani ha...
Metin- Ondan çoh büyük.
Zeki - Ne! Gurbaa vardır içinde, de mi len!

Anadan Ayrı... Bir Kamuran Akkor klasiği... 80'li yılların ikinci ve hatta üçüncü çeyreği, arabeskte tutunanların her popüler şarkısına bir filmin çekildiği dönemdir. 70'li yılların yumuşak pornosundan gina gelince seyirciye, tüccar sinemacıların türettiği bir formattır bu. O dönem henüz 'klip' denen şey bilinmediği yahut keşfedilmediği için, film adı altında uzun metraj klipler gösterime girerdi. Yücel Uçanoğlu'nun çektiği, 1985 tarihli filmde Akkor'a Sümer Tilmaç ve Baykal Kent eşlik eder. Ve İsmail adlı kişinin Adana'dan İstanbul'a gelip, hemşehrisini ararken dolandırılması; ve Kamuran adlı zengin bir kızla tesadüfen tanışması anlatılır. Parasızlık ve babasızlık ekseninde de arabeskin dibine vurulur.

Daha yakın tarihli bir filmle Yeşilçam-Haydarpaşa Garı birlikteliğine noktalı virgül koyalım:

Sır Çocukları... Bir Aydın Sayman filmi... 2002 tarihli... Mehmet Ali

Alabora ve Nur Süer başrollerde... 110 dakikalık Türk-Macar ortak yapımı...

Konusu şöyle: 10 yaşındaki Cemil, annesi ve kendisi üzerinde şiddet uygulayan üvey babasından kaçarak İstanbul'a gelir. Haydarpaşa'da karşılaştığı sokak çocuklarının yanına sığınan Cemil'i grubun lideri Velit (Fırat Tanış) yanına para vererek geri göndermek ister. Sokak çocuklanı Cemil için para toplarken bir yandan da zorlu yaşam koşullarına katlanırlar. Bu arada Cemil'in annesi Münevver (Nur Sürer) oğlunu aramak üzere İstanbul'a gelir. Kör bir piyango satıcısının yanında bilet satan küçük kız kardeşi Zeynep (Özgü Namal)'in babasıyla oturduğu gecekonduya yerleşen kadın ilk eşinin kardeşleri tarafından namus meselesi yüzünden aranmaktadır. İstanbul'a geldiği duyulan Münevver'i öldürmek üzere Anadolu'dan bir genç gelir. Adı Reşo'dur (Mehmet Ali Alabora). Duyarlı ve vicdanlı biri olan Reşo Münevver'i öldüremez ve bulamadığını söyleyerek şehirde oyalanır.

Halide Edip Adivar'ın Vurun Kahpeye'si Türk sineması açısından bereketli bir tarla gibidir. Üç kez doğrudan uyarlandığı gibi, pek çok kez dolaylı olarak da esin kaynağı olmuştur filmlere. 1973 yapımı, Hâlid Refiğ filmi Vurun Kahpeye, beklenen tesiri yapmamıştır mesela beyaz perdede... Hale Soygazi ve Tanju Gürsu başroldedir. Uzun Hüseyin'i canlandıran, ete kemiğe bürüyen Kamran Usluer ise filmin rol çalanıdır. 1964 tarihli Orhan Aksoy filmiyse anılası ikinci Vurun Kahpeye'dir. Hülya Koçyiğit ve Ahmet Mekin filmin yükünü çekenlerdir. Vurun Kahpeyelerin en eskisi sanırım büyük usta Lütfi Akad'ın... 1949'da çekmiş. Sezer Sezin ve Temel Karamahmut başrollerde... Sezer Sezin'i hatırlayan çıkar da, Temel Karamahmut'u hayal meyal çıkaranların sayısı hayli azdır. 1900 doğumlu Vedat Örfi Bengü'yü pek tutmuştum ilk izlediğimde. Ve ne tesadüf ki, o da Kamran Usluer gibi Uzun Hüseyin'i canlandırmaktaydı. Akad'ın Vurun Kahpeye'si, sanırım en makbulü tüm Vurun Kahpeyeler içinde. Her üç filmde de Haydarpaşa, rol çalamamıştir ama. Yalnızca bulunmuştur bir mekân olarak.

Öğretmen okulunu bitiren Aliye diplomasını alır. "Anadolu'da çalışınız!" telkinlerinden hareketle arayışlara girer. Nihayet hiç kimsenin gitmediği bir kasabanın açık bulunan öğretmenliğini kendisine verdikleri zaman Haydarpaşa'dan tek bavuluyla trene biner. Haydarpaşa'dan kalkan tren muallime Aliye'yi Anadolu'daki "toprağınız toprağım, eviniz evim" kasabasına getirir.

Tayfun Pirselimoğlu... Çöl Masalları, Kayıp Şahıslar Albümü,

Malihülya, Otel Odaları ve Şehrin Kuleleri gibi ancak belirli bir kesim tarafından fark edilmiş, muazzam kışkırtıcılıktaki eserlere imza atan bir kişinin, resim de yaptığı (Viyana, Budapeşte ve Talinn'de sergiler açmış, resim ve gravür okumuş.), film de çektiği söylense (Rıza'yı unutmuş olabilir misiniz?), çıldırmanın eşiğine gelmez misiniz, sorusunun müsebbibidir. "Gelecekteyiz; sıkıyönetim koşullarının hüküm sürdüğü İstanbul'da..." gibi zor kapanan yaralar açmakta pek mahir yaratıcı deha, Hiçbiryerde'yi çekip (2002),acil durumlarda başvurulacak eser kontenjanından, zamanın kursağına düşmüştür. Zuhal Olcay, Zuhal Olcay'ı oynamadığı nadir filmlerdendir, desem kızar mı acaba kendisi bana. Ruhi Sarı'nın ama nedense ısrarla Ruhi Sarı olduğu bir filmdir öte yandan... Askerde, 8 kişilik koğuşta birlikte yatıp kalktığımız için bunu daha rahat söyleyebiliyorum: Ruhi, en çok kendine yenilen bir oyuncu!

Malum filmde Şükran, Haydarpaşa Garı'nın gişesinde çalışan kırk yaşlarında bir kadındır. Tek oğlu Veysel bir tel çekme atölyesinde çalışmaktadır. Ölmüş olan kocasının politik olaylara karışmasından dolayı çok acı çekmiş olan Şükran, oğlunu bu tür olaylardan uzak tutarak korumaya çalışmaktadır. Oğlunun bunlardan uzak olduğuna emin olmasına rağmen bir gün Veysel kaybolur. Şükran'ın oğlunu bulmak için sarf ettiği bütün çabalar sonuçsuz kalır. Oğlunun olağan nedenlerden kaybolduğuna inanır ve tüm yetkili makamlardan bulunması için yardım ister, ama reddedilir. Veysel adında hiç kimsenin tutuklanmadığını söyleyip, bilinmeyen cesetleri tanımasını isterler. Bunların arasında bir tanesi tanınmayacak haldedir ve Şükran onun Veysel olmadığından emindir, ama nişanlısı Şule onun Veysel olduğu konusunda diretir. Oğlunun hiçbir politik olaya karışmadığından emin olduğu için Şükran Şule ile kavga eder ve Veysel'in hayatta olduğu ve bir gün mutlaka ortaya çıkacağı konusunda ısrar eder. Şükran umutsuzca her yerde oğlunu aramaya başlar.

Bir gün Haydarpaşa kalabalığında onu görür, ama ulaşamaz. Bu olayı arkadaşlarına anlatır ama hiç kimse ona inanmak istemez. Berber Ahmet, Şükran'ı telkin etmeye çalışır. Bir pazar sabahı Berber Ahmet, Şükran'ı ziyaret eder ve tanıdığı Cezmi adındaki bir polisin Veysel adında bir gençle ilgili ilginç bir hikâye anlattığını söyleyerek onu ziyaret etmelerini önerir. Cezmi onlara bu gencin yakalandığı gün kaçtığını ve garip bir biçimde Mardin'de görüldüğünü anlatır. Buna çok heyecanlanan Şükran derhal Mardin'e gitmek üzere trene biner...

Ve bir filmi daha işaretleyip, sözü Yılmaz Erdoğan'a getirmek istiyorum: Son Osmanlı-Yandım Ali... Kenan İmirzalıoğlu'nun

döktürdüğü (!), Mustafa Şevki Doğan imzalı 2006 tarihli filmin özeti şu şekildedir: Tarih 13 Kasım 1918... Düşman donanması Boğaziçi'ne demirlemiş... Manzara vahim... İstanbul işgal altında! Aynı gün Haydarpaşa Garı'nda, trenden genç bir paşa iner. Suriye cephesinden dönüyordur. Boğazı geçerken vahim manzarayı yani düşman gemilerini görür. Herkes çaresizlik içindedir. İstanbul' un üzerinde kara bulutlar geziyordur ama o, "Geldikleri gibi giderler" der! Çünkü o, Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal Paşa'dan başkası değildir.

Film-roman-mekân üçgenine dilerseniz bir de Yılmaz Erdoğan'ın cephesinden bakalım. Diyor ki Artık Seninle Duramam'da (Hijyenik Aşklar, Sel Yayınları):

"Bu vapur hangi karşıdan hangi karşıya gider diye düşünüyordum. Hakkâri'den Ankara'ya taşınmış, oradan da İstanbul'a savrulan zihnime sığmıyordu bu "karşı" lafı. İstanbul'da kim kime niçin karşı konusu bir tarafa, coğrafi olarak herkesin karşı kıyıya "karşı" dediği (savaşlarda iki tarafın da birbirine düşman demesi gibi) bu şehrin rutubetiyle ilk tanışma anını yaşadığım için hangi karşıdan hangi karşıya gittiğimi bilmiyordum. Az önce merdivenlerini, dublajı kaymış bir Yeşilçam filminin, yirmi dakika sonra meşhur bir türkücü olacak başrol oyuncusu gibi indiğim Haydarpaşa, beni martıların arkadaşı bir vapura teslim etti, bin dokuz yüz seksen beş yılının yazdan kalma alacaklı, nefis güneşli bir gününde.

Az önceki arabesk filmi bitirmiş, şahane bir romanın içindeydim artık... "Merhaba İstanbul" dedim romanın karizmatik kahramanının ağzından. Ve dilimin kayganlığına nicedir yuva yapmış bir şarkıyı mınıldanıyordum:

Ağlama bebek ağlama sen de,
acı sende hasret sende... Yağmur gibi...

Allah Allah, bu çiseleyen yağmurun az önce her şeye egemen olan güneşten haberi yok mu? Demek bu şehir için geyik muhabbeti köşeleri dekor olmuş "havasına, parasına, karısına güvenme..." lafı boşa söylenmemiş."

Şimdikiler pek anımsamaz. Vaktiyle gazeteler, hele hele Tan, Bulvar, Haftasonu, Günaydın gibi gazeteler ne çok konuk ederlerdi onu. En itibarli gazetelerin magazin sayfalarında, eklerinde bile onu bulmanız mümkündü. Kimden mi söz ediyorum? Haydar Paşa'nın gelininden tabii...

Onu birileri "Haydar Paşa'nın gelini" diye lanse etmişti memlekete. Sözüm ona, Haydar Paşa'nın torunuyla evliydi kendisi. Ta Fransalardan kalkmış gelmiş, uzun san saçlan, hep aralık duran tavşan dudaklan, şehvetli bakışlanı ve anadan üryan haliyle aklını çelmişti herkesin.

Müzik yazarı Hakan Tok diyor ki bu durum için: "Öyle ki aslında Haydar Paşa'yla uzak yakın ilgisi olmadığını öğrendiğimizde o çoktan küpünü doldurup Fransa'ya dönmüştü bile. Türkiye'de kaldığı süre içerisinde filmlerde oynadı, sahneye çıktı, kameralara cömert pozlar verdi ve azmetti, bir de plak doldurdu. Şimdilerde seksenlerin bütün 'kitch'liğini barındırdığı için arşivciler arasında çok gözde olan o bir tek Long-play'inde, olmayan sesiyle ordan burdan toplanmış şarkılar söylüyordu. Al Bano-Romina Power'in meşhur ettiği 'Felicita'dan tutun da, Ajda'nın 'Petrol'üne kadar... Yıllar sonra Fransa'da yayımlanmış bir kitabı Türkçeye tercüme edildi ve o günlerde gazeteler 'Haydar Paşa'nın gelini yazar oldu' diye haber yaptılar bu durumu. Kitabı alıp okumak zahmetine girmedim, ama plağı hâlâ arşivimin başköşesinde... Şarkılarını dinlemek sabır istese de cüretkâr kapak resimleri içimi açıyor baktıkça. Haydar Paşa'nın kemikleri sızlıyor mudur hâlâ, orası meçhul."

Selimiye Kışlası ya da Ters Dönmüş Bilardo Masası

Sirkeci'den Harem vapuruna binenler, Sunay Akın'ın ters dönmüş bilardo masasına benzettiği, yaklaşık 200 yıldır ayakta duran, dört köşesinde birer kulesi bulunan, büyüklüğünü anlatmak için “babayla oğlunu yan yana koymuşlar, 4 yıl birlikte askerlik yapmışlar, ama bir gün dahi birbirlerine rastlamamışlar" denilen yer: Selimiye Kışlası...

Vaktiyle Kanuni Sultan Süleyman Han'ın yaptırdığı sarayın yerine Üçüncü Selim 1794-99 arasında Nizam-ı Cedid askerlerini yerleştirmek amacıyla ahşap bir kışla yaptırmış. 1807'deki Yeniçeri Ayaklanması sırasında kışla yanınca, Sultan İkinci Mahmud 1827-29 arasında kışlanın yerine kâgir bir kışla yapması için Mimar Krikor Balyan'a siparişte bulunmuş. Sultan Abdülmecid Han zamanında iki defa yenilenmiş ve kışlanın dört köşesine yedişer katlı birer kule ilave edilince bugünkü halini almış.

Şu an 1'inci Ordu Komutanlığı Karargâhı olarak kullanılıyor.

İhtilal dönemlerinin askeri cezaevi olmuş bir dönem. 12 Eylül'de ağırlık soldan olmak üzere, farklı bir dünya ümit eden herkes işkenceden geçirilmiş burada. Yakın zamanda, kışla önünde, öncülüğünü 78'liler Girişimi'nin yaptığı, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği ile çok sayıda parti ve sivil toplum kuruluşuna üye kişilerden oluşan grup, söz konusu işkenceleri protesto etmek amacıyla "30. Yılında 12 Eylül Darbesi ile Hesaplaşıyoruz" pankartıyla kışlanın girişinde slogan attılar ve bir oturma eylemi yaptılar.

Selimiye Kışlası 19. yüzyılın ortalarında tamamlanmış. Kırım Savaşı süresince müttefik İngiliz Kuvvetleri'ne tahsis edilmiş. Karadeniz ve Balkanlar'da süren savaş sırasında 'lambalı kadın' lakaplı meşhur hemşire Florance Nightingale (1820-1910), burada yıllarca askerlere ve çocuklara bakarak şifa dağıtmış. Kışlanın kuzeydoğu kulesinde Nightingale adına bir müze bulunmakta... Yerli ve yabancı ziyaretçilere açık olan askeri karargâhı gezebilmek için bir gün önceden Protokol Şube Müdürlüğü'nden randevu alınması gerekmektedir.

İçerisinde 'ağır misafir'leri gezdirmek amacıyla golf arabası bulunduğu

rivayet edilir.

Yaklaşık 15 bin personelin görev yaptığı söylenen kışla, Tıbbiye-i Şahane adlı bir başka muhteşem yapıyla yan yanadır.

İstanbul'un siluetini güzelleştiren yapıya yazarlar da kayıtsız kalamamışlardır.

Safiye Erol, Kışlaya Bakarken adlı makalesinde, Selimiye'yi şöyle anlatmaktadır:

"Selimiye Kışlası şânında bir şeyler yazmak istemiştim. Câmi değil gerçi, yine de bir milli mâbeddir o. Aylardan beri hem can gözü, hem beden gözüyle bakıp duruyorum, güya ondan ihtişamlı sırrının ana hatlarını bana vermesini, lâyık olmasam bile vefâlı sevgim hürmetine bana bir şeyler açıklaması için yalvarıyorum. Ömrümde Selimiye'ye bakmadığım zaman oldu mu ki... Henüz çocuk yaşta gurbete yollandığımda vatanın resmini, bir minyatür gibi, ruhumda, kanımda berâber götürmüştüm ve Selimiye bu minyatür üzerindeki altın pullardan biriydi. Demek ben kışlamı nerede bulunursam bulunayım, dâimâ görmüşüm. Onda bu kuvvet ve güzellik, bende bu göz varken ben ona daha nice nice bakanım..." (Makaleler, Kubbealtı Neşriyatı, 2002)

Çok farklı, çok deruni bir durum... Benzer bir hayranlığa daha önce Yahya Kemal'in ecnebi arkadaşında da tesadüf etmiştik. Haydarpaşa Ganı'nı değil de Selimiye Kışlası'nı mimari açıdan mükemmel bulmuştu.

Ancak Safiye Erol, makalesinde betimlediği kışlaya ilişkin görüşlerinde değişiklikler yapma ihtiyacı hissediyor, yazdığı bir sonraki makalesinde, yani Saltanat Yarası'nda:

"Bilmeliydim ki, binâdan mânâya geçmek, mânânın tekmil terkibini tepeden aşağı giyinmek, mânâyı kendi bünyeme göre yaşamak ve yaşatmak zorunda kalacaktım. Bilmeli idim ki muhteşem bir güzelliğe kendini kaptıran insan, teslim bayrağı çekmeye, buyruk altına girmeye mecburdur.

Bilmeliydim ki mabetlerden söz açan insan, artık sözün gidişine de hükmedemez olur. Uzun konuşayım derken dili tutulur, kısa konuşayım der, başaramaz coşar kaynar. Büyük gibi kelimeler, mûsikî gibi âhenkler, duyduğuna can verecek yaratıcı üsluplar bulmak hasretine düşer. İtiraf etmek gerek. Yazının plânı kalmamıştır... Notlar

bir yana savrulmuştur. [...] Selimiye Kışlası'nı bir gönül mâcerası haline getirmek hayalimden bile geçmemişti. Fakat elden ne gelir? Ona pek yürekten bakmış olmalıyım, binâ gözümden silindi. Üçüncü Sultan Selim'i gördüm. Şehit pâdişâhın devrini, öncesini, sonrasını, milli kader çizgimizi gördüm."

Tabii yalnız böylesi tasvirlerle anılmıyor Selimiye. Canı yanan kişilerin feryatları başka yönde:

"...Bir öğretmen bayan savcılığa getiriliyor. Selimiye'de üst kat cezaevi alt katsa savcılık. Öğretmen hanım tutuklu ve elleri kelepçeli... Yanında dört asker, başında da bir başçavuş. Oraya gelen iş sahipleri, tanıklar, gazeteciler var. Selimiye'nin koridorlanı her zaman kalabalik... Dehşetengiz bir manzara... Zavallı bir kadın bu... Selimiye Kışlası'ndan kaçmak mümkün değil. Zaten üst kattan alt kata indirilecek. Onun için komutanlığa bir yazı yazdım ve 'Kelepçenin kaçma durumu söz konusu olduğu hallerde takılması gerekir' dedim. Burada hiçbir surette, sanıklanın kelepçesiz getirildikleri takdirde kaçma durumu yoktu. Bu yazıma komutanlığın cevabı, 'Cezaevi müdürünün takdiridir şeklinde oldu." (Ertuğrul Mavioğlu, Apoletli Adalet, İthaki Yayınları, 2006)

Re re si si - Haydarpaşa Lisesi

Günümüzdeki okul binalarının büyük bir kesimi üst üste, alt alta dizilmiş dikdörtgen beton kutulardan mürekkeptir. Tüm kutular birleşip büyük bir dikdörtgen prizmasını oluştururlar. Halbuki geçmişte öyle mi?

İstanbul Erkek Lisesi'nin binasına bakalım. Yalnızca giriş kapısı bile, uçmaya meyilli ruhları şahlandırmaya yeter. Kabataş Lisesi'ni animsıyorum, denize kıyısı olan kaç okul kaldı acaba?

Çıkalım İstanbul dışına... Bursa'daki Hocailyas İlköğretim Okulu'nu bileniniz var mı? Kırım'dan İstanbul'a göç eden, büyük deprem sonrasında Bursa'ya yerleşen Hocailyaszade Mehmet Çelebi tarafından 1468'de kurulduğu rivayet edilen, 1854'teki deprem sonrasında yıkılan bölümleri yeniden inşa edilen okulun mimarı kimdir bilmiyorum. Ne ki gördüğümde bir an soluksuz kaldığımı itiraf etmeliyim. Türkiye genelinde okul numaralandırmasında 15. Mektep olarak kayıt altına alınan okulun, bugün bir benzerini bulmak mümkün mü?

Peki, Trabzon'un Beşikdüzü ilçesindeki tarihi ortaokula (Artık ortaokul yok değil mi?) ne demeli? 1939'da Beşikdüzü Köy Enstitüsü'ne ilave bina olarak yaptırılan, 1940'ta gezici eğitmenlerin kurs binası olarak kullanılan, ancak 1952 sonrasında ortaokula dönüştürülen bu muhteşem yapı, ilgisizlikten ayakta zor duruyor.

Ya Edirne'deki Anadolu Öğretmen Lisesi? O suskun ve muhteşem yapıya ne demeli? Fatih Sultan Mehmet, Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ve ikinci eşi Sitti Şah Hatun için Karaca Bevvap Mahallesi Bayın'nda, haremlikli selamlıklı büyük bir saray inşa ettirmiş. Harem dairesi Anadolu Öğretmen Lisesi'nin bulunduğu yerde, selamlıksa Kanatlı Köprü'de... Okulun salon tavanında kanatlı melek kompozisyonlan var (Bugün hangi okula konulabilir acaba böyle bir kompozisyon?).

İşte Haydarpaşa Lisesi, örneklemeye çalıştığım, mimari açıdan özellikli, tarihi yapılardan biridir. Anadolu Yakası'nı güzelleştiren, Selimiye Kışlası ile ahenk oluşturan bir okuldur. Serasker Riza Paşa'nın buyruğu ve Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ni kuran bakteriyolog Rider'in çabaları, İtalyan mimar Valerin'in projesi 1893 yılında buluşup bütünleşmiş, 1902 yılında da inşaat bitirilmiştir. II.

Abdülhamit zamanında, 1903 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye tahsis edilmiş, tip okulu olarak 1933 yılına kadar hizmet vermiştir. 26 Eylül 1934'te Atatürk'ün emriyle Haydarpaşa Erkek Lisesi olarak öğretime açılmıştır. Okul adını 1897'de Osmanlı-Yunan Harbi'nde büyük fedakârlık gösteren Haydar Paşa'dan almıştır.

Okul, Anadolu Yakası'nın kız lisesi ihtiyacını da karşılamak amacıyla 1948'den 1957 yılına kadar kız öğrenci almaya başlamıştır. 19571958 yıllarından itibaren tekrar erkek öğrencilerin devam ettiği lise haline dönmüştür. 1980-1981 öğretim yıllarında tekrar kız öğrenci alınmaya başlanmıştır. 1979-1980 yıllarında yatılı öğrenimin sona erdirilmesiyle okulun bina sorunu başlamıştır. Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin binaya taşınması, okulun kullanım alanını daraltmış, eğitimi zorlaştırmıştır. Okul, tarihi binadan 1984 Temmuzunda çıkartılarak Haydarpaşa Endüstri Meslek Lisesi'nin yeni yapılan ek binasına yerleştirilmiş ve 1989-1990 öğretim yılının ocak ayına kadar bu binada kalmıştır. 1989-1990 öğretim yılı ara tatilinden yararlanarak Altunizade Validebağ Öğretmenler Hastanesi bahçesinde yapılan yeni binasına taşınmıştır.

Pek haşmetli bu yapı, bir kurum yapısı olmaktan öte, bir sanat eseridir adeta. Düz düz çizgiler yerine, eğriler yeğlenmiş; girinti ve çıkıntılar öne çıkarılmıştır, tavanlar oldukça yüksek tutulmuştur.

İlk açıldığında 1048 öğrencisi olan okul, kısa zamanda gelişerek çevrenin "yatılı ve gündüzlü" ortaöğretim ihtiyacını karşılayacak duruma getirilmiştir. O zamanlar okul, çok sayıda dersliğin

yanında 35 kurmalı hamamı, mescidi, reviri, yemekhanesi, 5 mutfağı, terzihanesi, demirhanesi, marangozhanesi ve lojmanlarıyla küçük bir kasaba görünümündedir.

Haydarpaşa Lisesi, o yıllarda bu farklı birimleri bünyesinde bulundurduğu gibi, farklı öğrencilere de eğitim hizmeti sunmuştur. Lisenin bu özelliği, kayıt sırasında öğrencilere verilen okul numaralarından da açıkça anlaşılmaktaydı. Tek numaralar, yatılı öğrencileri; sonu 3 rakamıyla biten numaralar, Leyli Meccani (parasız yatılı) olanları; çift numaralarsa gündüzlü öğrencileri göstermekteydi.

Yalçın Küçük, Sultan Hamit'in özenle büyüttüğü devasa pencerelerinden söz eder mesela, Haydarpaşa Lisesi denilince...

Haydarpaşa Lisesi, yalnız bina olarak değil, toplum hayatına kazandırdığı siyasiler ve sanatçılarla da önem arz etmekte...

Öztürk Serengil

1950'li yılların başında Babıâli'de ressamlık yapan, 3. Kat Cinayeti filmiyle sinemaya geçen, 142 filmde kötü adamı oynayan, “Adanalı Tayfur" tiplemesiyle ünlü, tiyatro tozu yutmuş, nev-i şahsına münhasır bir zat-ı muhterem...

Siyasi güldürü tarzında 45 plağı olan kaç komedyen tanırsınız?

Devekuşu Kabare'nin bir dönem çok tutmuş bir oyunu vardı (gerçi hangi oyunları tutmadı ki): Yasaklar. Onu Beyoğlu Beyoğlu takip etmişti. Sonra Deliler... Almanya'da okuduğum, yaşadığım yıllar... Ağustostu sanırım, Türkiye'ye tatile gelmiştim. Araba vapuruyla Avrupa'dan Anadolu'ya geçiyorum. Şimdilerde arasınız bulamazsınız. O dönem çorap çekmecesi gibi kutularda korsan müzik kasetleri satılırdı. İbrahim Tatlısesler, Ferdi Tayfurlar, Yüksel Özkasaplar, Mine Koşanlar falan... Minareci, Uzelli marka... Her gelişimde 40-50 tane alır, öyle giderdim Münih'e... Çoğu da bozuk çıkardı bunların. Dayanamadım, yine birkaç tane alacağım. Ne göreyim? Yasaklar... İlk kez tanık oluyorum böyle bir şeye. Bir oyun, banda kaydedilmiş ve ticari bir nesne olarak müşteriye sunuluyor. Şaşırmıştım. İki kaset olarak satılıyordu, ikisini de aldım. Tokat'a kadar bu iki kaseti dinledik yol boyunca...

Öztürk Serengil, benim bahsettiğim tarihten (80'li yılların ilk çeyreği) çok önce, hem de plak olarak çıkarmış siyasi güldürülerini... Aradım, bulamadım. Kim bilir, neler vardı o plaklarda keşfedilmeyi bekleyen...

Cezmi Bond 007,5, Şepkemin Altındayım, Kolsuz Kahramanın Kolu gibi ancak enteresan ve farklı olarak tanımlayabileceğim filmlere imza atan Serengil'i, lisede hocaları nasıl yerinde tutuyorlardı acaba?

Gerçi tutamadıklarını, Serengil'in anılarını anlattığı Yeşilçam'ı Benden Sorun adlı kitabının ilk bölümünde okumak mümkün...

Nihal Atsız

1934 Trakya Olayları'nın (kabaca: Trakya'da yaşayan yaklaşık 45 bin Yahudi'nin yağma, tecavüz ve saldırılar karşısında tutunamayıp göçe mecbur kaldıkları, Türkiye'ye aidiyetlerini sorguladıkları olay) arkasında olduğu rivayet edilen Türkçülüğüyle namlı, ırkçı bir düşünce adamı... Oğlu Yağmur'a bıraktığı vasiyet hayli tartışmalıdır. Bozkurtlanin Ölümü ve Bozkurtların Dirilişi gibi eserlerinde kamu

yararı uğruna bireylerin nasıl feda edilebileceğini ibretlik bir şekilde işlemiştir. Buna mukabil çok farklı bir romanın da yazarıdır: Ruh Adam... Geri Gelen Mektup'un da müellifidir.

Öğrencilik yıllarında Arap asıllı olduğunu bildiği bir öğrenciye Reşit Galip'le yaşadığı polemik Edebiyat Fakültesi'ndeki (1933) asistanlığına mal olmuştur. Sonrasında Malatya'da, Edirne'de, Kasımpaşa'da ve hatta Boğaziçi Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Attila İlhan'a da ders verdiği bilinmektedir.

Atsız, Malatya ve Edirne'deki öğretmenlik süresinden daha uzun bir süre Haydarpaşa Lisesi'nde de ders vermiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde "uzman" olarak çalışırken, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini takiben 21 Eylül 1950'de liseye tayini çıkmıştır.

Mahir Çayan

THKP/C desem... 6. Filo desem... Revizyonizmin Keskin Kokusu desem... Şehir gerillası desem... Kartal Maltepe Askeri Cezaevi desem... Kesintisiz Devrim desem... Niksar-Kızıldere diye bitirsem, hiç tereddütsüz bu ismi haykırırsınız: Mahir Çayan: 27 yaşında ölmüş, Ankara / Karşıyaka Mezarlığı'nda 13. parselde yatan sosyalist (Öldüğünde cebinde Slyvia Vartan'ın resmi varmış. Şahitler: Murat Karayalçın ve Ertuğrul Özkök)...

O ki, Ulaş Bardakçı'yla birlikte 1971'de İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Ephraim Elrom'u kaçırmış (konsolos İlyas Aydın tarafından öldürülmüştür ki, Ergenekon İddianamesi'nin 1439. sayfasında -hâlâ ölmediği söylenmiştir), dans etmiş, futbol oynamış, "devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz" demiş, Toplu Yazılar'ı toplatılmış, Türkiye solunun en okuryazar eylemcisidir.

Ve Haydarpaşa Lisesi'nde okumuştur.

Şemsi Belli

Çok değil, bundan on beş yıl önce radyo ve televizyonları istila eden bir şarkı vardı. Elinde gitar, dağ başında Mercedes'ten inen kıza "Bu kadeh senin şerefine Emmoğlu, O türküyü bir daha çal" şeklinde feryat eden kişiyi konu alan video klip, denebilir ki alanında kült olmuş ilk çalışmaydı. Hit listelerinden haftalarca düşmemiş, bestecisi ve seslendiricisi Ferdi Tayfur'a taşıyabileceği oranda para kazandırmıştı. Bu pek meşhur şarkının sözleriyse Şemsi Belli'ye aitti.

O Şemsi Belli ki gazetecilik, öğretmenlik yapmış, Şükran Kurdakul'a göre Birlik Partisi'nde, Necatigil'e göre Millet Partisi'nde genel sekreterlik görevlerinde bulunmuş, "Bülent Ecevit" (1975), "Atatürk'ün Aşk Hayatı" (1988) ve "Türkiye'de Basın Rezaletleri"ni (1988) yazmış, Malatya'da Kervan ve Çadır dergilerini, Ankara'da Memleket, İstanbul'da Son Posta gazetelerini yayımlamış; uzun sözün kısası, 21 şiir kitabı, 12 araştırma ve anı kitabı yayımlayan, zamanında çok okunan, çok sevilen biri... Ancak tüm bunların dışında bir özelliği var ki, benzeri bir başka ülke yazınında yaşanmış mı, bilinmez.

Benzerinin yaşanmadığını düşündüğüm olay, Trabzon Devrim Ocağı'nın 6. kuruluş yıl dönümünde Attila Aşut tarafından okunan Anayaso şiirinin okunmasıyla başlar. Şiir sağcısı, solcusu ve dahi AP'lisi, herkesi etkiler. Dilden dile, evden eve dolaşır. Ancak ortada halledilmesi gereken bir sorun vardır; o da şiirin kime ait olduğudur. "Milliyet gazetesinin "Olaylar ve İnsanlar" sütunu yazarı Hasan Pulur, Anadolu'nun dertlerini ve sorunlarını yakından bilen bir Anadolu çocuğu olduğu için 'Savaş' gazetesinde yayımlanan ve yazarı bilinmeyen Anayaso şiiriyle ilgilenmekten kendini alamaz. Şiirde sözü edilen Zap Suyu'na ilişkin haber, 3 Nisan 1968 tarihli Milliyet'in birinci sayfasında beş sütuna manşet olarak çıkar. Aynı gün şiirin tamamı Hasan Pulur'un köşesinde yayımlanır. Şiir, bir anda günün konusu haline gelir. Ulus gazetesinde Sadun Tanju, Tercüman gazetesinde Ahmet Kabaklı, şiire konu olan Zap Suyu'na ilişkin makaleler yazarlar. Bitmek tükenmek bilmeyen ilgi karşısında Hasan Pulur, "Anayaso Şiirinin Şairini Arıyoruz" şeklinde bir başlık atar. Sonunda yine Hasan Pulur'un köşesinde

"Anayaso Şairi Bulundu" başlıklı yazıyla şiirin sahibinin Şemsi Belli olduğu açıklanır.

Yana yakıla sahibi aranan şiir, Savaş gazetesinden önce 20 Ocak 1968'de, Anayaso dergisinin ikinci sayfasında yayımlanmış, sorun Şemsi Belli'nin şiirin altına imza koymaya gerek görmemesi üzerine doğmuştur. Şemsi Belli, şiirinin sahipsiz kalışının nedenini şöyle açıklar: "Bazı kişiler vardır adı üzerinde ilgi yaratmak için binbir çeşit reklām özentisine kapılırlar. Bazı kişiler vardır ki kendi yönettikleri dergilerde bile yayımladıkları şiirleri imzalamak gereğini duymazlar. Ben galiba bu ikincilerdenim."

Önce şiir olarak tasarlanan Anayaso, yine şairi tarafından tiyatroya uyarlanır, ardından filme çekilir, Selda Bağcan tarafından kasete okunur. Şiirin yer aldığı kitap baskı üstüne baskı yapar. Ve devrini kapatıp yazın tarihine geçer.

Tüm bu fantastik yahut olağanüstü serüvenin müsebbibi Haydarpaşa Liseli'dir.

Server Tanilli

Milliyet, Hürriyet, Sabah... 1 Numara Hearst Grubu, Ezgi Ajans, Uzman Yayınları... Pro 7, RTL... Yahut Ankara Radyosu... TRT 1... Muhabirlikten editörlüğe, kameramanlıktan yayın yönetmenliğine, çevirmenlikten program yapımcılığına uzanan inişli çıkışlı bir süreç.... Arada teknik ressamlık, tornacılık vs. gibi işler de var. Ancak 28 gün işsiz kaldığım bir süreç var. Tam 28 gün... Şaşkınlık içindeyim. Evde kimseye söylemiyorum. Her gün işe gider gibi çıkıyor evden, arabaya atlıyor, Özgürlük Parkı'na çekiyor, akşama kadar kitap okuyorum. Birikmiş para, suyunu çabuk çekiyor. Zaten biriken de ne ki... İş çıktığında Kadıköy'e yürüyerek gidiyorum.

Böylesi bir günün sonunda, Hürriyet'in seri ilanlar sayfasında bir ilana tesadüf ettim: "İngilizce Bilen Editör Aranıyor." Hangi kurum arıyor belli değil... Üstelik benim İngilizcem lise seviyesinde... Almanca isteseler, fena sayılmam... "Amaaan!" deyip başvuruyorum. Hayli kısaltılmış CV'mi fakslıyorum. İki gün sonra yanıt geliyor: "Veysel Atayman sizi mülakata çağırıyor!"

Hani gökyüzünde uçan insan rivayetleri çıkmıştı ya bir ara İstanbul'da... İşte o bendim!

Cağaloğlu trafiğini bilmezmiş gibi arabayla gidiyorum mülakata. Editör arayan yer Say Yayınları... Veysel Atayman beni vaktiyle yazdığım bir Yılmaz Güney yazısından anımsıyor. Mülakat dedikleri şey bir süre sonra sohbete dönüşüyor. "Biz sizi ararız!" deyip geçiriyorlar beni.

Arabayla henüz Barbaros Bulvarı'na ulaştığımda cebim çalıyor. Veysel Hoca, Alan Yayınları'na gelmemi rica ediyor. Gidiyorum. Anlaşıyoruz. Ve ertesi gün Say'da çalışmaya başlıyorum.

Benim için en ilginç tecrübe Server Tanilli'nin avukatı aracılığıyla yapmış olduğu sözleşmelerin orijinallerini görmek oluyor. Vaktiyle yutarak okuduğum Uygarlık Tarihi'ni basan yayınevindeyim - ne hoş!

Siz aynı kitabın her baskısını aldınız mı hiç?

Ben aldım.

Ama yalnızca iki kitap: Biri Hasretinden Prangalar Eskittim, diğeri Uygarlık Tarihi...

O da Haydarpaşa Lisesi mezunlarından (1949).

Serol Teber

Say Yayınları'nda ilk haftam... Önüme bir kitap koyuyorlar: Melankoli. Yazarı: Serol Teber... Kendisini Yeni Düşün dergisindeki işlerinden (!) tanıyorum. Gel gör ki, fazla iz bırakmamış üzerimde...

Biraz ıkına sıkına yaklaşıyorum kitaba. Kitabın ikinci baskısını yapacağız. Lakin ilk baskı hayli eleştiri aldığından biraz derlenip toparlanması gerekiyor.

Daha ilk bölümün okumasını bitirmeden yumruk yemişe dönüyorum. Dönüp tekrar okuyorum aynı bölümü: Bu da ne böyle!

Üşengeççe yaklaştığım kitabı sabaha doğru bırakıyorum elimden. Türkiye'de benzerine rastlamadığım, uzun sürede rastlayacağımı sanmadığım bir eserdi bu.

Ertesi gün, hiç uyumadan yayınevine ulaşınca, Almanya'da insanlanın uyanacağı vakti bekliyorum. Saatler geçmiyor... 8... 9... Nihayet Türkiye saatiyle 10'da Almanya'yı arıyorum. Karşımda Serol Teber... On dakika geçmiyor ki, kaynaşıyoruz. Ciddi bir entelektüele tesadüf etmenin sarhoşluğu içindeyim.

Türkiye'ye tatile geldiğinde artık sık sık buluşuyoruz. Ben ona "baba" diyorum... Evine gidiyorum. Koça'ya gidiyorum. Ünsal Hoca'yla (Oskay) birlikte kuru fasulye yemeye gidiyoruz. Yanımda hep o... Serol Teber...

Kitap fuarı bahsettiğim yıllarda Tepebaşı'nda... Say'ın da küçücük bir yeri var.

Hemen bir organizasyonla Melankoli başlıklı bir panel düzenliyoruz Tüyap'ta... Konuşmacılar Ahmet Oktay, Ahmet İnam, Zeki Coşkun ve Serol Teber...

Salon küçük değil. Lakin tika basa... Aralar bile dolu... Yerde oturuyor insanlar.

Tüm kitaplarını Say'da topluyorum. Dahası da gelecek. Ancak Tevfik Fikret kitabında kırılma yaşıyoruz. Yaptığı alıntılarda tutarlılık bulamadığımı söylüyorum. Bana çok kızıyor ve kitabı Okuyan Us'a götürüyor.

Etle tırnak birbirinden ayrılır mı? Her gelişinde tekrar buluşuyor ve hasret gideriyoruz. Lakin yeni hiçbir kitabını basamıyorum artık Say'da...

Derken bir gün kötü haber ulaşıyor.

Ah be üstadım! Her ölüm erkendir, lakin seninki erkenden de erken oldu.

Bir Haydarpaşa Lisesi mezunu da kendisidir.

Diğer Haydarpaşa Lisesi Mezunları

Tek tek anlatmaya kalksam bu lisenin mezunlarını birkaç kitap yapmak gerekir. Bazılarının isimlerini anmakla yetineyim: Nejat Yavaşoğulları, Ercan Saatçi, Avni Anıl, Cavit Orhan Tütengil, Nevzat Süer, Doğan Acarbay, Şekip Ayhan Özışık, Engin Yörükoğlu, Zeki Ökten, Safa Önal, Alper Görmüş, Kadir İnanır, İzzet Günay, Halil Ergün, Orhan Murat Arıburnu, Erkin Koray, Kemal Karpat, Ümit Tokcan, Müfit Ekdal, Bülent Ulusu, Orhan Birgit, Erol Türegün, Can Bartu, Turgut Erdem, Yusuf Hayaloğlu, Selami Öztürk, Neco, Huysuz Virjin, ...

Şimdi Hicran Göze'nin Kadıköylü Yıllarım'ı okuyalım lütfen, daha içten anılara ulaşmak adına:

"... kolejli kızlar lâcivert etek ve beyaz gömlek ve gri renkli oldukça ince çoraplar giyerlerdi. Yaramaz Haydarpaşa Erkek Lisesi talebeleriyse okullarını, o günlerde dillerden düşmeyen tekerlemeleriyle anılır hâle getirmişlerdi: 'Re re si si Haydarpaşa Lisesi / Delidir talebesi / Ne yapsın idaresi / Yoktur timarhânesi' diye..."

Ve söz Nihat Sami Banarlı'da:

"Haydarpaşa Lisesi son sınıf öğrencileri güzel bir teşebbüste bulunmuşlar. Dileklerinin desteklenmesini istiyorlar. Onların dileği desteklenmeye muhtaç değildir; çünkü her zaman olduğu gibi, Türk gençliği milli mevzularda dâima iyiyi ve doğruyu seçme kâbiliyetine dayanıyor.

Çanakkale Abidesi'ne, Mehmed Âkifin Çanakkale şehitleri için söylediği büyük şiirden bir parça yazılsın istiyorlar. Bu teklifi âbidenin İnşâ Komitesi'ne 400 imzayla göndermişler. İmzalarıyla, hakikatte, bütün yurdun dileğini ve târihin bütün emrini temsil ediyorlar, inancındayım.

Mehmed Âkif büyük bir vatan ve îman şâiridir. Başlangıçta İslâm îmânına bağlı bütün milletleri Türk bayrağı altında toplanmış görmek isteyen bir ülküsü vardı. İslâm birliği ideali onda hem Müslüman dünyasını uyandırmak hem de bu uyanmış kütleyi, her türlü îmâna düşman taarruzlar karşısında sarsılmaz, dokunulmaz bir bütün hâline koymak gâyesindeydi." (Kültür Köprüsü, Leyla ile Mecnun Yayıncılık, 2006)

Daha sonraları bu okul Vedat Varol olayı (Öğrenciler hocalarına zulüm ediyorlar.), "Gelme yavrum gelme, lise mecburi değil!", "Yavrum senin adın kaç?", "Ne diyor Ajda Pekkan, arkanı dön ve çık!" benzeri cümlelerle namlı Abdullah Mollaoğlu ile anılacaktır. Milli Piyango, lisenin kuruluşunun 75. yılı anısına 9 Ekim 2009 çekilişi biletlerine okulun logosunu ve eski binanın resmini basmıştır.

Haydarpaşa Lisesi Marşı

Okulumuz yurdumuzun en şerefli lisesi
İlm-i irfandan meş'ale taşır her bir köşesi
Çok yücesin, çok ulusun imanlı Türk gençliği
Amaç yaptın sen kendine, cesaret ve mertliği
Haydarpaşa Lisesi bu gençlere kucak açar.
Medeniyet dünyasına nurlu ışıklar saçar.
Üç kıtaya feyiz veren ataların ahfadı
Fazilet ve hakka tapan büyük neslin evladı
Tarihinin eşi yoktur ey kahraman Türkoğlu
Ey cihanda devir açan, devrim yapan Türkoğlu
Haydarpaşa Lisesi bu gençlere kucak açar
Medeniyet dünyasına nurlu ışıklar saçar

Beste ve güfte: Niyazi ÇITAKOĞLU

Ayrılık Çeşme Sokağı ya da Erkek Kızdan Beterdir!

O zaman da trafik vardı. Minibüsler, şimdi Turyol iskelesinin bulunduğu yerin az ötesindeki duraktan balık istifi yolcu alır, güzergâh üzerinde ördek bırakmazdı. 1 dakika sonra kırmızı ışıkta durması gerektiğini bile bile hız limitlerini zorlayıp sonra frenleri test eden, gömleği bağrına kadar açık, bileği tespihli, kundurası topuklu yağız şoförler tarafından "Alacakaranlık Kuşağı Hazırlık Sınıfı" için adrenalin ve sabır testi yapılırdı. Kendine sıra dışı heyecan arayan gençler için bile cazibesini yitirmişti minibüslerin slalom merakı ya, umursanmaz, lüzumsuz sağlama ve sollamalar silsilesinden örnekler sunulurdu her fırsatta.

Protokol Camisi önünden Haydarpaşa Garı yoluna kıvrılan minibüsler, soluğu Org. Şahap Gürler Caddesi'nde alınca Formula 1 pistine çıkmışçasına coşar, yüksekliği büyükçe kamyon yahut tırların geçmesine müsaade etmeyen, bundan ötürü neredeyse haftada bir çatısı köprüye sıkışmış araçlara tesadüf edilen, üstünde trenin, altında arabalanın olduğu geçitte frene basar, tekerlekler demir ızgaraların üzerinde kayarken arka koltukta oturan yolcuların koltukla teması kesilip, 3-5 santim zıplamaları sağlanırdı.

Sağ salim ışıklara ulaşıldığında geçmek ya da kalmak şoförün insafına bırakılırdı. Kırmızı yahut yeşil, minibüs şoförleri için kardeş renk sayılırdı. Trafik ışıklarının sol açığında şimdi Tepe Nautilus'un (Acibadem Carrefour) bulunduğu düz bir alan vardı. Peyzaj malzemeleri satardı. Tel örgülerle çevrilmiş, lakin kocamandan kocaman alçı köpek tasarımıyla herkesin ilgisini çekerdi (Bir ara park yeri olarak da kullanıldı). Tam sol yaptığınızda, o yol sizi Karacaahmet Mezarlığı'na götürür. Sağ saparsanız, Acıbadem gelişine katılır, Fenerbahçe Stadyumu'na uzanan güzergâha girersiniz. Ama sağ köşede bir şey vardır ki, kayıtsız kalamazsınız: Ayrılık Çeşmesi...

Osmanlı padişahlarının ordusuyla Anadolu seferine çıkarken, hacı adaylarınınsa Bağdat'a hareket ederken sevdiklerinden ayrıldığı nokta olduğu için "Ayrılık Çeşmesi” denmiş adına.

IV. Murat tarafından 1600 yılında yaptırılmış. Adını yanındaki Ayrılık Mezarlığı'ndan almış.

Çeşme (ki, Kadıköy'ün en eski tarihi kalıntılarından biridir), Anadolu Yakası'nın en büyük çayını olan Haydarpaşa Çayırı içerisinde (Çayır, Karacaahmet Türbesi'nden başlıyor, Yeldeğirmeni Mahallesi'nde bitiyor). Osmanlı İmparatorluğu'nun süvarileri bu çayırda talim yaparlarmış.

Osmanlı padişahları Topkapı Sarayı'ndan Üsküdar'a geçer, Üsküdar'dan Menzilhane-Karacaahmet Türbesi-Ayrılık Çeşmesi istikametini takip ederek bu çeşmenin başına gelir, buradaki Haydarpaşa Çayını'nda talim yapan ordunun başına geçerek Anadolu'ya giderlermiş. Bu sebepten dolayı da tarif edilen istikamete Osmanlı'nın "Tören Yolu" denirmiş.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı ise 1700'lü yılların sonlarından itibaren defin yapılan Müslüman-Türk mezarlığıdır. Sarayın ileri gelenleri gömülüdür mezarlıkta... Aslında Kızıltoprak'a kadar devam eden Karacaahmet Mezarlığı'nın günümüze kalan uç kısmıdır. Günümüze kalan mezar taşları başlı başına bir cazibe merkezidir. Ancak mezarlığın bakımsızlığı ve içindeki evsel atıklarla kirlenmişliğini göz ardı etmemek gerek... Bu tarihi mezarlık da sahiplenme ve bakım beklemektedir.

Bugün sürdürülen Marmaray çalışmaları neticesinde Ayrılık Çeşmesi, yeniden vedalaşmaların mekânı olacak gibi...

İnşaatı devam etmekte olan Kadıköy-Kartal Raylı Taşıma Sistemi, E-5 güzergâhından gelerek Ayrılık Çeşmesi istasyonunda Marmaray ile birleşecek. Projesi tamamlanan ve ihale aşamasına gelen Ümraniye Raylı Sistemi ise yine bu istasyondan başlayacak. Ancak Ayrılık Çeşmesi istasyonundaki çalışmalar hızla devam ederken, Kadıköy-Kartal Raylı Taşıma Sistemi üzerinde bulunan Ayrılık Çeşmesi'nin taşınması gündemde... Söğütlüçeşme istasyonundan gelen yol, Yeldeğirmeni Mahallesi'nde kavis çizerek Ayrılık Çeşme istasyonuyla birleşir. Adını istasyona veren tarihi Ayrılık Çeşmesiyse tam bu hat üzerindedir. Bu kapsamda, Ayrılık Çeşmesi'nin yeri değiştirilirken, yine Ayrılık Çeşmesi Sokağı üzerindeki 18 evin yıkımı yapıldı. Çeşmenin hemen yanında bulunan ve sarayın ileri gelenlerinin defnedildiği Aynılık Çeşmesi Mezarlığı'nın da bir bölümünün yıkılması söz konusu...

Ayrılık Çeşme'nin yerinin değiştirilmesi tepkiyle karşılanıyor. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Anadolu 1. Bölge Temsilciliği Yönetim Kurulu Başkanı Arif Atılgan, İstanbul'un tarihî

kalıntılarla dolu 2 bin 700 senelik şehir olduğunu hatırlatarak şunları söylüyor:

"Bir şey yapılacaksa tarihi eserleri koruyarak yapılmalı. İstanbul'un tarihi değerinde kalmasını istiyoruz, yoksa 10 sene sonra tarihî yer kalmayacak. Marmaray Projesi kapsamında Ayrılık Çeşmesi'ni yerinden kaldırırsanız bir özelliği kalmıyor. Bu çeşmenin yanında geniş bir namazgâhı ve iki yalağı varmış. Ayrıca yanında sarayın ileri gelenlerin gömüldüğü mezarlık var. O mezarlığa, 1700'lü yılların sonlarına doğru gömülme işlemi yapılmış. Yine yanından geçen Ayrılık Çeşmesi Sokağı'nın da en az 100 yıllık bir geçmişi var. İstanbul'un en eski ve kendini korumuş nadir sokaklarından biridir. Çeşmenin yeri değişecek ve mezarlığın bir bölümü de sökülecek. Bunun yerine projede değişiklik yapıp, Marmaray hattını buradan geçirerek, tarihteki eski kimliğine göre dizaynı yapılabilirdi.

Tam da bu sırada, "Ayrılık Çeşmesi" denilen çeşmenin yaklaşık 400 yıl önceki kimliğine kavuşturulması amacıyla İstanbul 5 Numarali Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun aldığı karar gereğince bir kısmı toprak altında kalan çeşmenin orijinal hâlinin, parseldeki oturum alanının ve namazgâh kısmının olup olmadığının belirlenmesi ve restitüsyonunun (orijinal haline uygun proje) hazırlanması için İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde, kazı çalışmaları başlatıldı. Kazı çalışmaları bittiğinde, proje kapsamında çeşme aslına uygun olarak restore edilecekmiş.

İnşaatı devam etmekte olan Kadıköy-Kartal Raylı Taşıma Sistemi ile Marmaray'ın ve ihale aşamasına gelen Ümraniye Raylı Sistemi'nin birleşme noktası Nautilus önünde Ayrılık Çeşmesi adıyla bir istasyon yapılması planlanmakta... Gebze'den gelen Marmaray hattı, Söğütlüçeşme'den sonra İbrahimağa Köprüsü'nden önce Ayrılık Çeşmesi'nin hizasından geçerek AVM'nin önündeki istasyona ulaştırılmak isteniyor.

Bir dergide okumuş olmalıyım. Ayrılık Çeşmesi Sokağı üzerinde bulunan 18 evin yıkımından sonra bölgeyi gezme ihtiyacı duymuş muhabirler. Yanlarında uzman var mı yok mu anımsamıyorum. Yıkılan evlerin arasında iki binanın yıkılmadığını, içinde oturanların olduğunu fark etmişler şaşkınlıkla. Yıkımı nasıl engelledikleri sormuşlar. Oturanlar, "Aslında bu binalar resmi olarak yıkılmış görünüyor. Yetkililerle anlaştık. Ne zaman çıkın derlerse çıkacağımıza söz verdik" diye karşılık vermişler.

Basına yansıyan haberlere göre; bozulmadan kaldırılacak olan çeşme

ve çevresinde sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarında namazgâhın izlerine rastlandığı takdirde Ayrılık Çeşmesi'nin kaderi değişecek. Ayrılık Çeşmesi'nin kaderinin değişmesi, CR1 Marmaray Projesi ile işlevsiz hale geleceği söylenerek kentsel dönüşüme arsa olarak sunulmak istenen Haydarpaşa Garı'nın da kaderini etkileyecek.

1985 yılında planlanan Marmaray Projesi'nin "batı-doğu koridoru" olarak adlandırılan bölümünde, Üsküdar hattından gelen metro inşaatının Ayrılık Çeşmesi'nde Anadoluray ile birleşeceği artık aşikar... Anadoluray, Kadıköy-Kartal hattında hizmet verecek. Bu sayede İbrahimağa durağı, Anadoluray ile Marmaray'ın entegre noktası olacak. Hat, Ünalan, Göztepe, Yenisahra, Kozyatağı, Bostancı, Küçükyalı, Altay, Çeşme, Maltepe, Gülsuyu, Cevizli, Soğanlık ve Kartal güzergâhında devam edecek.

17 Aralık 2006 tarihli Gazete Kadıköy'de imzasız bir haber dikkat çekici:

"Ayrılık Çeşmesi Sokağı'nda, Büyükşehir Belediyesi tarafından istimlak edilen evlerdeyse hüzün var. Çocukluk ve gençlik çağlarının anılarını bırakıp gitmeye hazırlanan sokak sakinleri, 130 ile 220 bin YTL arasında değer biçilen evlerinin paralarını almalarına rağmen, 'Evlerimiz değerinin altında alındı.' gerekçesiyle şimdi mahkemeye gitmeye hazırlanıyor. Mülk sahipleri evlerinin boşaltılması yolunda henüz kendilerine bir tebligat yapılmadığını belirtirken, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yetkilileriyse tebligatın postaya verildiğini söylüyor. Belediye, sokak sakinlerinin süreç içinde evleri kendiliğinden boşaltmalarını bekliyor, herhangi bir müdahale düşünmüyor."

Ayrılık Çeşmesi Sokağı ya da Paris Mahallesi

Ayrılık Çeşmesi'nin yanından sağa kıvrıldığınızda, sokak kendi kendine sola kıvrılır. Dümdüz bir sokak... Haritada bir noktadan bağımsızca alınmış bir sokak... Sol tarafı, mezarlığın arka duvarı... Sarmaşıklarla örülü... Küçücük bir kaldırım eşlik ediyor duvara. Sağ tarafıysa iki katlı, cumbalı eski İstanbul evleri... Evlerin arka pencereleri tren yoluna bakmakta...

Evlerin önüne sandalye atmak âdetten... Kuş civiltıları arasında çay yudumlamak, tavuk budu kemiren kedi mırıltılarına kulak kabartmak da keza öyle...

Marshall Boya'nın, başlattığı "Renk Hareketleri Projesi" kapsamında

tarihi sokaktaki 44 evin dış yüzeyleri bilabedel boyanıyor.

11 Temmuz 2010 tarihli Zaman gazetesinde, Esra Keskin imzalı haberde, semt sakinleri şöyle betimleniyor:

"Adını 1600 yılında IV. Murad'ın yaptırdığı Ayrılık Çeşmesi'nden alan sokakta, dikkatimizi ilk çeken Mehmet amcanın sıcak tebessümü oluyor. Bakmayın tebessüm ettiğine, öyle zorluyor ki bizi, bütün sorularımıza üstü kapalı cevaplar veriyor. Önünde durduğu evi işaret ederek, 'Bu ev senin mi amca?' diye başlıyoruz söze. 'Hangi evin benim olduğunun ne önemi var, benim sadık yârim kara topraktır. Bilirsin, öyle der Veysel' diyor. 'Nerelisin peki?" sorusuna, 'Şimdilik buradayız kızım, nereye gideceğimiz belli mi ki?' cevabını veriyor. 'Bari kaç yaşında olduğunu söyle amca' diye sitem edince, 'Aslında yaşımı kimseye söylemem, hadi seni sevdim, söyleyeyim ama tahmin etmeye çalış önce' diyerek yine işi yokuşa sürüyor. Neyse ki Mehmet amcanın evinin hangisi olduğunu da, nereli olduğunu da, yaşını da öğreniyoruz. 74 yaşında olan Mehmet amca, aslen Bingöllüymüş. 27 yıldır Ayrılık Çeşme Sokağı'nda oturuyormuş. Boya için astar atılan turuncu evde oğullarıyla beraber yaşıyormuş. Sokaktaki evlerin boyanmasının mahalleye canlılık getireceğini düşünüyor, ancak evin hangi renge boyanacağına eşinin karar verecek olmasına da sitem ediyor: 'Hanım evin reisi, o ne derse o olur. Bize bırakmıyorlar ki ne renk olacağını düşünelim. İyi olacak inşallah.'

Biraz ilerleyince tek başına oturan Müşerref teyzenin yanındaki boş sandalye gözümüze ilişiyor. Hemen izin isteyip oturuyor, yan komşu Yaşar Hanım'ın getirdiği sıcak çay eşliğinde sohbet ediyoruz. Müşerref Gönen, sokağın demirbaşlarından. O da evinin renk seçiminin kendine bırakılmaması konusunda Mehmet amca gibi sitemkâr... 'Evin hangi renk olacağına kızım karar verecek. Bana kimse bir şey sormuyor artık. Bize nasıl olduğunu görmekle yetinmek kalıyor evladım' diyor.

Müşerref teyze Ayrılık Çeşmesi Sokağı'na geldiği tarihi tam hatırlamasa da nasıl getirildiğini az çok anımsıyor. Çankırı'dan İstanbul'a taşındıkları sırada ayakkabıları çalınınca, dedesi, Müşerref Hanım'ı kucağında taşıyarak getirmiş bu sokağa. O günleri hayal meyal hatırladığını söylüyor. Evlenince ayrılmak zorunda kaldığı sokağına eşini kaybedince geri dönmüş. Şimdi kızıyla yaşıyor eski evinde. Gözleri dolarak anlattığı o yılları, Müşerref teyzenin cümleleriyle aktaralım: 'Çocukluğum bu sokakta geçti. Ama sonra evlendim Ayvalık'a yerleştim. Çok severdik eşimle birbirimizi. Severek evlenmiştik biz. Ama çok erken veda etti bana. Daha 38 yaşındaydı. Allah nasip etmedi beraber olmayı. Sonra yine bu sokağa geldim,

1958 yılıydı. Nasıl derler, tilkinin dönüp dolaşacağı yer kürkçü dükkânıymış."

Ayrılık Çeşmesi Sokağı, konum itibariyle ilginç bir sokaktır. Yanında yöresinde başka bir sokak yoktur. Onu dikine kesen ya da ona paralel uzanan başka bir sokak yoktur. Tek başınadır. Eskiden Paris Mahallesi olarak bilinirmiş.

Vaktiyle Kadıköy'de renkli görüntülerin oluşmasına sebep olan bu mahallenin tarihçesini Dr. Müfid Ekdal'dan okuyalım:

"İstanbul'u işgal etmiş, İngiliz, Fransız, İtalyan askerlerinin bir kısmi da Kadıköy'ün değişik yörelerine yerleşmiştir. Yabancı askerler zaman zaman taşkınlıklar yapıyor, bu arada Türk kadınlarını da rahatsız ediyorlardı. Halk arasında başlayan huzursuzluğu gidermek için askerlerin ihtiyaçlarını karşılamak bakımından Galata'dan getirilen kadınlar İbrahimağa Mahallesi'nde Ayrılık Çeşmesi'nin arkasına düşen sokaktaki evlere yerleştirilmiş, sokağa da 'Paris Mahallesi' adı verilmiştir. 400 metre uzunluğundaki sokakta, birbirine bitişik iki katlı ahşap evlerin önünde boydan boya uzanan bir mezarlık, arka tarafında da tren yolu vardı. Yolun başında ve sonunda işgal kuvvetlerinin inzibat neferleri nöbet tutar, ufak tefek olayların dışında fazla bir rahatsızlık görülmezdi. Kadıköy'deki İngiliz, Fransız, İtalyan askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan Paris Mahallesi'ne yerli erkeklerin gittiği de görülürdü. Doğruluğu çok şüphe götüren rivayete göre, İngilizler Galata'daki evlerin hepsini Kadıköy'de toplamak istemiş ve ilk numunesini Paris Mahallesi'nde kurmuştu. Gerçekten böyle bir karar var mıydı? Bu hiçbir zaman anlaşılmamış, fakat dedikodusu halk arasında duyulmuştu."

Paris Mahallesi, aslında tam da Ayrılık Çeşmesi Sokağı değil; aynı hizada, caddenin karşı tarafında, bugün olmayan gecekonduların olduğu yer... Ama işte bazen insanın hayal gücü nelere muktedir, onu görmek de güzel!

1993 yılında Alman sanatçı Ernst Hesse, Marmara Üniversitesi'nde bir atölye çalışması yapmış. Öğrencilerden, Ayrılık Çeşmesi Sokağı'nda mekâna özgü işler üretmelerini istemiş. İşler daha sonra sokakta sergilenmiş. Tabii bu da pek çok genç sanatçı için önemli ve dönüştürücü bir deneyim olmuş.

Hicran Göze, Kadıköylü Yıllarım adlı hatıra kitabında Paris Mahallesi'ne ilişkin detaylar verir:

"İbrahimağa Mahallesi'nden Acıbadem'e uzanan yolda tren köprüsünün karşı tarafındaki Paris Mahallesi denilen yerde işgal yıllarında İngilizler'in, Galata'dan getirdiği hayat kadınlarının evleri varmış. Mahallenin burnunun dibinde birdenbire bitmiş bu yer, delikanlı oğlu bakımından da onu çok huzursuz etmiş. Bir de sık sık 'Erkek kızdan beterdir' derdi de ben anlamazdım. Demek o devirde bugünkü gibi aşikâr halde olmasa da sapık ilişkiler varmış. Anneanneciğim ya şimdi yaşasaydı!"

Hatıralar Mahallesi ya da Misak-ı Milli

Kadıköy denince akla ne gelir? Altıyol, Bahariye, Moda... Belki Yoğurtçu Parkı... Muhakkak Haydarpaşa Garı... Ama bir sokak, hele hele 'vitrin'de olmayan bir sokak hiç gelmez değil mi?

Girişinde Doyuran Büfe'nin olduğu bu sokak, Kadıköy'ün en renkli, en heyecan (Korkuyla huzur kol koladır.) verici sokaklarından biridir. Yerli yabancı hayat kadınlarının konakladığı otel müsveddeleri buradadır. Domino taşları gibi sıralanmış pavyonlar... Bira köpükleri sokağa taşan barlar... Eter koklayan çocuklar... Dadaş Pilav... Eysan Otel... Göğsünden kıllar fışkıran, omzu ceketli delikanlılar... Metruk ve ahşap İstanbul evleri... Gecenin artıklarını temizleyen martılar... Sarhoş koynunda uyuyan sokak köpekleri... Aranan ve kaçılan pek çok şey buradadır.

Sabahları yamuk kaldırımları adımlayan işçiler, öğrenciler dökülür yokuştan aşağıya... Kimi Eminönü iskelesinin yolunu tutar, kimi Beşiktaş... Kimi gözünü Murat Muhallebicisi'nde açar, kimi Saray...

Aslında kısa sayılabilecek bir sokaktır. Aşağıda Rıhtım, yukarıdaysa Yavuztürk keser önünü. Tayyareci Sami iki defa yandan delip geçer. İkinci hamleyi Nüzhet Efendi, üçüncüyü Nakil, dördüncüyü Talimhane Sokak yapar.

Akşamları yolu buraya düşenlerin aklından ilk geçen cümle şu olur: Biraz sonra hır çıkar!

Böyle bir potansiyeli vardır sokağın. Olmaz mı? Bunca meyhane, bar, pavyon... Bunca küçük otelimsiler... Bunca eterli çocuk, bunca hirbo boşuna mı buradadır. Ne ki tuhaf bir şekilde geçinip gider herkes birbiriyle. Hir gür anlamında vaatlerinin çoğunu yerine getirmeyen bir yerdir burası. Bir "aile sıcaklığı"na özlem duyan, evden kaçmaya niyetli umumi tuvalet bekçisi gibidir. Gidemeyeceğini bilir, ama mülayim olmak da işine gelmez.

Kadıköylü Laz Ali

Has Otomotiv Yatırım ve Pazarlama A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi Latif

Karaali, sanal ortamda yayımladığı anılarında, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Yaşar Büyükanıt'ın Yunanistan'ı ziyaretini bahane bilip, sözü Lazarov'a getiriyor. 1945'te Kadıköy, Moda'da doğmuş Lazarov'a...

Lazarov koyu Fenerbahçeli... Yeldeğirmeni'nde okuyor. Yedi yaşında babasını kaybediyor. İzci olmakmış tüm hevesi. O zamanlar anlamamış pek, kendisini niçin izci yapmadıklarını. Sebebi Rum olmasıymış. Istırap dolu günleri virgülüne dokunmadan aktarıyorum:

"1955'lerde 6-7 Eylül Olayları'nı anlatmak istiyorum. Kadıköy'de Misak-ı Milli Sokağı'nda üç katlı ahşap bir evde oturuyorduk. İki katı bize aitti. Üst katımızda da Vagon Lee Cook'da çalışan Giritli bir Türk oturuyordu. Biz o mahalleye yeni taşınmıştık.

Babamız henüz ölmüştü. Ben 10 yaşındaydım, kardeşimse 3 yaşındaydı. Annem güzel, alımlı bir kadındı.

6-7 Eylül Olayları'nın başladığı gün... Bizim evin önünde çapulcular toplanmıştı.

'Madamı dışarı çıkarın' diye bağırışıyorlardı. Şaşkın gözlerle etrafa bakınıyorduk. Yardımımıza üst katta oturan Türk komşumuz koştu. Giritli beyefendi bizi sevdiği için Vagon Lee Cook üniformasıyla aşağıya indi. Onları kovdu.

Akşam hava biraz karanlık...

Çapulcular onu subay zannedip teker teker kapının önünü terk ettiler. Bir daha da rahatsız etmediler. Onun sayesinde bize bir şey olmadı. Evimizde hasar olmadı. Onun sayesinde kazâsız-belâsız kurtulmuştuk olaylardan. O olmasaydı, muhakkak bir şeyler olacaktı.

Mahallede Türk çocuklarıyla arkadaşlık yapıyordum. Bana o günlerde 'Lazaros' değil de 'Lazali' diyorlardı. Aslında ismimi değiştirmeleri hiç de hoşuma gitmiyordu, kötüydü ama...

Olaylar başladığı zaman 'Akşam sizi öldürmeye gelecekler' diye haber veriyorlardı. Çocuk aklıyla korkuyorduk. 'Nereden öğrendin' diye sorunca 'Babam evde söyledi' diyorlardı.

O günlerde, Yunan tebaalarını kovuyorlardı. İnsanlar korkudan bir bir gidiyorlardı. Ailesi Türk tebaası olanlar bile gidiyorlardı. Öyle zorluklar geçirdik ki...

O dönemlerde Rumlarda, 'Yunanistan'a gitme akını' başlamıştı. Askere gitmeme de on gün vardı. Türk arkadaşlarım 'Sen buradan git. Şubeye git, sana izin versinler' diyorlardı.

Şubeye gittim, yurt dışına çıkmam için bana izin verdiler. O zamanlar böyle bir şey olmuyordu ama, bana izin verdiler. Para da yoktu o zaman bende. Yurt dışına çıkmak için 100 lira lazımdı. Bana bir tanıdık 100 lirayı ödünç verdi.

Bana borç veren Türk, otobüsle sınırı geçince 100 lirayı geri vermem için beni tembihlemişti.

Ben de sınırı geçince otobüs şoförüne 100 lirayı geri verdim. Beni beş parasız Yunanistan'a yolladılar. Kardeşimle beraber gittik. Annemiz burada kaldı. Biz giderken, hüngür hüngür ağlıyordu."

Misak-ı Milli Sokağı'nda, üç katlı ahşap bir evde oturan Lazaros'un hikâyesi... Her hakikat kadar derin ve yaralayıcı...

Senin Esen Rüzgâr, Yağan Karını Sevdim

Vaktiyle Ziya Osman Saba, bu sokakta yaşamış. Hicran Göze, anilarında Saba'nın efendiliğiyle sokağın uyum içinde olduğundan söz eder. Aile sıcaklığını özleyen bir tuvalet bekçisi ve efendilik... İlginç bir gelişme, dönüşme olsa gerek!

Ziya Osman Saba, yaşadığı sokağa borcunu şiirle ödemiş. Gerçi ömrü İstanbul'a borç ödemekle geçmiş, dense yeridir. Hem düz yazılarında, bilhassa Değişen İstanbul'da, şiirlerinde sürekli İstanbul'un semtlerini, bir annenin çocuğuna okuduğu uyku öncesi masalları, ninnileri gibi sevecenlikle, aşkla anlatmıştır.

Bir şeyi kendine ilişkin "şey"lerle anlamaya çalışmadan, bağımsız biricik bir şeymişçesine yüceltip, bağlamlarından kopartarak düşünmek, hayata dair şeyleri hap hap yutmak isteyenler için bulunmaz bir nimettir. Bir şiirden hareketle bir şairi tanıma, hele hele anlama çabası da bundan öte bir şey olmasa gerek. Ele alınan şiir, şairin hayatı boyunca sürdüğü izlekleri, işlediği temaları, dilsel/sessel nitelikleri, biçimsel/kurgusal yapıları muhafaza etse dahi... Başka bir deyişle, o şiir, şairi 'şair' mertebesine yükselten, onu benzerlerinden ayıran tüm estetik malzemeye sahipse de, bilinmelidir ki, o şiire dair her ne söylenirse söylensin, daima eksiktir...

Kabul; Ziya Osman Saba şiiri, İkinci Yeni'ye yahut 80 Kuşağı'na göre daha açık bir şiirdir. Şiir terbiyesine sahip her okur, şiirin altında ezilmeden, düzeltiyorum, özel bir okuma pratiğine ihtiyaç duymaksızın, tasvir [ifade] edileni yahut yaratılmak istenileni [adı her neyse], şu ya da bu şekilde kavrayabilir. İmge, kurgu, ses... Her şey, çoğu kere bildiktir. Sık sık ziyaret ettiği pek muhterem bir dostunun evinde gibi hissedebilir kendini okur. Ve bu ona tuhaf bir huzur verir. Işıklar kapansa dahi, üç aşağı beş yukarı, neyin nerede olduğunu ve o şeyin ne işe yaradığını içgüdüleriyle bulabilir çünkü.

Ve belki de bundan ötürü, böylesi okurlar şiiri sadece anlarlar, şiir onlara anlam dışında bir şey vermez... Bundan ötürüdür ki, içe dönük bir şairdir Ziya Osman Saba. Şiirleri; aile sevgisi, kadere boyun eğiş, kulluk, küçük mutluluklarla yetinme, yoksulluk karşısında duyulan utanç ve merhametten mürekkeptir.

Burada şunu sormak gerek: Bir şiirin bu sıfatları taşıması ona ne katar? Hadi, biraz daha ileri gidelim: Söz konusu niteliklerini eksilttiğinizde, şiir, şiirliğinden ne kaybeder?

O halde şunu demek mümkün: Her şey [burada şiir], yalnız kendini değil, kendine ilişkin şeyleri kavradıkça olgunlaşır - kendi dahil! İyisi mi sözü Ziya Osman Saba'ya verelim. Dahası, şiiri üzerine düşünürken tasnif edilen "aile sevgisi" "kadere boyun eğiş" ve "küçük mutluluk'tan hareketle Misak-ı Milli Sokağı şiirini okuyalım:

Ah, şimdi hatıralar mahallesinde
Misakimilli sokak No.37
Orası bütün evler, bütün ömür içinde,
Mesut olduğumuz evdi.

Talihin bir gün karşımıza çıkardığı.
Elele döşediğimiz bir çift küçük odası.
Ne diyeyim bilmem ki:
Gönül sarayı, aşk yuvası...
Akşamlar iner "kaymak yoğurt"çularla
Kaldırımlar benim için gölgelenirdi.
Saatler ilerler bozacılarla,
Derken bir komşu seslenirdi.

Pencerelerimizden biri komşu arsaya bakar,
Ötekinin önünde bir havagazı feneri;
Rüzgarla açılıp kapanırdı ışığı,
Geceleri...

O geceler, doğan günler orada,
Kaderlerin en güzelini ördü.
Misakimilli sokağı No.37,
Çocuğum orada dünyayı gördü.

Misakimilli sokağı! Senin
Esen rüzgar, yağan karını sevdim.
Camın önüne her oturuşta seyrettiğim,
Arnavut kaldırımlarını sevdim.

Bir çocukluk oyunu mu oynadık orada?
Sen gelin olmuştun, ben güvey.

Sen öyle güzel; ben daha genç,
Yepyeni, taptazeydi her şey.

Ne zaman o sokağa yolum düşse şimdi,
Ayaklarım geri geri gider.
Evler cansızdır elbet, insanlar vefasız,
Komşumuz başkalarına komşuluk eder.

Yabancı perdeler aşılmış penceresi,
Bir vakitler içinde çocuğumun oturduğu.
Yeni kiracılar evlatsız besbelli
Şimdi birkaç saksının durduğu.

Söz birliği etmiş şimdi saksılar, perdeler,
Elektrik lambasıyla değiştirilen fener.
O sokağa ne zaman yolum düşse, bir ses:
Günler geçti, geçti, geçti... der.

İtalyan ya da Valpreda Apartmanı

Yeldeğirmeni Yeldeğirmeni denilen yer, aslında bir avuçluk yer... Tepelik bir alan... Kuzeyinde Haydarpaşa Çayırı, güneyinde Halitağa Caddesi, doğusunda Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı, batısında Marmara...

1950'li yıllara kadar fırıncısı, şekercisi, helvacısı Türk; bakkalı, meyhanecisi, kırtasiyecisi Rum; manavi, eczacısı, seyyar balıkçısı Musevi; tütüncüsü, çaycısı İranlı; ciğercisi Arnavut; sütçüsü Bulgar; kahvecisi Acem olan Yeldeğirmeni'nin esnafı hâlâ bol... Hâlâ Kürt'ü, Türk'ü, Trakyalısı, Laz'ı bir arada, iç içe yaşar.

Semt adını 1774-1789 arasında Sultan I.Abdülhamid'in burada yaptırmış olduğu yel değirmenlerinden almış. Ama geçmişi Jeolojik Çağ'a kadar uzanıyor. Bugün sit alanı... Koruma altında... Ancak vaktiyle yapılan kimi kazılarda toprakta denizkabuğu kalıntıları bulunmuş. Demek ki, deniz buralara kadar sokulmuş yıllar yıllar önce. Sonra çekilmiş şimdiki yerine.

Izgara plana tipik örneklerden biri olan bu semte, 1800'lerin ikinci yarısında, özellikle 1872 Kuzguncuk Dağhamamı yangını sonrasında, Yahudilerin Yeldeğirmeni'ne gelmesiyle semtin çehresi değişmiş (1898 tarihli sinagog bunun kanıtı olsa gerek). Yahudiler, denize bakan yamaçlarda, gösterişli apartmanlar yapmışlar. Taş ve kâgir binaların çoğu, Haydarpaşa Garı'nın yapımı esnasında çalışanlar tarafından kullanılmış. 300'e yakın tescilli bina bulunmakta... Sanırım buraya İstanbul'un ilk apartman semti dense yeri... İsimleri değişse de Kehribardji (Levi Kehribarcı, 1909), Menase, Celal Muhtar (Bölgedeki tek Türk apartmanıdır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin, yani Kızılay'ın ilk başkanı Doktor Celal Bey adına yapılmıştır), Demirciyan, Sünget, Süreya Demirciyan (bugünkü adı Tevfik Tura) ve Valpreda (İtalyan) aparmanlan İstanbul'un konut olarak yapılan ilk apartmanlarından...

Hayli hatırı sayılır sakinleri olmuş bu apartmanların... Özellikle Taşlı Bayır Sokağı'nda... Nâzım Hikmet'in dedesi Hikmet Paşa... Şair Tahsin Nahit, Mario Levi, Demet Akbağ, Settar Tanrıöğen, Ahmet Gülhan vs.

Ladikli Ahmet Ağa Çeşmesi'nin arkasındaki İskele Sokak'ta bulunan 2 katlı ahşap yapı, vaktiyle Ahmet Haşim'in eviymiş. Mehmet

Güleryüz'ün de bir süre yaşadığı bu ev, bugün metruk bir halde...

Kadıköy'ün ilk PTT binası Aziziye (şimdiki adıyla da İzzettin) Sokak'ta bulunuyor. 1845 yılında III. Abdülmecid'in emriyle kurulmuş. Hint mimari tarzındaki Aziziye Hamamı'nda zamanında Yahudi kadınları cuma akşamları Tevilla denilen dini gelenek için bu hamamı kapatırlarmış.

Küçük bir not: Elektrik Yeldeğirmeni'ne 1928'de gelmiş.

Yeldeğirmeni'nde, Kuzguncuk yangınından sonra kalabalıklaşan Yahudiler, ibadet için sinagog yapmak üzere Uzunhafız Sokağı ve İzzettin Sokağı arasında kalan bitişik iki arsayı satın almış. Fakat burada yaşayan Rumlar ve Ermeniler, bu karara karşı çıkarak, Yahudileri engellemek istemişler.

Sinagog yapılmasını istemeyen Rumlar ve Ermeniler ile Yahudiler arasında kanlı kavgalar olmuş. O sırada II. Abdülhamid'in göz doktoru olan Yahudi Elias Kohen Paşa, hemen padişaha haber vermiş. Selimiye Kışlası'ndan asker gönderip, kavgaların durdurulmasını sağlayan padişahın fermanıyla sinagog yapılmasına izin verilmiş. 1899 tarihinde resmi olarak açılan sinagogun adı "Hemdat İsrael Sinagogu" olmuş. Hemdat kelimesi İbranice het-mem-dale-tav sessiz harflerinden meydana gelmekte ve bu sessiz harfler Hâmid'i oluşturmaktadır. Dolayısıyla sinagog, inşasına izin vermiş olan padişahın ismini almış ve bu şekilde kendisine teşekkür edilmiş. Mabedin içinde çeşitli süslemeler ve ortasında gösterişli bir avize mevcut... Bu avizenin bir eşi Dolmabahçe Sarayı'nda bulunuyor.

Üç farklı din... Üç farklı kültür... Sinagog, kilise ve camii... Kimseyi şaşırtmıyor tabii...

Lakin yine de tıpkı sinagog gibi ilginç bir hikâyesi olmasına engel değil. Arif Atılgan anlatıyor: “Osmanlı Bahriye Nazırı Rasim Paşa'nın kendisini çok seven eşi İkbal Hanım, 1905 yılında Yeldeğirmeni'ndeki harap mescidi yeniden yaptırarak, kocasının adını yaşatmak istemiş. Rasim Paşa; adını taşıyan kiremitli çatısı, binayla oranlı minaresiyle şirin bir yapı olan camiyi ve camiden dolayı adı verilen mahalleyi yaşarken görmemiştir. Ama adı, eşinin arzu ettiği gibi yaşamakta ve kendisinden hâlâ bahsedilmektedir. 1928 tarihli Ayios Yeorgios Rum Ortodoks Kilisesi, Karakolhane Caddesi'ndedir. Bahçesinde 15 metre yükseklikte demir ayaklar üzerinde bulunan kuledeki çanı, zamanın ünlü çan ustası Samatyalı Zilciyan Usta yapmıştır. İbadete açık olan kilisenin, mozaik tekniğiyle yapılmış olan iç duvar süslemeleri çok

güzeldir."

Melisa Gürpınar, Çamlıca'dan Yeldeğirmeni'ne Rüzgârın Peşinde adlı kitabında bakın neler yazmış:

"Yeldeğirmeni, kendisine geri dönülmeyi hak eden bir semttir. Ne kadar değişse, sosyal dokusunu yitirse de sokakları, yaygın mimari anlayışı iyi kötü korunmaktadır. Belki de bütünüyle teslim olmamıştır yapsatçılara. (...) Yeldeğirmeni, kuruluş mimarisinin ana hatlarını korumaktadır. Bu semte kaç yıl sonra gelirseniz gelin, tanırsınız onu. Aradığınız evi belki tam olarak bulamayabilirsiniz ama sokağını mutlaka bulursunuz. Yüzyıl içinde sokakların adları da konumları da fazla değişmemiştir. (...) Rihtim, dünyanın her yerinde bir veda mahalidir bence. Yeldeğirmeni'nde yaşamış nice insan, Rıhtım'dan geçerek bir daha dönmemecesine uçmuştur uzaklara belki."

Haydarpaşa Garı için Kadıköy'e gelen mühendislerin kendi çocuklanı için yaptırdığı Alman Okulu, daha sonra Osmangazi İlkokulu adını almış. Hâlâ aynı adla eğitimine devam ediyor. Fransız din adamı Emmanuel d'Alzon'un kurduğu Saint Euphemie Fransız Kız Ortaokulu ise uzun yıllar Kemal Atatürk Ortaokulu olarak hizmet vermiş. Moda'daki Saint Joseph Koleji'nin ilkokul kısmı olarak inşa edilen Saint Louis İlkokulu da dört katlı, oldukça gösterişli bir bina... Bu okulların hepsi 1935 yılında Türk okulu oldu. Yeldeğirmeni'nde baştan beri Türk okulu olarak yapılmış tek bir okul vardır; o da Mustafa Kemal'in emriyle yapılan ve uzun yıllar 35. İlkokul adıyla eğitim veren Gazi

Mustafa Kemal Paşa İlkokulu'dur. Okul binası çok iyi korunmuş, okulun ilk zamanlarından kalma piyano ve beslenme malzemeleri titizlikle saklanmış. Barış Manço, Duygu Asena, Ajda Pekkan başta olmak üzere pek çok ünlü isim bu okuldan mezun olmuş.

Yeldeğirmeni'nin en yüksek ve en eski binası Aydın Apartmanı.... Apartmanın girişinde yapım tarihi 1909 olarak belirtilmiş. Yığma bina raylı sistemle inşa edilmiş. Apartmanın altından Haydarpaşa'ya kadar bir tünelin uzandığı rivayet edilir. Aslı astanı varsa, muhtemelen askeri sebeplerle yapılmıştır. Önce Alman mühendisler, ardından TCDD sahiplenmiş apartmanı. Derken ismini bilemediğimiz iki kardeş satın almış.

Burada başlarda İtalyan ustalar oturduğu için İtalyan Apartmanı denmiş.

Show Tv'nin sevilen dizilerinden Melekler Korusun burada çekilmiş.

Doğru mudur bilmiyorum. Mimarlar, bu binaların 100 yıldır ayakta kalmasının sebeplerinden birinin, koruma altına alınmaları. Diğerininse, çok katlı binaların kat karşılığı değişiminin müteahhitler için cazip olmamasıdır, diyorlar.

Başka Başka Haydarpaşalar

Haydarpaşa, elbette gar ve onun etrafını dolanan liman, Protokol Camisi, Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Balık Kurumu ve lisesinden ibaret değil. Evet, çayırdan ötürü merkez burada... Genişleme buradan olmuş. Ama şu ya da bu şekilde başka mahallelere, başka semtlere de sıçramış.

Sonra semt içinde gözükmeyip de Haydarpaşa ismiyle anılan binalar, kuruluşlar vs. de var.

Bundandır ki, kitap boyunca coğrafi sınırları pek gözetmedim. Haydarpaşa'nın çağrışımlarını takip ettim sadece...

Haydarpaşa Hastanesi deniyor. Haydarpaşa Numune Hastanesi deniyor. Haydarpaşa Askeri Hastanesi deniyor. Haydarpaşa Tatbikat Hastanesi deniyor. Aynı gibi... Değil mi? Halbuki biri Eğitim ve Araştırma Hastanesi, diğeri GATA (yani Gülhane Askeri Tıp Akademisi)... Mekân olarak da farklı: Mesela birinin ilçesi Üsküdar...

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, başka bir deyişle Askeri Tıbbiye binasının yapımına 1894'te başlanmış. Bunu okulun hastanesi olarak kullanılmak üzere inşa edilen 5 pavyon takip etmiş (1901). Yapımdan Rieder Paşa sorumluymuş. Biraz açalım: Prof. Dr. Robert Rieder Paşa... 1898 yılında Gülhane Askeri Uygulama Okulu'nu kurmak üzere Bonn Üniversitesi'nden Türkiye'ye gelen cerrah paşa...

Yapının mimanı Raimondo D'Aronco. 1893-1909 arasında Osmanlı için pek çok işe imza atan İtalyan bir mimar... 20. yüzyıl İstanbul'una damgasını vurduğu söyleniyor. Bu hastane de onlardan biri...

Hastanenin arka tarafına 1902'de bir amfi yaptırılmış ve adına Cemil Paşa Amfisi denmiş, ameliyathane olarak kullanılmış.

Askeri ve sivil tibbiyeler birleştirilerek 1909'da Tıp Fakültesi kurulmuş. Ve bu fakülte 1933'te Avrupa Yakası'na taşınmış. Bunun üzerine ana bina Milli Eğitim Bakanlığı'na, hastane olarak kullanılan pavyonlar da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bırakılmış.

Bizde her şey deneme yanılma yoluyla yürütülür. Fakülte taşınmasına taşınmış ya... Koca Anadolu Yakası'nda tek bir hastane kalmış: Zeynep Kamil... Bakmışlar tek hastane beklentileri karşılamaya yetmiyor, yeni bir hastanenin açılması kararlaştırılmış. Bunun için Haydarpaşa Lisesi yapılan ana bina dışındaki pavyonlar uygun bulunmuş. Pavyonlar esaslı bir onarım ve tadilata alınmış. Yeniden yapılan mutfak ve çamaşırhane bir koridorla, üçüncü pavyonun zemin katına bağlanmış. Caddeye bakan birinci pavyon da poliklinik haline getirilmiş. Servisler pavyon binalarına yerleştirilince bu kez ambar, depo ve hademe koğuşuna yer kalmamış. Bunun üzerine birinci pavyonun arka kısmına tek katlı bir bina yapılmış. Yollar ve bahçe düzenlenmiş. Hastanenin etrafı duvarlarla çevrilerek su deposu ve garaj eklenmiş. 225 yataklı hastane, 1 Şubat 1936'da Haydarpaşa Numune Hastanesi adiyla faaliyete geçmiş.

Açılışından bir süre sonra yapılan yeni pavyona karantina servisi yerleştirilmiş. 1958'de anatomi, patoloji laboratuarı ve ambar için tek katlı ilave bir bina inşa edilmiş, 1967'de bir kat ilave edilerek hemşire yatakhanesi yapılmış. 1 Nisan 1946'da hastanede Hemşire ve Laborant Okulu açılmış. 1954'te adı Ebe-Hemşire-Laborant Okulu'na dönüştürülmüş ve öğrenci sayısı çok arttığı için 1961'de Zeynep Kamil Hastanesi'ne nakledilmiş.

Zamanla yapılan ek binalarla hastanenin yatak sayısı 350'ye çıkmış. Verem pavyonunun yapımıyla 500'ü, Dr. Faruk Ayanoğlu (reanimasyon) ve 50. Yıl pavyonlarının yapımıyla bu sayı 800'ü bulmuş.

Bugün, Sağlık Bakanlığı'na bağlı, tam teşekküllü bir eğitim hastanesi olarak faaliyetini sürdürmekte...

Adını bulunduğu semtten almış olan Haydarpaşa Asker Hastanesi ise Üsküdar'da, Karacaahmet-Selimiye-Kadıköy'ün Yeldeğirmeni kesimi arasında, Seydiahmet ve Kavak derelerinin ortasında, bir yandan İbrahimağa Çayırı'na, öte yandan Kavak Kasrı ve Marmara Denizi'ne bakan hafif meyilli, ağaçlıklı, geniş bir arazi üzerindedir. Sultan Abdülmecid'in hassa askeri için Selimiye Kışlası civarında bir hastane yapılması hakkında verdiği irade üzerine süvari mirlivalığından emekli Hacı Hüseyin Paşa'nın yönetiminde 1260/1844 tarihinde yapımına başlanmış, 1845 yılında, yani bir yıllık bir çalışma sonrasında, tamamlanarak 1846 yılında hasta kabul etmiş. Bevliye Şubesi, askeri hastaneler içerisinde ilk defa umumi cerrahiden ayrılarak ayrı bir şube halinde burada, 1862 senesinde Dr. Nafilyan Paşa tarafından açılmış. 1863 yılında hastane, birkaç yüz dönüm

genişletilmiş.

Haydarpaşa Hastanesi'nin ilk göz mütehassısı Paris'te ihtisas yapmış olan Doktor Binbaşı Bahattin Bey'dir. Bu tayinle beraber 1871 yılında ilk göz servisi de açılmış. 1883 yılında Operatör Kolağası Tevfik Vacit Bey o zamanlar için önemli bir ameliye sayılan sünnet için özel bir alet yapmış, bu başarısından dolayı Mecidiye Nişanı almış.

Hastanede röntgen servisi 1907 yılında Paris'te ihtisas yapan doktor Hasan Şükrü Bey tarafından faaliyete geçirilmiş. Röntgen cihazı özel bir motordan elde edilen elektrikle çalıştırılmış.

Hastane onarım nedeniyle 1933 yılı sonunda Selimiye Kışlası'na nakledilmiştir. Kaloriferleri ve bir kısım hizmet tesisleri tamamlanmış bulunan hastane 1 Nisan 1940 tarihinde yeniden hizmete açılmış.

İkinci Dünya Savaşı seferberliğinde İstanbul'dan Trakya'ya geçen ordu birlikleri ve personelinin sıhhi transit süzgeci olmuş. Kore Savaşlarında yaralanarak uzun tedaviye ve istirahata muhtaç gaziler deniz hastanesinden Haydarpaşa'ya sevk edilmiş. Zaman içinde gelişen hastane 1 Ekim 1985 tarihinden itibaren "Gülhane Askeri Tıp Akademisi Haydarpaşa Eğitim Hastanesi" adını alarak yeni akademik yapısına kavuşmuş.

Bugün kadın doğum (erkekler doğurmadığına göre niçin böyle anılır ki) pek çok branşı vardır GATA'nın. Ama basında daha çok 'askeri' mevzularla gündeme gelir. Mesela en son ıslak imza davası kapsamında yargılanmasına devam edilen ve Silivri Cezaevi'nde tutuklu bulunan Albay Dursun Çiçek... Ama bir adım ileri gidenleri de var. Vakit gazetesinin yaptığı gibi... İdeoloji, vicdanın yumuşak karnından çıkıp da iki tarafı keskin bir kılıca, taraflı bir giyotine dönünce, ortalığı kan götürüyor. Kışlalı cinayeti örneğinde olduğu gibi... Cumhuriyet baskınında olduğu gibi... Yargıtay cinayetinde olduğu gibi... Bakın ne iddia ediyor Vakit: GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi'nde son iki yıldan beri mason olmayan kişiler öğretim üyesi olamıyor, buna mukabil mason olanların hiçbirinde bilimsel kriter aranmıyor. Neresinden düzeltmeli bunu, bilemiyorum. İnsaf ve adalet kavramlarını demek ki, vicdanın yanında taşımalı insan - daima!

Gezilesi Mezarlık Olur mu Hiç?

Türkiye'de tatsız bir mesele olarak algılanır mezarlıklar. Kuşkusuz kimsenin zil takıp oynayacak hâli yoktur, söz dönüp dolaşıp mezarlığa gelince... Lakin şöyle de bir husus var: Bizdeki mezarlıklar, görülesi

değildir. Bakımsızlıktan yaban otlarına boğulanları söylemiyorum. Çöken mezarlardan da bahsetmiyorum. İnsanın midesi ayağa kalkıyor bizde. Bundan bahsediyorum.

Hiç unutmam; küçüktüm, annem beni bir mezarlığa götürdü Almanya'da. Hohenwaldeck Strasse'de... Olmayan aklımla mukayese ettim. Eğer burası mezarlıksa bizimkilere ne demeli? Yok eğer bizimkilerinki mezarlıksa, buna ne demeli? Tüm mezarlıklar maki benzeri yeşil bitki örtüleriyle birbirinden ayrılmıştı. Mezarlar arasında, tekerlekli sandalyeyle bile geçilebilecek düzeyde konforlu yollar vardı. Sanki Miniatürk'te geziyorsunuz. Sokak adları gibi parselleri belirten tabelalar konmuştu. Çim alan, gri ve kahverengi alanı kapatıyordu. Griler çoğunlukla taş ve mermer, kahverengilerse ahşap heykellerdi.

Bence İstanbul'da görülmeye değer mezarlıklardan biri de Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı'dır. İki giriş kapısı vardır. İsteyen GATA ile Haydarpaşa Lisesi arasındaki yolu tercih eder, isteyen Haydarpaşa Tren İstasyonu tarafını... Ancak ikinci yola yetkililer izin vermediğinden birinci yolun tercih edilmesi tavsiye olunur.

Bu mezarlık Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında İngiliz ordusunca kullanılan Haydarpaşa Askeri Hastanesi'ne yaralı olarak gelip, bu hastanede ölenler için düşünülmüş. Sonra Selimiye Kışlası'nda yaşamını yitiren müttefik askerler de buraya defnedilmiş. Daha daha sonraysa I. ve II. Dünya Savaşı sırasında ölen İngiliz askerleri gömülmüş buraya.

Mezarlığın ilk haziresinde Kraliçe Victoria'nın diktirdiği görkemli Kırım Harbi Anıtı bulunur. Yaklaşık 28 metre yüksekliğindedir anıt. Bu bir anıt için hatırı sayılır bir yükseklikte. Dikkatli gözler şehir hatları vapuruyla Haydarpaşa iskelesine yaklaşırken görebilirler anıtı. Yahut Haydarpaşa Garı'nın kara tarafından bakıldığında da görmek mümkündür.

Mezarlıkta İngilizler dışında, sömürgeleri olan Avustralya, Hindistan ve İrlanda kökenli askerler de yatmaktadır. Üç bölümden oluşur mezarlık. İlk bölümde (anıtın bulunduğu yer) Kırım Harbi'nde ölenler defnedilmiştir. İkinci bölümde Macar halk kahramanı Hurşit Paşa'nın da (Guyon Richard) bulunduğu yeni tarihli mezarlar vardır.

Üçüncü bölümde I. ve II. Dünya Savaşı esnasında hayatını kaybedenler gömülüdür.

Osmanlı döneminin zengin levanten ailelerinden Whitallerin aile

mezarlığı da buradadır. Bilenler bilir; Moda semtinin büyük bir bölümü bu ailenin toprağıydı.. Hâlâ Moda'da bir sokak, Whitall Çıkmazı adını taşır.

Sonsöz

Bir semti, kişisel tarihinizde soyutlayıp anlatmak pek mümkün değildir. Ben bu yükün altından kalkmaya çalıştım, gücüm ve zihnim yettiğince... Zaman zaman irademin kırıldığı noktalar oldu. Ne ki karşı tarafların da sesi duyulsun istedim.

Kuşkusuz, hiçbir eser, onu üreten için nihai değildir. Her ne kadar okur, onun bitmiş olduğuna kanaat getirse de... Hem, bazı güzellikler barındırdığı kusurlarla makbul değil midir?

Varsa bir kusurumuz böyle kabul ola!